

Ladislav Svante Rieger (1916–1963)

Ladislav Svante Rieger

In: Eliška Pecinová (author): Ladislav Svante Rieger (1916–1963). (Czech). Praha: Matfyzpress, 2008. pp. 11–74.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400761>

Terms of use:

© Pecinová, Eliška

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

Kapitola 1

Ladislav Svante Rieger

1.1 Úvod

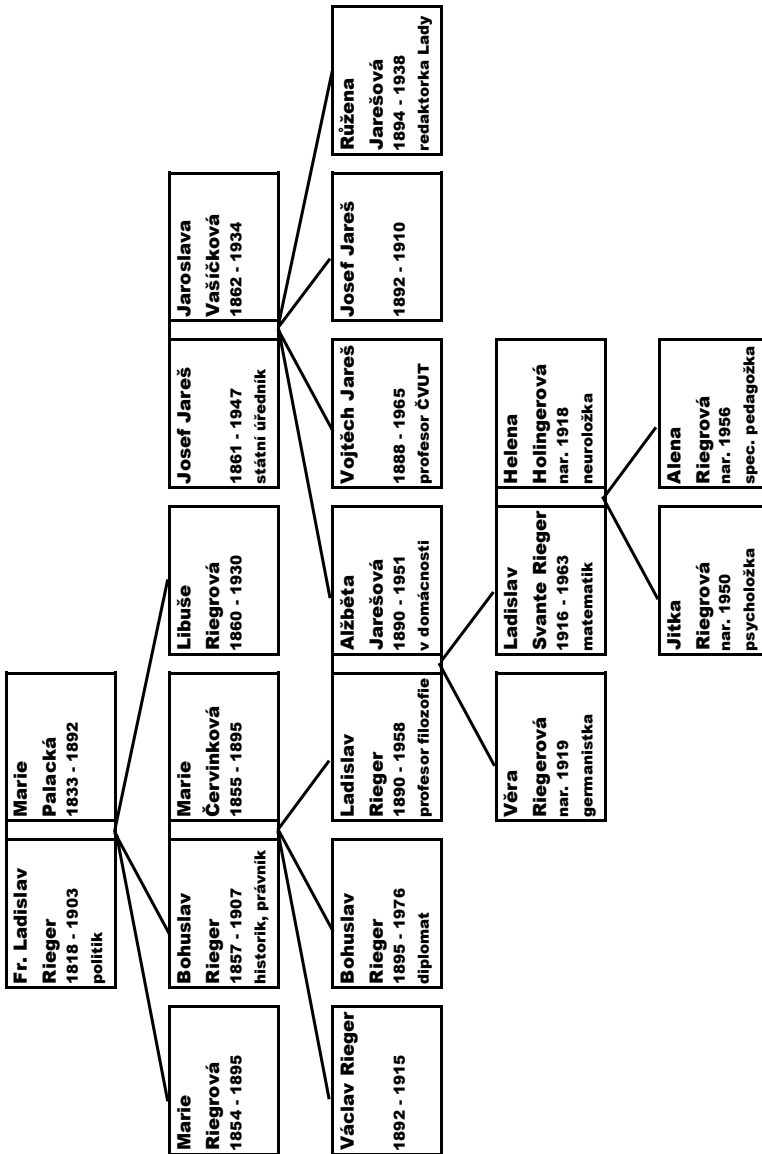
Se jménem československého matematika Ladislava Svante Riegra, kterému je věnována tato monografie, je neodmyslitelně spjata jedna důležitá věc – je zakladatelem československé matematické logiky a axiomatické teorie množin. L.S. Rieger není významný jen svou vědeckou a pedagogickou činností a svým „průkopnickým“ přínosem pro naši matematiku, zajímavý je i jeho původ a prostředí, v němž vyrůstal. Právě prostředí, které ho obklopovalo, do velké míry ovlivnilo Riegrovy názory a později iniciovalo jeho zájem o matematickou logiku.

Otec L.S. Riegra pocházel ze slavné rodiny Riegrů. Pradědečkem L.S. Riegra byl František Ladislav Rieger (1818–1903), vedoucí osobnost doby národního obrození. Synem F.L. Riegra, a tedy dědečkem L.S. Riegra, byl Bohuslav Rieger (1857–1907), významný právník a profesor historie. Jeho synem a otcem L.S. Riegra byl Ladislav Rieger (1890–1958), uznávaný filozof své doby a profesor na Univerzitě Karlově.

I ze strany Riegrovy matky Alžběty Jarešové (1890–1951) se setkáváme se zajímavými osobnostmi. Její otec Josef Jareš (1861–1947), za svého života vysoký státní úředník, byl pro L.S. Riegra velice váženou a uznávanou osobností.

Následující dva oddíly této kapitoly jsou proto věnovány význačným předchůdcům a členům Riegrovy rodiny. Nejprve je uveden rodokmen, který čtenáře seznamuje se základními příbuzenskými vztahy. Na oddíly věnované rodině otce a rodině matky navazuje stručný přehled biografických údajů L.S. Riegra a zhodnocení jeho vědecké práce. Další části jsou již věnovány podrobnému popisu Riegrových životních osudů, jeho osobnosti, soukromého a profesního života a matematickému odkazu.

V závěru jsou zařazeny dodatky rozličného charakteru, které mohou sloužit k dokreslení a hlubšímu pochopení Riegrova lidského profilu, některých životních situací a tehdejších podmínek, které se nám dnes mohou zdát překvapivé. Jedná se např. o úryvky ze vzpomínek J. Jareše, z různých Riegrových textů, přehled korespondence s V. Kořínkem, seznam dochovaných Riegrových spisů či jejich fragmentů apod.

Rodokmen.

1.2 Rodina otce

Ladislav Svante Rieger byl příslušníkem slavné rodiny Riegrů,¹ pravnukem Františka Ladislava Riegra, významné osobnosti doby národního obrození.

František Ladislav Rieger (1818–1903),² vlastenec, obrozenec a politik, se narodil v Semilech v rodině mlynáře. Nejprve studoval filozofii, později práva na univerzitách v Praze a ve Vídni, doktorem práv se stal v roce 1847. V pozdějších letech se věnoval především politické ekonomii.

F.L. Rieger byl politicky i jinak veřejně velmi aktivní, patřil mezi přední účastníky českého vlasteneckého hnutí. V revolučních letech 1848–1849 vystupoval jako hlavní mluvčí české politické reprezentace. Byl zvolen členem Národního výboru a prozatímní vlády v Čechách. Později se stal poslancem ústavodárného říšského sněmu. Společně s Františkem Palackým (1798–1876) stál po 30 let v čele české politiky, zejména se snažil o upevnění pozice českého národa v Habsburské monarchii.

V letech 1861 až 1871 a 1878 až 1895 byl poslancem českého zemského sněmu, v letech 1861 až 1863 a 1879 až 1891 působil v rakouské říšské radě. Udržoval osobní styky s významnými zahraničními politiky a státníky a je označován za novodobého českého politika evropského významu. Připomeňme, že patřil mezi představitele konzervativního politického proudu. V šedesátých letech stanul v čele *Národní strany* (tzv. *Staročechů*).

F.L. Rieger bývá též považován za zakladatele české politické ekonomie (a její terminologie). Mezi jeho práce z tohoto oboru patří *O stacích a pracích nehmotných* (1850) a *Průmysl a postup výroby jeho* (1860). Přispěl k založení *Živnostenské, Hypoteční a Zemské banky*, podílel se na založení prvního českého politického deníku *Národní listy*, založil též noviny *Národ a Politik*.

Nemalý význam měla i Riegrova činnost kulturní. V letech 1860 až 1874 řídil vydávání první české všeobecné encyklopedie *Riegrův slovník naučný*. F.L. Rieger též sehrál významnou roli při vzniku *Národního divadla*, působil jako předseda *Sboru pro zřízení českého Národního divadla v Praze*. Příčinil se o otevření *Prozatímního divadla*.

F.L. Rieger byl členem *Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách*, stál u zrodu *České akademie a České techniky*. Jedním z jeho politických výsledků bylo i rozdělení pražské univerzity na českou a německou v roce 1882.

Roku 1897 byl F.L. Rieger jmenován členem panské sněmovny a povýšen do šlechtického stavu. V roce 1853 se oženil s Palackého dcerou Marií (1833–1892), která mu porodila dcery Marii (1854–1895) a Libuši (1860–1930) a syna Bohuslava (často uváděného jako Bohuš), který byl dědečkem L.S. Riegra.³

Nyní se budeme věnovat osobnosti Bohuslava Riegra (1857–1907), dědečka

¹Viz např. [Bio00], [Vel99] či [Tom99].

²Nejnovější monografií věnované osobnosti F.L. Riegra je kniha Sak, R., *Rieger: Konzervativce nebo liberál?*, Academia, Praha, 2003. Z novější literatury viz dále Sak, R., *Příběh Čecha devatenáctého věku*, Městský úřad Semily, Semily, 1993 a *František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století*, sborník referátů z vědecké konference konané v dubnu 2003 v Semilech, Státní okresní archiv Semily, Semily, 2003.

³V Archivu Národního muzea (dále ANM) je uložen osobní fond F.L. Riegra (251 kartonů) a osobní fond Marie Riegrové-Palacké (17 kartonů).

L.S. Riegra, jenž byl ve své době významným právníkem a historikem. B. Rieger pocházel z Prahy, studoval práva na univerzitách v Praze, Štrasburku a Halle, doktorem práv se stal v roce 1881. Dále pokračoval ve studiu historie a filozofie na univerzitách v Paříži a v Berlíně. O osm let později byl habilitován pro obor dějiny a teorie veřejného práva na české univerzitě v Praze. Koncem roku 1893 se stal mimořádným, v roce 1899 pak řádným profesorem říšských dějin rakouských. Ve své vědecké i pedagogické činnosti se B. Rieger zaměřoval především na ústavní a soudní právo. Z jeho nejvýznamnějších vědeckých prací uvedme např. *Zřízení krajské v Čechách* (1889, 1892–1893), *Stát český do roku 1526* (1900), *Říšské dějiny rakouské (1818–1903)* (1900, 1908, 1912) a *Drobné spisy* (1914–1915).

B. Rieger byl členem *Královské české společnosti nauk* (dále KČSN)⁴ a *České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, zakladatelem a v období 1901 až 1907 vydavatelem odborného časopisu *Sborník věd státních a správních*. V roce 1905 se stal poslancem českého zemského sněmu.⁵ Roku 1889 se oženil s Marií Červinkovou (1855–1895), s níž měl syny Ladislava (otce Ladislava Svante Riegra), Václava (1892–1915) (jenž v mládí zemřel na tuberkulózu) a Bohuslava (Bohuše). Bohuš Rieger (1895–1976) byl uznávaným diplomatem a právníkem, zastával též funkci prezidenta filatelistického klubu; vlastnil prý rozsáhlou a velice cennou sbírku známek.⁶

Ladislav Rieger (1890–1958), otec L.S. Riegra, byl představitelem zejména marxistické filozofie – dialektického materialismu. Narodil se 17. května 1890 v Praze na Královských Vinohradech. Po maturitě na gymnáziu v Křemencově ulici v Praze studoval na *Karlo-Ferdinandově Univerzitě* fyziku, chemii a matematiku, jeden rok strávil na univerzitě ve Vídni. Předložil dizertační práci z chemie a těsně před vypuknutím první světové války složil rigorózní zkoušky. Roku 1915 byl promován a získal titul PhDr.

Od roku 1920 se L. Rieger plně věnoval filozofii. Habilitoval se na Univerzitě Karlově (dále UK) s habilitační prací *Problém poznání skutečnosti*, soukromým docentem logiky, noetiky a psychologie poznání se stal v roce 1931. Za okupace pracoval jako vědecká síla v redakci *Slovníku jazyka českého při České akademii věd a umění* (dále ČAVU). Po druhé světové válce začal přednášet filozofii na Filozofické fakultě UK (dále FF UK), s účinností od roku 1945 byl jmenován řádným profesorem filozofie.

Od 50. let se L. Rieger začal věnovat filozofickým otázkám kosmologie. Od roku 1952 působil jako vedoucí *Kabinetu pro filozofii Československé akademie věd* (dále ČSAV). Ten byl v roce 1957 přejmenován na *Filozofický ústav ČSAV* a L. Rieger získal funkci jeho ředitele. Doktorem filozofických věd (DrSc.) se stal v roce 1957 na základě dizertační práce *Prolegomena ke kosmologii*. Mezi jeho hlavní filozofická díla patří např. *Idea filosofie* (Sbírka pojednání a rozprav FF UK v Praze, č. XXII, 1939), *Dialektika lidské existence* (psaná během okupace, nevyšla), *O základní pozici dialektického materialismu* (Sborník marxistických

⁴KČSN (1784–1952) byla naší nejstarší dlouhodobě činnou učenou společností. Zahrnovala vědy přírodní i humanitní.

⁵Viz též Inventář osobního fondu, ANM.

⁶V ANM je uchován osobní fond B. Riegra staršího (43 kartonů).

studií, Melantrich, Praha, 1948).

Za svou vědeckou práci byl v roce 1940 L. Rieger zvolen mimořádným členem KČSN (1. třídy filozoficko-historicko-filologické) a v roce 1949 členem *Československé národní rady badatelské*. Dále byl prvním šéfredaktorem *Filosofického časopisu* založeného roku 1953.⁷

1.3 Rodina matky

Nyní se budeme krátce věnovat rodině Jarešů, z níž pocházela Riegrova matka. Její otec Josef Jareš (1861–1947) vzpomíná:

Rodina Jarešů pochází ze selského statku čís. 2 ve Skalách, okres Písek, kde ještě dnes se říká po starém zvyku „U Jaršů“, ačkoli statek ten přešel průběhem doby již do třetích rukou. Tam narodil se dne 28. února 1834 můj otec Josef Jareš, jakožto druhorozený syn Matěje Jareše a Marie, roz. Hrdinové z Krče u Protivína. Svěho dědu jsem již nepoznal a vím jen z vypravování otce, že byl celkem pokrokový sedlák, který si zejména zakládal na chovu koní a dostával často při předvádění jich při vojenské odvodní komisi premie za řádný chov ve formě několika dukátů, na což byl velmi pyšným. Byl i jinak tak trochu písmák, předplatil obnosem 50,- zl. – což byl na tehdejší dobu značný peníz – Svatojanské dědictví, vydávané svatovítskou kapitulou v Praze, čímž zajistil pro svůj rod až do jeho vymření každoroční dodávání knih, ovšem náboženského obsahu, které dostával prostřednictvím příslušného farního úřadu v Heřmani. Koupil také objemnou kroniku tištěnou švabachem z roku 1697, dosud v mém majetku se nacházející, za 7 zl. stříbra a strych žita, v níž líčeno je v řadě kapitol stvoření světa a pak život Krista Pána. Tlustá tato kniha, vázaná v kůži v dřevěných deskách, byla v rodině mých rodičů opět a opět pročitána, zpravidla nahlas, aby všichni přítomní slyšeli, a je jen škoda, že jí již schází titulní list a že je dost poškozená. Na předádkovém listě je však švabachem zapsáno, že majiteli jsou Jareš Matěj a Jaršová Marie ze Skal čís. 2.⁸

Dědeček Josef Jareš byl pro L.S. Riegra významnou osobností. Velmi si ho vážil, v mládí ho považoval za svůj vzor. Cenil si zejména Jarešovy poctivosti a disciplinovanosti.

J. Jareš studoval obor technická chemie na univerzitě ve Vídni, po studiích se krátce věnoval výzkumu výbušnin a střeliva. Jelikož to byla činnost mnohdy nebezpečná, po čase na naléhání rodiny toto zaměstnání opustil a přešel do úřadu *živnostenské inspekce*. Pro lepší představu o této instituci citujeme ze vzpomínek J. Jareše:

⁷Spurná, S., *Univ. prof. PhDr. Ladislav Rieger*, Inventář osobního fondu, Praha, Archiv ČSAV, 1973.

Osobní fond L. Riegrova, jenž se nachází v Archivu AV ČR, obsahuje celkem 4 kartony. V ANM je v osobním fondu F.L. Riegrova (karton 20/5) zachováno 10 dopisů s L. Riegre, v osobním fondu B. Riegrova st. jsou též uloženy některé písemnosti L. Riegrova (karton 37, 38, inv.č. 1231–1282).

⁸Jareš, J., *Moje vzpomínky*, 1940, str. 1. Rodinný archiv Heleny Riegrové (dále jen rodinný archiv).

... [kolem roku 1889] byla v Rakousku zřízena pokusmo živnostenská inspekce jakožto státní dozorcí instituce za účelem ochrany průmyslového a živnostenského dělnictva před úrazy a zdravotními závadami při vykonávání práce v továrnách.

... mohu říci, že jsem v novém zaměstnání našel zalíbení i vnitřní uspokojení. Mne uspokojovalo, že mohu působiti k ochraně, často i nesvědomitě vykořisťovaného dělnictva. Vyšetřování četných úrazů v průmyslových podnicích jakož i nemoci z povolání otevřely mně teprve oči, dvanáctihodinová pracovní doba v závodech nepřetržitě pracujících i přechodné směny osmnáctihodinové, často bez potřebných odpočinků, zaměstnávání školou povinných dětí někdy i za doby noční a zaměstnávání ženských v noci vůbec, to všechno zavdávalo příčinu k zákrokům a ochranným nařízením, které uspokojovaly moje sociální cítění.⁹

Od roku 1904 J. Jareš vykonával funkci vrchního živnostenského inspektora, v roce 1908 byl za svou činnost vyznamenán *rytířským řádem železné koruny III. třídy*, o osm let později byl povýšen na dvorního radu. Po vzniku samostatného Československa byl jmenován sekčním šéfem na ministerstvu sociální péče. I po odchodu do důchodu byl značně aktivní:

Po dobu své penze ... nebyl bych dovedl být úplně nečinným, byl bych se unudil. Zastával jsem proto různé čestné funkce, které mně byly svěřeny, abych aspoň poněkud byl užitečným. Tak jsem zastával ... funkci generálního jednatele v Národohospodářském ústavu při České akademii věd, místo jednatele a později místopředsedy a konečně předsedy stavebního výboru v Českém technickém museu, dále funkci místopředsedy v Jedličkově ústavu pro léčbu a výchovu zmrzačených dětí atd. a jsem vděčen Prozřetelnosti, že mně poskytovala tolik tělesných i duševních sil, že jsem večer svého života promarniti nemusel.¹⁰

V roce 1887 se Josef Jareš oženil s Jaroslavou Vašíčkovou, dcerou cejchovního v Českých Budějovicích. Vzpomíná na ta léta takto:

Byla to studentská láska, která trvala již pět let a která vzala svůj vznik čistě náhodně. O prázdninách v roce 1882 smluvil jsem se svým kolegou Švestkou ze Sušice, že budeme společně studovat k první státní zkoušce a že k němu za tím účelem přijedu. Skutečně jsem také do Sušice se odebral, ale to společné studium za mnoho nestálo. Kroužek místních vysokoškoláků, jak to již bývá, pořádal o prázdninách různé zábavy, výlety atd., jimž jsme se nechtěli a ani nemohli vyhnout a tak jsem po nějaké době – došly také peníze – se rozhodl k návratu domů, do Písku. Poslední den mého pobytu v Sušici pořádán byl výlet na zříceninu Rábí. Jelo se na žebřinových vozech s hudbou, nálada mezi omladinou byla velmi dobrá ne-li bujná a já náhodou měl ve voze za sousedku slečnu Vašíčkovou s její matkou, kteráž opět a opět mně nabízela buchtu z plného košíčku a já za to pak na Rábí pilně se slečnou dcerou tančil, při tom se do ní

⁹Jareš, J., *Moje vzpomínky*, 1940, str. 17–19. Rodinný archiv.

¹⁰Jareš, J., *Moje vzpomínky*, 1940, str. 30. Rodinný archiv.

zakoukal a vyvinula se z toho opravdová láska. Vyměňovali jsme si potom dopisy plné touhy a když její otec byl služebně přesazen do Českých Budějovic a já jezdil z Vídně do Písku k rodičům, neopomenul jsem nikdy se v Budějovicích zastavit a svou Slávku navštívit. Tak jsem pěstoval tu známost plných pět roků a když jsem v roce 1887 měl již slušné postavení, tedy jsme se vzali a já svou ženušku odvezl do Vídně.¹¹

V jejich manželství přišli na svět synové Vojtěch, Josef a dcery Růžena a Alžběta, matka Ladislava Svante Riegra. Vojtěch Jareš se stal již ve 33 letech řádným profesorem na *Českém vysokém učení technickém* (dále ČVUT).¹² Jeho bratr Josef (1892–1910) tragicky zemřel v mladém věku,¹³ sestra Růžena (1894–1938) nejprve působila jako učitelka, poté se věnovala řadě činností spojených zejména s módou.¹⁴

Riegrova matka Alžběta Jarešová (1890–1951) byla narozena 14. března 1890 v Plzni. Absolvovala *Státní ústav učitelek* v Praze, za svobodna vyučovala na obecné škole na Žižkově.¹⁵ Dne 5. května 1915 se v Praze provdala za Ladislava Riegra a krátce nato odešla s manželem do Skandinávie. Okolnosti jejich odjezdu popisuje J. Jareš:

... již v roce 1915 provdala se [Alžběta] za Dr. Ladislava Riegera, který začátkem světové války byl povolán na vojnu, ale hned po svatbě odjel potají se svou mladou ženou do ciziny, aby se vyhnul vojně. Odjeli nejprve do Dánska a odtud do Švédska, kde zůstali až do ukončení války a vrátili se teprve v roce 1919 s jedním hošíkem, který se jim narodil v Malmö.¹⁶

¹¹Jareš, J., *Moje vzpomínky*, 1940, str. 13. Rodinný archiv.

¹²Vojtěch Jareš (1888–1965), technik, se zabýval zejména naukou o materiálu a metalografii. V letech 1913–1918 pracoval u firmy Breitfeld-Daněk, v letech 1919–1921 pak u firmy Waldes a spol. V období 1921–1958 působil jako profesor na ČVUT. V roce 1946 byl zvolen mimořádným členem ČAVU, od 1952 byl akademikem ČSAV.

¹³... tragickým způsobem stihlo ho neštěstí právě před domem, kde jsme bydleli v Praze VII, Belcrediho třída, když naskakoval do jedoucí tramvaje. Upadl uklouznuv, spadl pod vůz, byl přejet a zemřel ... v 19. roce svého mladého života.

Jareš, J., *Moje vzpomínky*, 1940, str. 27. Rodinný archiv.

¹⁴... [Růžena], velmi inteligentní děvče, byla také literárně činná, přispívala zejména do denních a módních časopisů, uplatňovala se různými přednáškami i v rozhlase, redigovala *Módní revue* a převzala tento časopis konečně i do svého majetku. Avšak podnik ten, zatížený dluhy tiskárny, držel se jen s největším úsilím nad vodou, stával se pasivním, až nakonec zašel. ... [Růžena] převzala pak redakci módního časopisu *Lada*.

Jareš, J., *Moje vzpomínky*, 1940, str. 28. Rodinný archiv.

¹⁵Poznamenejme, že učitelkou mohla v té době být jen žena ve „svobodném stavu“.

¹⁶Jareš, J., *Moje vzpomínky*, 1940, str. 25. Rodinný archiv.

1.4 Stručný běh Riegrova života

25. 6. 1916 narozen v Malmö
- 1931–1935 studium na *Státním československém reformním reálném gymnasiu v Praze XIX*
- 1935 složil zkoušku dospělosti
- 1935 zapsán na Přírodovědeckou fakultu UK ke studiu matematiky a fyziky
- 1938 složil 1. státní zkoušku
- 1941–1943 působil jako statistický výpočtář v *Národní bance* v Praze
- 1943–1945 působil u společnosti AVIA, a.s. *pro průmysl letecký*
- 1945 vstoupil do *Komunistické strany Československa*
- 1945 složil 2. státní zkoušku
- 1945 přijat na místo asistenta při *ústavu matematickém I. na vysoké škole strojního a elektrotechnického inženýrství ČVUT*
- 1945–1950 působil na *vysoké škole strojního a elektrotechnického inženýrství*
- 1946 dosáhl doktorátu přírodních věd
- 1947 svatba s Helenou Holingerovou
- 1950 narození dcery Jitky
- 1950 půlroční studijní pobyt ve Varšavě
- 1951 *vysoká škola strojního a elektrotechnického inženýrství* rozdělena na fakultu strojní a fakultu elektrotechnickou
- 1951 jmenován docentem matematiky fakulty strojní
- 1951–1958 vedoucí ústavu matematiky na Fakultě strojní ČVUT
- 1951–1952 působil na Přírodovědecké fakultě UK
- 1952 vznik Matematicko-fyzikální fakulty UK
- 1952–1963 působil na Matematicko-fyzikální fakultě UK
- 1954–1960 členem redakční rady *Časopisu pro pěstování matematiky*
- 1956 narození dcery Aleny
- 1958 přestoupil z ČVUT do ČSAV
- 1958–1963 působil v *Matematickém ústavu ČSAV*
- 1959 dosáhl titulu doktora fyzikálně matematických věd
- 1959–1963 přispíval recenzemi do časopisu *Mathematical Reviews*
- 1961 jmenován členem *vědeckého kolegia matematiky ČSAV*
- 1961–1963 členem redakční rady časopisu *Czechoslovak Mathematical Journal*
14. 2. 1963 zemřel v Praze

1.5 Charakteristika Riegrova matematického díla

Úplný seznam Riegrových publikací má 51 položek (z něhož 6 pojednání publikovaných do roku 1948 je filozofického charakteru), odborné matematické dílo je tvořeno 22 pracemi. Převážná část publikací jsou články ve vědeckých časopisech, výjimky tvoří tři učební texty, jedna monografie a jedna popularizační knížka. Riegrovy nejdůležitější práce lze rozdělit do čtyř oblastí:

- teorie grup (1941–1952),
- teorie svazů a matematická logika (1949–1957),
- axiomatická teorie množin (1954–1963),
- ostatní vědecké práce (1958–1963).

Těmto oblastem přesně odpovídají kapitoly 2–5 této monografie.

V následujících odstavcích se budeme snažit postihnout vývoj Riegrových matematických zájmů. Na úvod poznamenejme, že Riegrovým zásadním problémem byl omezený přístup k odborné literatuře a s tím spojená izolovanost vzhledem ke světové matematice. V několika pracích tak studoval problémy, které již byly vyřešeny před ním. Přesto si však dokázal obhájit pozici mezi předními světovými matematiky. Jak již bylo zmíněno v úvodu této publikace, Riegrovy největší zásluhy pro československou matematiku jsou spatřovány v jeho průkopnické práci v matematické logice a axiomatické teorii množin.

Teorie grup

Prvním tématem, kterým se L.S. Rieger zabýval, byla teorie (lineárně) uspořádaných a cyklicky uspořádaných grup. Tuto problematiku studoval již v letech 1941–1944 s pomocí Vladimíra Kořínka (1899–1981). Vzhledem k obtížným válečným podmínkám však s ním své výsledky konzultoval pouze korespondenčně. Svůj výzkum shrnul v dizertační práci *O uspořádaných grupách*, kterou na konci roku 1945 předložil k obhajobě. Tyto výsledky byly později publikovány v pracích [R1], [R2] a [R3]. Za tento soubor prací byla Riegrovi udělena cena *Královské české společnosti nauk*.

L.S. Rieger byl jedním z prvních, kdo se systematicky zabýval vlastnostmi obecných uspořádaných grup, a vůbec první, kdo studoval cyklicky uspořádané grupy a kdo získal na tomto poli zásadní poznatky. Na jeho výsledky navazovala řada světových matematiků (i po roce 1990), hlavně v souvislosti s teorií cyklicky uspořádaných grup, jejíž základy Rieger položil v pracích [R1], [R2] a [R3]. Těm se v pozdějších letech věnoval např. slovenský matematik Ján Jakubík (nar. 1923).

V souvislosti s teorií grup je třeba zmínit též popularizační knížku *O grupách a svazech* [R34], jež byla určena čtenářům se středoškolskými znalostmi. Jejím cílem bylo seznámit širší matematickou veřejnost se základy teorie grup a svazů. První část *O grupách* byla po Riegrově smrti upravena k samostatnému vydání a publikována roku 1974 jako [R51].

Teorie svazů a matematická logika

Na konci čtyřicátých let dvacátého století se L.S. Rieger začal věnovat teorii svazů. Jeho pozice ve výzkumu této disciplíny v Československu byla poměrně ojedinělá. Rieger se zaměřil především na problematiku Booleových algeber (práce [R4]–[R7]). Inspiroval se pracemi M.H. Stonea (1903–1989), hlavně v oblasti topologické reprezentace distributivních svazů (viz [R4]), a G. Birkhoffa (1911–1996), např. v problematice svazové charakterizace intuicionistické logiky (viz [R5]). Řadu výsledků teorie svazů L.S. Rieger aplikoval na problémy matematické logiky, která se posléze dostala do popředí jeho vědeckého zájmu.

Značný význam pro Riegrovův výzkum měl jeho studijní pobyt ve Varšavě v roce 1950 a spolupráce s význačným polským logikem A. Mostowským (1913–1975). Přestože se L.S. Rieger již dříve intenzivně zabýval matematickou logikou, ve Varšavě patrně dospěl k rozhodnutí trvale se věnovat výzkumu v této oblasti. Jeho algebraické pojetí predikátového kalkulu, které prezentoval na Mostowského semináři, se setkalo s velkým ohlasem a navázalo na ně několik polských matematiků (např. H. Rasiowa (1917–1994) a R. Sikorski (1920–1983)).

V Riegrových pracích je obtížné nalézt hranici mezi algebrou a logikou. Práce [R8]–[R12] se pohybují na pomezí abstraktní algebry a matematické logiky, jejich společným a podstatným znakem je algebraizace matematické logiky. Jedním z významných Riegrových výsledků je podání nových důkazů známé Gödelovy věty o úplnosti predikátového kalkulu prvního řádu.

První algebraický důkaz této věty prezentoval L.S. Rieger již ve druhé části své práce [R7], a to aplikací výsledků její první části na Tarského-Lindenbaumovu algebru predikátového kalkulu prvního řádu. V publikaci [R8] dokázal Gödelovu větu o úplnosti podobným postupem jako v článku [R7]. Práce [R10] je věnována obdobné problematice, Gödelova věta je získána jako důsledek Lindenbaumovy věty. Další důkaz Gödelovy věty o úplnosti je podán v článku [R21]. V práci [R11] jsou zavedeny tzv. Suslinovy algebry, jež jsou použity pro popis predikátových proměnných matematické logiky druhého řádu.

Na závěr dodejme, že Riegrovy práce z oblasti teorie svazů a matematické logiky patří k jeho nejvíce uznávaným publikacím. Často jsou citovány ve významných monografiích věnovaných teorii svazů a především matematické logice. Publikace [R5], [R7] a [R8] jsou považovány za Riegrovy nejvýznamnější matematické články.

Práce z axiomatické teorie množin

Kolem roku 1954 se začal L.S. Rieger zabývat problematikou axiomatické teorie množin. Do této oblasti patří řada jeho velmi náročných a značně rozsáhlých prací. I zde hrály důležitou roli výsledky K. Gödela (1906–1978), zejména jeho slavná publikace *The consistency of the axiom of choice . . .*,¹⁷ která byla v Čes-

¹⁷Gödel, K., *The consistency of the axiom of choice and of the generalized continuum hypothesis with the axioms of set theory*, Annals of Mathematical Studies, No. 3, Princeton, 1940.

koslovensku v dané době stěžejním studijním materiálem z teorie množin. Je proto přirozené, že L.S. Rieger pracoval v Gödelově teorii množin.

Této problematice jsou věnovány obsáhlé Riegrovy publikace *A contribution to Gödel's axiomatic set theory, I, II, III* ([R13], [R15] a [R18]). První dvě části tvořily Riegrovu doktorskou dizertaci. Práce [R13] je věnována úloze některých axiomů a je Riegrovým nejvýznamnějším dílem z této oblasti. Články [R15] a [R18] jsou věnovány tzv. Gödelově teorii konečných množin (konkrétně jsou zde konstruovány nespočetné modely této teorie a zkoumán její vztah ke speciálnímu typu aritmetiky), výsledky z těchto prací jsou pak využity v pojednáních [R16] a [R17]. V článku [R20] podal L.S. Rieger nový důkaz relativní bezespornosti axiomu výběru a zobecněné hypotézy kontinua.

Ostatní vědecké práce

Vedle výzkumu v teorii množin pracoval L.S. Rieger v posledních několika letech svého života v nových směrech na okraji matematické logiky. Bylo to v souvislosti s jeho přechodem do *Matematického ústavu ČSAV* v roce 1958. Práce [R14] a [R19] se dotýkají oblastí strojového učení, algoritmických a numerických metod, které souvisejí s tehdejším rozvojem prvních počítačů.

Již v roce 1950 začal L.S. Rieger pracovat na monografii o algebraických metodách matematické logiky. Předcházely jí dva pomocné učební texty z let 1951 ([R32]) a 1961 ([R45]). Rieger též využil některé závěry ze svého rukopisu, jenž byl po jeho smrti vydán jako [R21]. Přestože L.S. Rieger tuto monografii sepisoval celých 12 let, nepodařilo se mu ji bohužel dokončit. Její anglický překlad *Algebraic methods of mathematical logic* [R22] byl publikován až v roce 1967 za přispění M. Katětova (1918–1995) a P. Hájka (nar. 1940).

Riegrovým cílem bylo v [R22] shrnout nejnovější důležité výsledky z algebraické logiky. Práce však obsahuje i řadu jeho vlastních výsledků, hlavním z nich je algebraická charakterizace Tarského-Lindenbaumových algeber. Prostřednictvím algebraických metod charakterizoval L.S. Rieger syntax i sémantiku predikátové logiky prvního řádu. Monografie [R22] patří k velmi významným logickým publikacím v poválečném Československu.

1.6 Životní osudy Ladislava Svante Riegra

1.6.1 Dětství a středoškolská studia

Po příjezdu do Švédska (viz část 1.3) Ladislav Rieger krátce působil v bakteriologické laboratoři *Nobelova ústavu* poblíž Stockholmu, později na pokusném statku u Malmö. Tato jeho činnost však netrvalo dlouho. Poté se věnoval spíše studiu filozofie a tenisu, byl prý vášnivým tenistou.¹⁸ Dne 25. června 1916 se manželům Riegrovým ve všeobecné nemocnici v Malmö v provincii Malmöhus narodil syn. Byl pojmenován Svante po slavném švédském vědci Svante Arrheniovi¹⁹, v matrice je však zapsán jako Ladislav (Ladislaus).²⁰ Jak je to tedy doopravdy s Riegrovým jménem? Členové rodiny a přátelé ho oslovovali Svante, úředně byl veden jako Ladislav. Často byl uváděn jako Ladislav Svante Rieger, aby nedocházelo k záměně s otcem.

Při pobytu ve Švédsku se brzy dostavily finanční problémy. Manželé Riegrovi požádali o pomoc J. Jareše, jenž byl schopen je díky svému postavení podporovat:

Tento výlet mojí dcery do ciziny byl by se bezmála stal pro mne osudným. Nescházelo mnoho a byl bych býval zatčen a snad připraven o své postavení. To se stalo tak: Můj zeť Dr. Ladislav Rieger, vnuk našeho známého politika Dr. Frant. Lad. Riegra, dostal se jako dezertér, který se v cizině nějak také zúčastnil našeho zahraničního odboje, do alba zločinců u naší tajné státní policie. Když po své svatbě odjížděl do ciziny, vzal si s sebou Kč 20 000,-²¹ předpokládaje, že válka nemůže trvat dlouho a že mu tento peníz stačí. Ale válka se nečekaně protahovala a mladí manželé se octli na dně svých finančních prostředků a ve velkých nesnázích. Bylo přirozeno, že se na mne obrátili se žádostí, abych jim poslal peníze a zapomněli, že všechna psaní podléhají přísné cenzúře. Mně nezbylo ovšem nic jiného, nežli starat se o to, jak bych jim nějaké peníze poslal. To však nebylo v té době války snadné.²²

Po ukončení války a návratu do Československa se Riegrovi přesunuli do Prahy, kde 12. září 1919 přišla na svět jejich dcera Věra. L. Rieger byl po návratu do vlasti zklamán zdejšími poměry, označoval je za „maloměstské, omezené a uzavřené“, a začal se intenzivně věnovat filozofii.

V té době žila rodina Riegrů na vysoké úrovni; patřila do vyšší společenské vrstvy, vlastnila automobil a často cestovala, o děti pečovala jejich vychovatelka. Vztah manželů Riegrových však začal být konfliktní. Kolem roku 1921

¹⁸Vzpomínky Heleny Riegrové.

¹⁹Svante August Arrhenius (1859–1927), švédský fyzik a chemik, byl jedním z nejvšestranějších přírodovědců své doby. V roce 1903 získal Nobelovu cenu za chemii (za elektrolytickou teorii iontové disociace).

²⁰Viz Výtah z knihy narození a křtů, farní úřad S:t Petri v Malmö, 1937. Rodinný archiv.

²¹V této době byla v českých zemích měna koruny rakousko-uherské, která po zavedení korun československých v roce 1919 byla převedena v poměru jedna k jedné.

²²Jareš, J., *Moje vzpomínky*, 1940, str. 25. Rodinný archiv.

Úryvek z Jarešových vzpomínek, v němž popisuje, jak (a s jakými těžkostmi) se mu podařilo doručit mladým manželům Riegrovým finanční podporu, je zařazen v oddílu 1.7.1.

se rodina zhruba na rok přesunula do francouzského města Nice, po návratu do vlasti se přestěhovala do vily patřící Ladislavovu strýci Albínu Bráfovi²³ v Roztokách u Prahy. Zde Svante nastoupil v září 1922 do *pětitřídní smíšené školy obecné*. Jako syn z vyšší společnosti dostával v prvním roce soukromé hodiny doma, ve škole skládal pouze zkoušky.

Jelikož otec Ladislav byl vychováván v přesvědčení, že při svém společenském postavení není určen k tomu, aby svou činností vydělával peníze, nezajišťoval rodině žádné příjmy. Finanční situace rodiny se proto začala zhoršovat, patrně i vinou matky. Honosný způsob života bez příjmů postupně vedl ke ztrátě jejich podílu na rodinném majetku. Jednalo se především o velkostatek v Malči na Chotěbořsku (často uváděný jako malečský zámek), který zakoupil F.L. Rieger v roce 1862 a užíval jako letní sídlo.²⁴ Celý tento majetek převzal do svého vlastnictví Ladislavův bratr Bohuš Rieger. Celkovou situaci popisuje ve svých vzpomínkách J. Jareš:

*Nepůsobí mně žádné potěšení provázeti moji dceru Bětušku na další její životní pouti svými vzpomínkami. Tak mnozí jí záviděli, že se svým sňatkem stala paní baronkou a ono to zatím bylo jejím neštěstím. To baronství jí nějak stouplu do hlavy, z Bětušky ve skromnosti vychované se stala Ela, která si začala hrát na velkou dámu, která dle toho zařídila a vedla i svoji domácnost a v tom nalézala podporu také svého muže. Ten sám prohlásil na mé domluvy, že nestudoval, aby si tím snad vydělával peníze. Žilo se nad poměry a poněvadž jmění rodinné, pozůstávající z velkostatku z Malče, o nějž se dělili dva bratři, nebylo tak velké, šlo to rychle s kopce. Zanedlouho prodal můj zeť svoji polovinu rodinného dědictví svému mladšímu bratrovi, Dr. Bohuši Riegerovi, ale nebyl sto změnit způsob svého života, až mu po nějakém čase některé nerozumné spekulace pomohly od posledního groše. Není pochyby, že při tom byla poctivě účastna i jeho žena. . . . Nechci se zde zabývat různými nechutnými podrobnostmi, jenom to nemohu zamlčet, že moje dcera nebyla ke mně nikdy upřímnou, ačkoli jinak byla nadmíru dobrosrdečná, takže nedovedla nikomu nic odříci. Předě mnou však skutečně své poměry vždycky zakrývala, zkreslovala a uváděla mne na docela nesprávnou cestu. Říkal jsem si, že to je u ní chorobný zjev, chorobná mánie. Postavila mne vždycky již před hotovou věc, pak teprve kápala božskou a přicházela zpravidla s prosbou o pomoc, až když jí již, vulgárně řečeno, tekla voda do bot. Propadla také hráčské vášni v karty (bridge) a promarnila s tím plno času i peněz. Způsobila mně takto mnoho trpkých chvil a mnohou bezesnou noc. Jablko se odkutálelo daleko od stromu.*²⁵

V roce 1925 se rodina přesunula do Bubenče; Věra Macháčková-Riegerová vzpomíná, že v malém okruhu vystřídalí několik bytů. Svante ve školním roce

²³Albín Bráf (1851–1912), manžel Libuše Riegrové, dcery F.L. Riegra, byl významný právník, národohospodář a politik. Od roku 1882 působil jako profesor na právnické fakultě české univerzity v Praze.

²⁴Významnou součástí rodinného majetku byl též rodinný MacNevenův dům v Pasířské (dnešní Palackého) ulici č.p. 719/7, kde je v současné době *Památník F. Palackého a F.L. Riegra*. V jeho interiéru je umístěna expozice *Národního muzea*.

²⁵Jareš, J. *Moje vzpomínky*, 1940, str. 26–27. Rodinný archiv.

1925/26 navštěvoval *I. pětiletou smíšenou školu obecnou v Bubenči*. Jistou dobu bydlel u tamějšího učitele, pravděpodobně kvůli sporům rodičů. V následujícím školním roce pak chodil do *Pětileté chlapecké obecné školy v Praze-Bubnech*.

Nicméně matka se snažila špatnou finanční situaci řešit. Několikrát se pokoušela podnikat, aby vyvedla rodinu z finančních potíží. Pracovala v několika různých oborech, většinou bohužel velmi neúspěšně. Naděje svitla v roce 1927, kdy se stala zástupkyní ČKD *Pragovka* pro celé Slovensko a rodina se s ní přesunula do Žiliny. Zde ve školních letech 1927/28 až 1929/30 Svante navštěvoval *Československou štátní reálku J. Palárika*.

Ani zde se matce dlouho nedařilo a po třech letech se rodina vrátila zpět do Čech. Po návratu se manželství úplně rozpadlo. Otec rodinu opustil a žil odděleně, matka opět několikrát změnila bydliště v oblasti Prahy-Dejvic. Věra a Svante bydleli většinou odděleně v internátech. Jelikož si byli snad vzhledem ke komplikované rodinné situaci velmi blízcí, období odloučení prožívali těžce. Kolem roku 1931 došlo k rozvodu rodičů, po němž se matka odstěhovala do bytu v dnešní ulici M. Horákové. Pronajímala jednu místnost, někdy zde pobývali i Věra či Svante. Obě děti finančně podporoval pouze strýc Bohuš; připomeňme, že Ladislav Rieger jako soukromý docent nebyl řádným zaměstnancem univerzity, jeho příjem nebyl velký a pravidelný. J. Jareš zaznamenal situaci takto:

... [Riegrovi] se rozvedli i rozloučili, on se znovu oženil a moje dcera zůstala se dvěma dětmi ... úplně bez prostředků. Jedině bratr jejího bývalého muže Dr. Bohuš Rieger se uvolil platiti jí alimenty Kčs 600,- měsíčně a příspěvek na výchovu dětí až do jejich osamostatnění Kčs 1 040,- měsíčně.²⁶

V roce 1930 Svante přešel na *České státní reformní gymnasium v Brně-Králově Poli*, od roku 1931 studoval na *Státním československém reformním reálném gymnasiu v Praze XIX*, kde 4. června 1935 úspěšně vykonal zkoušku dospělosti.²⁷ Toto gymnázium později absolvovala i jeho sestra Věra.

Pro dokreslení rodinných vztahů se ještě naposledy zastavme u rodičů. Ladislav Rieger se podruhé oženil v roce 1937, a to s akademickou malířkou Albínou Kašparovou (1901–1967). Před sňatkem své budoucí manželce slíbil, že se přestane stýkat se svými dětmi Věrou a Svantem. Na dodržení daného slibu velmi lpěl a opravdu se téměř nestýkali, čímž zejména Svante dosti trpěl. V roce 1941 se v novém manželství narodila dcera Běla, která je nyní doktorkou práv a působí na Právnické fakultě UK. Ladislav Rieger zemřel 30. dubna 1958 v Praze.

Alžběta Riegrová se podruhé provdala a přijala po svém novém manželovi

²⁶Jareš, J. *Moje vzpomínky*, 1940, str. 26–27. Rodinný archiv.

²⁷Prospěch v jednotlivých předmětech na Vysvědčení dospělosti: v jazyku československém: dobře, v jazyku německém: dostatečně (podle ústní zkoušky dospělosti), v jazyku latinském: dobře, v jazyku francouzském: dobře, v jazyku italském: velmi dobře, v obecném dějepise: dostatečně, v obecném zeměpise: dobře, ve vlastivědě: dobře (podle ústní zkoušky dospělosti), v matematice: dobře (podle ústní zkoušky dospělosti), v zoologii a botanice: dostatečně, v chemii a mineralogii: dobře, v geologii: dobře, ve fyzice: dobře (podle ústní zkoušky dospělosti), v deskriptivní geometrii: dobře, ve filosofické propedeutice: velmi dobře, v tělocviku: velmi dobře. Rodinný archiv. V dané době vypadala stupnice známek takto: velmi dobře, dobře, dostatečně, nedostatečně.

příjmení Chvojková. Zemřela v Praze dne 14. srpna 1951.

Na závěr uvěďme ještě několik informací ze vzpomínek Svantovy sestry Věry. Svante byl velmi inteligentní a nadaný, měl široký okruh zájmů a studia, mimo jiné se zajímal o filozofii a sociologii. Matematiku si oblíbil již v dětství. Na gymnáziu byl „duchovním“ vůdcem třídy, spolužáký byl vysoce uznáván, často s nimi diskutoval o nejrůznějších tématech. Školním povinnostem se příliš nevěnoval, ale díky své přirozené inteligenci s prospěchem vážnější problémy neměl. Říkával o sobě „žák jsem byl veskrze dobrý“, což platilo především u známek z chování.

Velice miloval přírodu, obzvláště hory. Na výlety často jezdíval i sám, měl rád samotu. Byl zdatným sportovcem, výborně hrál basketbal a lyžoval. Pro zajímavost uvedme, že *v závodech v lyžaření pro kraj pražský a východočeský* v rámci III. středoškolských her, které se konaly 13. 3. 1932 na Benecku, získal v kategorii 14–16 let v běhu na 4 km první místo.²⁸

1.6.2 Studentské aktivity a vysokoškolská studia

Již na střední škole se Ladislav Svante Rieger začal aktivně zajímat o veřejný a politický život. Byl členem několika středoškolských i jiných organizací (politicky vesměs levicově zaměřených). Pravděpodobně ho nejvýrazněji oslovil program a myšlenky asociace ISAV²⁹. Účastnil se pořádání letních stanových táborů, kde se roku 1937 seznámil se svou budoucí manželkou Helenou Holingerovou. Skupina nejbližších přátel se scházela ještě řadu let po rozpadu ISAVu.³⁰ Pro lepší přiblížení Riegrových názorů a tehdejšího přesvědčení citujeme z jeho projevu *O ISAVu* z 15. června 1950:³¹

Isavané se snažili ukázat dělnické mládeži, jak je třeba socialistovi žít, jaká je nová revoluční morálka vztahů mezi lidmi – ani anarchistická – ani filistrovská. Isavané zdědili po Lize lásku k volné přírodě. Považovali občasný život a sžití se s volnou přírodou za jeden z neposledních znaků náplně života uvědomělého socialisty, jehož měšťák není schopen. Nepovažovali jej však za samoučel, ale za prostředek: Nejen, že život v přírodě posilňuje v politickém boji, ale pohled na společnost v přírodní samotě obzvláště ostře odhaluje – z této perspektivy – její vady anebo zrudnosti – což platí a bude platit „co svět světem stojí“. Na

²⁸S časem 27 min 33 sec. Viz *Středoškolský sport*, roč. I., č. 6, 1932, str. 21.

²⁹ISAV (*Internacia socialista asocio vivo*, *Mezinárodní socialistická asociace života*), socialistická organizace mladých lidí v období první republiky. Vznikla přejmenováním organizace ISAW (*Internacionalní socialistická asociace woodcrafterská*), jež vznikla v roce 1927 (v důsledku ideových sporů) odštěpením od *Ligy lesní moudrosti* (*The Woodcraft League of Czechoslovakia*). Programem *Ligy lesní moudrosti* bylo vychovávat mládež i dospělé přírodou a životem k čistému lidství podle zásad lesní moudrosti (*woodcraftu*). Tyto zásady hlásal Ernest Thompson Seton (1860–1946), kanadský cestovatel, pedagog, spisovatel a přírodovědec, který založil woodcrafterské hnutí v roce 1902. Na území Československa toto hnutí působilo od roku 1912. Organizace ISAV zanikla na podzim roku 1938. Viz Noha, R., *Odlesky táborových ohňů*, 1969, *Liga lesní moudrosti – programové prohlášení*. Rodinný archiv.

³⁰Poslední stanový ilegální tábor se konal v létě 1940 a byl rozpuštěn nacisty.

³¹Tento projev napsal L.S. Rieger v Polsku, kde v té době pobýval. Další úryvky z tohoto Riegrova dopisu jsou citovány v oddílu 1.7.2.

*druhé straně takový klidný pohled propůjčuje událostem a problémům společenským jejich pravý, uměřený význam, který často nejsme sto vidět, jsme-li událostí přímo zasaženi.*³²

Mezi další organizace, v nichž L.S. Rieger působil, patřilo např. levicové studentské hnutí *Jednota nemajetných pokrokových studentů* a ilegální středoškolská komunistická mládež *Komsomol*. Několika svými články přispěl do studentského časopisu *Mladá kultura*³³ (práce [R23] a [R24]).

Mezi levicově orientovanými studenty poznal řadu budoucích významných osobností veřejného i vědeckého života. Jmenujme např. právníka, ekonomu a sociologa Jaroslava Krejčího³⁴, psychiatra Ferdinanda Knoblocha³⁵ či ekonomu a prognostika Pavla Hrubého³⁶.

Již za středoškolských studií se L.S. Rieger zajímal o matematiku, ale zejména o filozofii, patrně pod vlivem otce, jehož si (přes problematičnost jejich vztahu) vážil. Brilantně ovládal klasickou filozofii. Chápal filozofii jako nedílnou součást lidského života, díky níž člověk vyjadřuje své osobní postoje. Byl však rozhodnut studovat matematiku, neboť ve filozofii neshledával možnost vědeckého poznání. Jeho snahou bylo „přesně vymezovat a formulovat“, zatímco filozofie obsahovala řadu „vážných formulací“.³⁷

Zpočátku se zabýval problémem dogmatického chápání dialektického materialismu, a to obzvláště ve své první obsáhlejší publikaci *Teorie poznání, exaktní věda, dialektický materialismus. (Kritická konfrontace a úvod do věci.)* [R25]. Poukazoval na to, že dialektický materialismus nelze chápat jako vědeckou dis-

³²Rodinný archiv.

³³*Mladá kultura* – měsíčník pokrokového studentstva vycházel od března 1935 do října 1938. Jednalo se o časopis pro středoškolské a vysokoškolské studenty, který se v první řadě věnoval kulturně-politickým otázkám, dále pak studentské poezii a beletrii. Citujeme z úvodního čísla: *Bojujeme za práva mladého člověka, za jeho svobodný kulturní a politický vývoj, za hospodářské požadavky studentů, za samosprávu na středních školách*. *Mladá kultura* I/1, 1935, str. 1.

³⁴Jaroslav Krejčí (nar. 1916) vystudoval práva na UK v Praze. Po válce působil mj. na *Vysoké škole politické a sociální*, kde se v roce 1947 habilitoval. Roku 1954 byl zatčen a za údajnou velezradu odsouzen k 10 letům vězení, v roce 1960 byl amnestován. V srpnu 1968 odešel do exilu, od následujícího roku přednášel na univerzitě v anglickém Lancasteru, kde byl roku 1976 jmenován profesorem. V roce 2000 mu byl udělen čestný doktorát za literaturu. Od roku 1990 spolupracuje s českými vědeckými institucemi, je čestným členem řady společností a nositelem několika významných ocenění.

³⁵Ferdinand Knobloch (nar. 1916) má velkou zásluhu zejména na uchování psychoterapie v totalitním Československu. V padesátých a šedesátých letech působil jako přednosta psychiatrického oddělení fakultní polikliniky v Praze, v roce 1961 byl jmenován docentem na UK. Zabýval se především skupinovou psychoterapií a psychoanalýzou. Od roku 1970 žije v Kanadě, v současné době je emeritním profesorem *University of British Columbia* ve Vancouveru.

³⁶Pavel Hrubý (1914–1994) absolvoval Právnickou a Filozofickou fakultu *Masarykovy univerzity* (dále MÚ) v Brně, poté působil jako advokát a právník. Po válce přednášel na *Vysoké škole politické a sociální*, *Vysoké škole politických a hospodářských věd* a Právnické fakultě UK. Období 1952 až 1960 strávil ve vězení, v letech 1963 až 1970 působil jako profesor na *Vysoké škole ekonomické* v Praze. Jeho hlavním objevem bylo zavedení ekonomického času do ekonomických věd.

³⁷Svůj názor na filozofii Rieger vysvětluje v dopisu přítelkyni Toně Breuerové, z něhož je citováno v oddílu 1.7.2.

ciplínu.

Velice brzy ho oslovila filozofie spojená se skupinou učenců zvanou *Vídeňský kruh*. Jeho zakladatelem byl Moritz Schlick,³⁸ mezi hlavní představitele patřili Rudolf Carnap³⁹, Philipp Frank⁴⁰, Otto Neurath⁴¹ a Hans Hahn⁴². V letech 1926 až 1928 byl členem např. i Kurt Gödel⁴³.

Vídeňský kruh je spojen s dalšími významnými filozofy, jakými byli např. Herbert Feigl (1902–1988), Gustav Bergmann (1906–1987), Hans Reichenbach (1891–1953), zakladatel tzv. *Berlínského kruhu*, či Ludwig Wittgenstein (1889–1951), který je považován za jednoho z nejvlivnějších filozofů dvacátého století. Tato skupina vznikla v roce 1929 ve Vídni vydáním programového spisu (manifestu) *Vědecké pojetí světa*. Od následujícího roku až do svého rozpadu v roce 1938 *Vídeňský kruh* pravidelně vydával časopis *Erkenntnis* (Poznání). Členové *Vídeňského kruhu* pak emigrovali především do USA a Velké Británie. V roce 1939 se v USA účastnili založení mezinárodní organizace *Světové hnutí pro jednotu vědy*, jež začala vydávat časopis *Journal of Unified Science*, který navazoval na časopis *Erkenntnis*.

Myšlení skupiny *Vídeňského kruhu*, v jehož rámci vznikl filozofický směr

³⁸Moritz Schlick (1882–1936), rakouský filozof, fyzik a matematik, působil na univerzitách ve Vídni, Stanfordu a Berkeley.

³⁹Rudolf Carnap (1891–1970), narozen v Německu, filozof, matematik, logik a fyzik. Vedoucí osobnost novopozitivismu. Studoval na univerzitách ve Freiburgu a v Jeně, kde získal doktorát. V roce 1926 se habilitoval a v roce 1930 se stal mimořádným profesorem na univerzitě ve Vídni. O rok později byl jmenován mimořádným profesorem na pražské německé univerzitě, kde působil v letech 1931–1935. Poté odešel do USA, kde pracoval na univerzitách v Chicagu, Princetonu a v Los Angeles.

⁴⁰Philipp Frank (1884–1966), rakouský filozof a fyzik, od roku 1938 působil v USA.

⁴¹Otto Neurath (1882–1945), rakouský filozof, matematik, ekonom, sociolog a historik.

⁴²Hans Hahn (1879–1934), rakouský matematik, pracoval především ve funkcionální analýze, topologii, teorii množin a reálné analýze.

⁴³Kurt Gödel (1906–1978) byl patrně nejpozoruhodnějším a nejvýznamnějším logikem dvacátého století, prvních velkých úspěchů dosáhl již ve 23 letech. Tento rakouský matematik a fyzik se narodil v Brně, vystudoval vídeňskou univerzitu, kde se pod vlivem H. Hahna začal věnovat logice.

V roce 1929 ve své doktorské dizertaci podal důkaz proslulé věty o úplnosti predikátového kalkulu prvního řádu. O rok později dokázal svůj nejslavnější výsledek, jenž znamenal zásadní zlom v dosavadním chápání matematiky, a to dvě věty o neúplnosti, na jejichž základě se v roce 1932 habilitoval. Ve třicátých letech dokázal relativní bezespornost axiomu výběru a poté i zobecněné hypotézy kontinua.

Na počátku druhé světové války emigroval do USA, kde řadu let působil v Princetonu, nejprve na *Institute for Advanced Studies*, později jako profesor na proslulé princetonské univerzitě. V roce 1942 se pokusil dokázat nezávislost axiomu výběru a hypotézy kontinua na ostatních axiomech teorie množin, tento problém však zůstal otevřen až ro roku 1963. V Princetonu se seznámil s Albertem Einsteinem (1879–1955), který zde působil, a začal se zabývat problémy teorie relativity a kosmologií. V roce 1949 publikoval pozoruhodnou práci z obecné teorie relativity.

Ke konci života se Kurt Gödel věnoval hlavně filozofickým úvahám. Jeho poslední roky však byly poznamenány prohlubujícími se psychickými problémy a paranoiou. Periodicky se opakujícími nervovými depresemi trpěl celý život, v tuto dobu však dosáhly kritických rozměrů. Měl panickou hrůzu z lékařů a z jídla, neboť byl přesvědčen, že ho chtějí otrávit. Nakonec přestal jíst úplně a zemřel na podvýživu. U příležitosti Gödelových nedožitých devadesátých narozenin byla publikována kniha Malina, J. a Novotný, J. (ed.), *Kurt Gödel*, NAUMA, Brno, 1996.

novopozitivismus (též nazývaný logický pozitivismus či logický empirismus),⁴⁴ bylo ovlivněno zejména vývojem přírodních věd, jejich metodologií a logickou analýzou vědeckých výroků. R. Carnap, jenž je považován za nejvýznamnějšího představitele *Vídeňského kruhu*, byl silně osloven chápáním úlohy filozofie, s nímž přišel Bertrand Russell⁴⁵:

... je nutno odsunout všechno zdánlivé vědění tradovaných filozofických systémů a učinit nový počátek, jehož centrum bude logika, která má ve filozofii převzít stejnou roli, jako má ve fyzice matematika.⁴⁶

Právě ve snaze o exaktní formulace shledal L.S. Rieger pokrokovost novopozitivismu. V duchu filozofie *Vídeňského kruhu* se věnoval studiu logiky a sémiotiky⁴⁷. Tyto oblasti filozofie měly velmi blízko k hlavnímu zaměření jeho vědecké práce, jímž byla matematická logika a s ní úzce spojená axiomatická teorie množin.

S Rudolfem Carnapem a Philippem Frankem se L.S. Rieger sešel osobně při jejich působení na pražské německé univerzitě, komunikoval s nimi poté i písemně, snažil se navázat matematické styky.⁴⁸ Napsal recenze Carnapových prací *Introduction to semantics* a *Formalisation of logic* ([R28] a [R29]).

Poznámka: V rodinném archivu je v Riegrově pozůstalosti dochováno velké množství (mnohdy obsáhlých, často však těžko čitelných) filozofických úvah a nepublikovaných spisů. Jejich seznam je uveden v části 1.7.8.

Na Přírodovědeckou fakultu UK (dále PŘF UK) byl L.S. Rieger zapsán jako řádný posluchač dne 29. října 1935. Během studií se seznámil s několika později uznávanými vědci. Byli to např. Antonín Svoboda a Vladimír Vand,⁴⁹ J.M. Bačkovský⁵⁰ a M. Katětov⁵¹, jenž později patřil mezi jeho nejbližší přátele.

⁴⁴Myšlenky novopozitivismu L.S. Rieger obhajuje již v práci [R25].

⁴⁵Bertrand Russell (1872–1970), anglický filozof, matematik a logik.

⁴⁶Viz Störig, H.J., *Malé dějiny filozofie*, České katolické nakladatelství Zvon, Praha, 1996, str. 485.

⁴⁷Obecná nauka o znacích. Studuje jednotlivé znaky i znakové systémy.

⁴⁸V rodinném archivu jsou dochovány koncepty Riegrových dopisů R. Carnapovi a P. Frankovi z 5. března 1948 a Carnapova odpověď z 3. července 1948. Jsou přetištěny v oddílu 1.7.6.

⁴⁹Antonín Svoboda (1907–1980) nejprve působil na ČVUT, později v laboratoři *Massachusetts Institute of Technology* v USA. V roce 1955 založil *Ústav matematických strojů* ČSAV v Praze (základ pozdějšího *Výzkumného ústavu matematických strojů*) a vedl jej do roku 1964, kdy emigroval do USA. V letech 1964–1977 byl profesorem *University of California* v Los Angeles. Zabýval se výpočetní technikou a kybernetikou. Je autorem první knihy o počítačích (*Computing mechanism and linkages*), v padesátých letech sestavil první československý počítač SAPO. V roce 1999 mu byla prezidentem České republiky udělena in memoriam *Medaile Za zásluhy* I. stupně. Spolu s Vladimírem Vandem, který též odešel do USA, patří mezi první tvůrce elektronkových počítačů na světě.

⁵⁰Akademik Jindřich Miroslav Bačkovský (1912–2000), významný fyzik, specializoval se na rentgenovou spektroskopii, strukturu krystalů, radiometrii apod.

Viz Matyáš, M., *Sedmdesátiny akademika Jindřicha Bačkovského*, PMFA 27 (1982), 234–235.

⁵¹Akademik Miroslav Katětov (1918–1995), matematik, od konce druhé světové války působil na PŘF UK, později na MFF UK. Byl prvním děkanem MFF UK, v letech 1953 až 1957 rektorem UK. Od roku 1961 pracoval v MÚ ČSAV. M. Katětov byl výborný šachista,

Na počátku vysokoškolských studií bydlel L.S. Rieger pravděpodobně u své matky, později pak na Hanspaulce (Na Čihadlech 22, Praha XIX), kde měl podkrovní, skromně zařízený byt. Koncem války se přestěhoval do nedalekého penzionu Šárka (Soborská 8/1302, Praha XIX), kde bydlel až do roku 1950; podle vzpomínek Heleny Riegerové měl krásný výhled do lesa.

1.6.3 Studium matematiky na PřF UK

Na PřF UK byl L.S. Rieger přijat ke studiu *odboru matematika-fysika*. Během studia navštěvoval řadu přednášek s vysoce kvalitním vedením.

Pravidelně docházel na matematické přednášky Vojtěcha Jarníka (1897–1970)⁵² (např. *Přehled analýsy, Počátky teorie čísel, Teorie nekonečných řad, Vybrané kapitoly z diferenciálního počtu*) a Vladimíra Kořínka (1899–1981)⁵³ (např. *Úvod do diferenciálního a integrálního počtu, Elementární algebra, Teorie ideálů*). V rámci Matematického semináře v zimním a letním semestru 1938/39 vypracoval seminární práci *Teorie ideálů v okruzích bez podmínky ko-*

v mládí reprezentoval Československo. V matematice se věnoval zejména obecné topologii, funkcionální analýze a obecné teorii entropie. V roce 1953 mu byla udělena státní cena za práci týkající se dimenze metrických prostorů. V letech 1945 až 1970 byl členem KSČ, poté mu bylo členství zrušeno.

Viz Čech, E., *Laureát státní ceny Miroslav Katětov*, ČPM **78** (1953), 277–281; Pták, V., *Padesát let akademika Miroslava Katětova*, ČPM **93** (1968), 124–125; Frolik, Z., *K sedmdesátinám Miroslava Katětova*, ČPM **113** (1988), 88–97 (též CMJ **38(113)** (1988), 181–190); Frolík, Z. a kol., *Akademik Miroslav Katětov*, PMFA **33** (1988), 1–7; Balcar, B. a Simon, P., *Miroslav Katětov 1918–1995*, Math. Bohemica **122** (1997), 97–111 (též CMJ **46(121)** (1996), 559–573).

⁵²Viz Knichal, V. a Schwarz, Š., *Akademik Vojtěch Jarník šedesátníkem*, ČPM **82** (1957), 463–492 (též CMJ **8(83)** (1958), 155–161; Math. Slovaca **43** (1993), 381–392); Kořínek, V. a Vyčichlo, F., *Akademik Vojtěch Jarník šedesátníkem*, PMFA **3** (1958), 1–8; Kurzweil, J., *Sedmdesátiny akademika Vojtěcha Jarníka*, ČPM **92** (1967), 486–489 (též CMJ **17(92)** (1967), 624–628; Math. Slovaca **12** (1967), 490–492); Kurzweil, J. a Novák, B., *Zemřel profesor Vojtěch Jarník*, ČPM **96** (1971), 307–337 (též CMJ **21(96)** (1971), 493–524; Aplikace matematiky **16** (1971), 391–394), Novák, B., *Za profesorem Vojtěchem Jarníkem*, PMFA **16** (1971), 1–5; Novák, B. a Schwarz, Š., *Vojtěch Jarník (22. 12. 1897 – 22. 9. 1970)*, Acta arithmetica **20** (1972), 107–123; Schwarz, Š., *Niekoľko spomienok na akademika Vojtěcha Jarníka*, PMFA **35** (1990), 340–345; Netuka, I., *In memoriam Prof. Vojtěch Jarník*, Math. Bohemica **123** (1998), 219–221; Netuka, I., *Vzpomínka na profesora Vojtěcha Jarníka*, PMFA **43** (1998), 171–173; Novák, B. (ed.), *Life and work of Vojtěch Jarník, 1897–1970*, Prometheus, Praha, 1999; Korte, B. a Nešetřil, J., *Práce Vojtěcha Jarníka v kombinatorické optimalizaci*, PMFA **44** (1999), 187–200 (též Discrete Math. **345** (2001), 1–17).

⁵³Viz Holubár, J., Jarník, V. a Wilhelm, V., *K šedesátinám akademika Vladimíra Kořínka*, PMFA **4** (1959), 724–730; *To academician Vladimír Kořínek on the occasion of his sixtieth birthday*, CMJ **9(84)** (1959), 305–308; Drbohlav, K. a Procházka, L., *Sedmdesátiny Vladimíra Kořínka*, Aplikace matematiky **14** (1969), 250–252 (též CMJ **19(94)** (1969), 368–369); Drbohlav, K., *Akademik Vladimír Kořínek, náš učitel a drahý přítel*, PMFA **19** (1974), 185–187; Drbohlav, K., *Akademik Vladimír Kořínek osmdesátiletý*, ČPM **104** (1979), 210–213 (též CMJ **29(104)** (1979), 326–329); Beran, L., *Za akademikem Vladimírem Kořínkem*, Aplikace matematiky **27** (1982), 79–80; Drbohlav, K., *Za akademikem Vladimírem Kořínkem*, PMFA **27** (1982), 48; Drbohlav, K., *Zemřel akademik Vladimír Kořínek*, ČPM **107** (1982), 101–103 (též CMJ **32(107)** (1982), 167–168); Kohoutová, Z. a Bečvář, J., *Vladimír Kořínek 1899–1981*, edice Dějiny matematiky, sv. 27, Ústav soudobých dějin AV ČR, Praha, 2005.

nečnosti,⁵⁴ jež byla shledána velmi dobrou.⁵⁵

Z algebry a teorie čísel L.S. Rieger navštěvoval přednášky Karla Petra (1868–1950)⁵⁶, účastnil se přednášek a cvičení z geometrie Václava Hlavatého (1894–1969)⁵⁷ a Bohumila Bydžovského (1880–1969)⁵⁸. Těž docházel na přednášky Vladimíra Knichala (1908–1974)⁵⁹ (*Transfinitní aritmetika, Vybrané partie z teorie reálných funkcí*) a tehdejšího děkana PřF UK Miloše Kösslera (1884–1961)⁶⁰ (*Úvod do teorie funkcí komplexní proměnné, Diferenciální rovnice*).

Ve fyzice se účastnil přednášek Františka Závíšky (1879–1945)⁶¹ (např. *Vektorové a tensorové pole, Pružnost a pevnost, Teorie elektromagnetického pole, Hydrodynamika, Termodynamika, Elektronová a elektromagnetická teorie světla*). V rámci *Semináře pro teoretickou fyziku* v zimním a letním semestru 1938/39 vypracoval Rieger seminární práci *Geometrická interpretace Lorentzovy transformace a osvědčil prospěch velmi dobrý*. Jeho přednášejícími byli též

⁵⁴Práce je uložena v Archivu AV ČR, fond V. Kořínek, karton 21.

⁵⁵Stupnice známek na univerzitě v dané době byla: *velmi dobrý, dobrý, dostatečný, nedostatečný*.

⁵⁶Viz Kořínek, V., *Stručný přehled vědeckých prací profesora Karla Petra v desetiletí 1938–1948*, ČPMF **73** (1948), D9–D18; Koutský, K., *Památce prof. Dr. Karla Petra*, ČPMF **75** (1950), 341–345; Korous, J., *Práce prof. Dr. Karla Petra z matematické analýzy*, ČPM **96** (1971), 104–108; Crkalová, Z., *Život a dílo Karla Petra*, diplomová práce, MFF UK, Praha, 1992.

⁵⁷Viz Nožička, F., *Profesor Hlavatý, český matematik světového jména*, ČPM **94** (1969), 374–380; Kowalski, O., *Věnováno Václavu Hlavatému. (Některé dokumenty o životě a díle.)*, PMFA **38** (1993), 65–181.

⁵⁸Viz Koutský, K., *Sedmdesátiny prof. Dr. Bohumila Bydžovského*, ČPMF **75** (1950), D349–D357; Havlíček, K., *Akademik Bohumil Bydžovský pětasedmdesátníkem*, ČPM **80** (1955), 247–249; Bílek, J., *Akademik Bohumil Bydžovský osmdesátníkem*, ČPM **85** (1960), 226–227; Metelka, J., *K 80. narozeninám akademika Bohumila Bydžovského*, PMFA **5** (1960), 603–612; Havlíček, K., *Osmdesát pět let akademika Bohumila Bydžovského*, PMFA **10** (1965), 103–104; Šindelář, K., *Památce akademika Bohumila Bydžovského*, ČPM **95** (1970), 100–113 (též CMJ **20(95)** (1970), 169–178); Drábek, K., *Sto let od narození akademika Bohumila Bydžovského*, PMFA **25** (1980), 283–284; Šindelář, K., *Vzpomínka na akademika Bohumila Bydžovského*, ČPM **105** (1980), 325–328; Francová, L., *Život a dílo Bohumila Bydžovského*, dizertační práce, MFF UK, Praha, 2001; Olejníčková, J., *Vědecké dílo Bohumila Bydžovského*, dizertační práce, MFF UK, Praha, 2005.

⁵⁹Viz Kurzweil, J., *K padesátinám profesora Vladimíra Knichala*, ČPM **83** (1958), 127–128; Kurzweil, J., *O životě a díle člena korespondenta ČSAV prof. Vladimíra Knichala*, ČPM **100** (1975), 314–324 (též CMJ **25(100)** (1975), 503–509); Kurzweil, J., *K nedožitým osmdesátým narozeninám prof. dr. Vladimíra Knichala*, ČPM **113** (1988), 309–310.

⁶⁰Viz Kopřiva, J., *Prof. PhDr. Miloš Kössler zemřel*, PMFA **6** (1961), 226–230; Nožička, F., *En souvenir du Professeur Miloš Kössler*, CMJ **12** (1962), 153–154; *Liste des travaux scientifiques de M. Kössler*, CMJ **12** (1962), 155–156; Pavlíková, P., *Život a dílo Miloše Kösslera*, dizertační práce, MFF UK, Praha, 2004.

⁶¹Viz Trkal, V., *František Závíška*, ČPMF **71** (1946), D1–D9; Šimon, I., *Památce profesora Františka Závíšky*, ČPMF **71** (1946), 91–95; Zachoval, L., *K Závíškovým sedmdesátinám*, ČPMF **75** (1950), 109–110; Trkal, V., *10 let od úmrtí Závíškova*, Čs. čas. fys. **5** (1955), 240–241; Zachoval, L., *O díle Prof. Dr. Františka Závíšky*, PMFA **10** (1965), 74–81; Brdička, M., *Život profesora dr. Františka Závíšky*, Čs. čas. fys. **A20** (1970), 558–562; Brdička, M., *Dílo profesora dr. Františka Závíšky*, Čs. čas. fys. **A20** (1970), 673–680; Brdička, M., *Vzpomínka na prof. PhDr. Františka Závíšku*, PMFA **20** (1975), 248–252; Zachoval, L. (ed.), *Fyzik František Závíška, jeho život, dílo a význam*, JČSMF, Praha, 1981.

profesor teoretické fyziky Viktor Trkal (1888–1956)⁶², profesori experimentální fyziky Augustin Žáček (1886–1961) a Václav Dolejšek (1895–1945)⁶³.

Během studia měl L.S. Rieger zapsány i přednášky z chemie, českého jazyka, filozofie přírodních věd, pedagogiky a psychologie.⁶⁴

Dne 26. února 1938 složil L.S. Rieger první státní zkoušku. Zkoušejícími z matematiky byli M. Kössler, V. Kořínek a V. Jarník, z fyziky byl examinatorem V. Dolejšek. Z obou předmětů prokázal L.S. Rieger prospěch velmi dobrý, zkouška z *československého jazyka vyučovacího* mu byla prominuta.⁶⁵ Na základě těchto výsledků a předchozích hodnocení v jednotlivých předmětech během celého studia⁶⁶ lze Riegrovo studium na fakultě považovat za velice úspěšné.

Riegrovým ideálem bylo věnovat se vědecké práci, nicméně jeho uskutečnění bylo v tehdejší době (v roce 1938) přirozeně nejisté. Opakovaně – v průběhu celého života – L.S. Rieger zdůrazňoval, že člověk je povinen vracet společnosti to, co od ní dostává (patrně reakce na otce). V té době prohlašoval, že jednou bude vyučovat matematiku na gymnáziu v Rychnově nad Kněžnou. Toto město si zvolil jako typický příklad maloměsta (popisovaný v Poláčkové knize *Bylo nás pět*).⁶⁷

1.6.4 Druhá světová válka

Období druhé světové války bylo pro L.S. Riegra pochopitelně komplikované a nepříjemné. Domníváme se však, že tato doba neměla na jeho osobní a vědecký život hluboký negativní dopad. Poznamenejme, že v roce 1940 se Riegrovi podařilo uveřejnit článek *Moderní pojetí základů deduktivních věd a jeho problémy* [R26].

Po uzavření českých vysokých škol v listopadu roku 1939, jež přerušilo jeho úspěšné vysokoškolské studium, se přesunul na rodinný statek na Malči, který v té době vlastnil jeho strýc Bohuš. Zde byl oficiálně hlášen jako zemědělský praktikant u tamního správce, aby se vyhnul nasazení do Říše. Situaci dokresluje dopis Riegrovy matky z 27. prosince 1939:

*Milé synovstvo,
právě se dovídám, že pan president podepsal a že je pevně stanoveno, nabíratí muže od 18 do 26 let na práci do říše a nábor začne 15. ledna. Vyjmutí budou, jak se zdá, pouze lidé z těžkého průmyslu a ze zemědělství.*

⁶²Viz Brdička, M., *Vzpomínka na profesora Trkala (k jeho 110. narozeninám)*, PMFA 43 (1998), 156–159.

⁶³Viz Kunzl, V., *Vědecká činnost prof. dr. V. Dolejška*, PMFA 2 (1957), 438–452; Kochanovská, A., *Vzpomínka na prof. dr. V. Dolejška*, PMFA 2 (1957), 496–500; Rozsival, M., *Životní cesta prof. PhDr. Václava Dolejška (20. 2. 1895 – 3. 1. 1945)*, PMFA 41 (1996), 89–95; Těšínská, E., Dolejšek, Z., Heyrovský, M. a Rotter, M. (ed.), *Fyzik Václav Dolejšek (1895–1945)*, Matfyzpress, Praha, 2005.

⁶⁴Viz *Přehled Riegrova studia na univerzitě*, oddíl 1.7.3.

⁶⁵Vysvědčení o první státní zkoušce. Rodinný archiv.

⁶⁶Viz *Přehled Riegrova studia na univerzitě*, oddíl 1.7.3.

⁶⁷Podle vzpomínek Heleny Riegrové.

Píšu ti toto po poradě s dědou a kladu ti na srdce, dá-li se to udělat, abys zůstal na Malči jako zemědělský praktikant, abys tak učinil a to pokud možno i se starším datem vstupu do služby.

Promluv si o tom se strýcem Bobou a dle jeho mínění pak s nájemcem Malče. Myslím, že by Ti tam nebylo tak zle, vždyť máš konečně venkov rád a zvláště z jara tam bude krásně. Studovat bys mohl též, knihy bys si tam mohl vzít a další bych Ti tam dle potřeby posílala, jak bys chtěl, a jak by bylo možno si je vypůjčovat. Jen nezanedbej příležitost, prosím Tě.

Piš mi, jak jsi se rozhodl a co říká strýc Boba, ať nemám starosti. Zde propouštějí všechny mladé lidi, kteří po 28. říjnu nastoupili místa. . . . Věra je snad dosud chráněna v Národohospodářském ústavě, protože je to ústav samo-správný. Ty bys se v pojišťovně rozhodně neudržel.

Přeji mnoho zdaru v Novém roce Tobě i strýci Bobovi a tetě Dule. Piš mi brzo!

Objímá a líbá tě

Tvá stará máma

*Ela*⁶⁸

Na Malči však L.S. Rieger pobýval pravděpodobně jen několik týdnů.

V rodinném archivu je dochován jeho dopis, psaný v Praze o vánocích 1940 Heleně Holingerové a vložený do knihy I. Olbrachta *Bratr Žak*:

Milá Helenko,

páč jsem chudej, tedy tento Olbracht jako dík za půjčení Gogha.⁶⁹ Ahoj a nashledanou. Měli bychom smluvit nějaké tyže v dohlednu – pro ty, co zůstaly(i) v Praze.

Přeji objemného Ježíška

Svante

Helena Holingerová zahájila v roce 1937 studium na Lékařské fakultě UK v Praze. Roku 1940 absolvovala dvouměsíční kurz pro sociální pracovníce v Táboře a poté krátce pracovala jako dětská sestra v poradnách ve votickém okrese. V této době ji L.S. Rieger začal navštěvovat pravidelně.

Na podzim roku 1941 získala H. Holingerová zaměstnání ve *Výzkumném ústavu včelařském* v Libčicích nad Vltavou, kde působila až do konce války. Náplní její práce bylo laboratorní vyšetřování včelích nákaz. L.S. Riegra při návštěvách Heleny daná problematika zaujala, a proto vypracoval statistickou studii *Použití statistiky k odhadu nákazy ve vyšetřovaných včelstvech*, jež byla po válce publikována (jedná se o jeho první matematickou práci [R27]).

Již na počátku roku 1940 se Rieger zapojil do snah nějakým ilegálním způsobem umožnit mladým lidem pokračování ve vysokoškolském studiu. Podle výpovědi Věry Blumové, spolužačky H. Holingerové z gymnázia, byly pořádány tajné matematické semináře v Denisově francouzském institutu. Přednášeli na

⁶⁸Rodinný archiv.

⁶⁹H. Holingerová L.S. Riegrovi zapůjčila reprodukci obrazu V. van Gogha, kterou měl pak pověšenou na zdi ve svém bytě na Hanspaulce.

nich, či alespoň dodávali učební texty, např. V. Jarník a V. Kořínek a přednášeli i někteří bývalí studenti, např. M. Katětov i L.S. Rieger. Tyto přednášky byly tajné a pochopitelně ne zcela pravidelné.

O těchto matematických setkáních se patrně Rieger zmiňuje v dopise V. Kořínkovi ze 4. července 1942:

O svých kolezích bych Vám napsal než to, že v důsledku mimořád. opatření jsme se rozhodli počkat (až do podzima) s „vybranými kapitolami z analýsy“, a pak snad bych se toho zase ujal já (snad elementární teorie čísel). Katětov je stále v ULP a otravuje se při dlouhé pracovní době. Totéž platí o ostatních – s výjimkou mne (prozatím to nemám časově špatně).⁷⁰

V průběhu války se tedy L.S. Rieger dosti intenzivně věnoval studiu matematiky. H. Riegrová vzpomíná na jeho vyprávění, že si přivydělával výukou němčiny zaměstnanců drah na Smíchovském nádraží (o této činnosti vykládal s humorem).

Na jaře roku 1942 se Riegrova profesní situace zlepšila. 1. května nastoupil jako pomocný statistický výpočtář v *Národní bance* v Praze⁷¹ a působil zde po dobu jednoho roku. Jeho postavení však nebylo vzhledem k tehdejšímu okolnostem jednoduché, jak je patrné z jeho dopisu V. Kořínkovi ze 4. července 1942:

Jak snad víte, jsem zaměstnán v Národní bance v Praze . . . , a to na podkladě smlouvy o dílo. Bylo mi totiž slíbeno, že tato forma mého zaměstnání je provizorní a bude mi dle možnosti změněna v řádný zaměstnanecký poměr. Mezi tím se však poměry známým způsobem do té míry přiostrřily, že jsem nucen – ježto v Národní bance je to beznadějně, vši silou shánět řádný zaměstnanecký poměr jinde. Prakticky teď jsou však možnosti omezeny na válečně důležitý průmysl. Poněvadž mám nějaké známé ve fyzikálním výzkumu Škodovky . . . , pokouším se za jejich pomoci dostat do Škodovky, nechci-li se za tohoto stavu věcí, nemaje pracovní knížku, dostat (a to v dobrém případě bez horších následků) do Říše.

Ve Škodovce (vedle fyzikálního výzkumu) mám předně zájem o matematické oddělení, jež vede doc. dr. Hampl z techniky. Doslechl jsem se, že je to, pane profesore, Váš známý. A tak jsem konečně u jádra své prosby: Prosil bych Vás, kdybyste p. doc. Hamplovi mohl dáti o mne nějaké, nepřiliš nepříznivé informace. P. doc. Hampl, u něhož jsem již byl, mě dal na zkoušku jakousi úlohu, takže doporučení samo nebude pro mé přijetí podmínkou dostačující. (Dostačující by bylo asi, když bych ještě k tomu úlohu vyřešil ke spokojenosti p. docenta.) Ale za dnešního stavu věcí se mi zdá Vaše doporučení podmínkou téměř nutnou. A proto bych Vám byl, pane profesore, nesmírně zavázán, kdybyste p. doc. Hamplovi o mne něco napsal, pokud možno brzy. Nemusím zdůrazňovat, že bych Vás, pane profesore, neobtěžoval takto, kdyby nešlo o věc pro mne poměrně vážnou.⁷²

⁷⁰ Archiv AV ČR, fond V. Kořínek, karton 46.

⁷¹ Viz Pracovní průkaz. Rodinný archiv.

⁷² Archiv AV ČR, fond V. Kořínek, karton 46.

Dochoval se i dopis ze 7. července 1942, který píše M. Hampl (1897–1974)⁷³ V. Kořínkovi ohledně získání informací o L.S. Riegrovi, který „k nim žádá“. Citujeme z Hamplova dopisu:

Od Závěšky jsem dostal zprávu, že [L.S. Rieger] asi není žádný fenomén a že prý musí ještě hodně dohánět z fyziky a prý patrně také z matematiky. ... Rieger na mě nedělá nejlepší dojem (takový „rybí“ dojem), ale není nikdo jiný.⁷⁴

Další dokumenty či materiály o této záležitosti se nedochovaly. Víme však, že situace byla nakonec vyřešena k Riegrově spokojenosti. Od 1. března 1943 byl totiž L.S. Rieger zaměstnán jako technický úředník u společnosti AVIA, a.s. *pro průmysl letecký* (jednalo se o koncernovou firmu zmiňovanou „Škodovky“) se sídlem v Letňanech. Byl přidělen do oddělení *Konstrukce letadel*, působil zde jako matematický výpočtář v oboru aerodynamiky. Zde strávil zbytek druhé světové války, pracovní poměr ukončil k 18. červnu 1945. Jeho činnost byla hodnocena takto:

Veškeré svěřené úkoly vykonával dobře, rychle a přesně, takže jsme s jeho výkony byli vždy spokojeni.⁷⁵

V roce 1943 začal L.S. Rieger pod vedením Vladimíra Kořínka připravovat svou dizertační práci.⁷⁶ V. Kořínek se o tom zmiňuje ve svém životopise z 6. února 1963:

Jako mimořádný profesor jsem působil na přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity až do uzavření českých vysokých škol Němci 17. listopadu 1939. Po uzavření českých vysokých škol pracoval jsem doma, od 1. srpna 1940 byv dán na dovolenou s čekatelným. Pracoval jsem vědecky v teorii grup a teorii svazů, stýkal jsem se se svými kolegy a se svými bývalými studenty, pokud bydleli v Praze a nebyli pracovní nasazeni. Pomáhal jsem některým z nich vypracovat práce vhodné jako disertace. Na příklad takto pracoval na své disertaci Doc. Ladislav Rieger.⁷⁷

Představu o Riegrově životě a jeho osobních pocitech v tomto období můžeme získat z jeho dopisu V. Kořínkovi ze dne 15. srpna 1944:

⁷³Viz Špaček, L. a Gorbátov, N., *Doc. Dr. Miloslav Hampl šedesátníkem*, Aplikace matematiky **3** (1958), 75–78; Babuška, I., *Profesor Dr. Miloslav Hampl, člen korespondent ČSAV, sedmdesátníkem*, ČPM **92** (1967), 369–370; Polášek, J., *In memoriam profesora Miloslava Hampla*, ČPM **99** (1974), 421–425 (též CMJ **25**(100) (1975), 163–167); Polášek, J., *Profesor Miroslav Hampl*, PMFA **20** (1975), 51–53 (též Aplikace matematiky **19** (1974), 439–443).

⁷⁴Tamtéž.

⁷⁵Č. Os.odd./61439/Kg/V1. Av 1394., 2. 1. 1946. Rodinný archiv.

⁷⁶V této souvislosti Riegrovi zmiňuje Š. Schwarz na str. 223 v článku [Schw59].

V Archivu AV ČR (fond V. Kořínek, karton 46) je dochována poměrně rozsáhlá korespondence L.S. Riegrovi s V. Kořínkem z let 1941–1950. Z velké části se týká problematiky uspořádaných grup, kterou se L.S. Rieger v té době zabýval. Její přehled je uveden v oddílu 1.7.4.

⁷⁷Archiv AV ČR, fond V. Kořínek, karton 46.

Jsem ... od minulého týdne včetně zaměstnán (zavřen) 13 hod. denně (od 1/2 7 do 1/2 20 hod.) s 1/2 hod. přestávkou v poledne; v sobotu od 1/2 7 do 14 hod. Při tom je dost práce, poněvadž papír je materiál, jehož má Říše dosud dostatek. Mám tedy na matematiku bohužel málo času. Také cítím, že málo dosud znám a dovedu (5 let pro systematické studium skoro ztraceno). Proto naléhavě potřebuji a chci zakončit svůj pokus o práci v uspořádaných grupách – a ev. se k otevřeným otázkám později vrátit – nyní se však – pokud čas a síly stačí, věnovat se studiu.⁷⁸

19. června 1945 L.S. Rieger přestoupil ke koncernové firmě *Akciová společnost dřívě Škodovy závody v Plzni*, kde byl zaměstnán na vrchním technickém ředitelství v Praze. Zde působil do 31. října 1945.⁷⁹

Na závěr se zmíníme o Riegrových politických aktivitách. Během druhé světové války byl členem ilegální komunistické skupiny *Rudý Aktiv*, později *Aktiv*, svými články přispíval do ilegálních komunistických časopisů. Též pomáhal perzekvovaným rodinám. Jeho politická činnost byla pravděpodobně úzce spjata s Vladimírem Kouckým⁸⁰, jenž byl Riegrovým přítelem z doby studia na PřF UK. V. Koucký za války působil v ilegálním *Ústředním výboru Komunistické strany Československa* (dále ÚV KSČ).⁸¹

Dne 1. září 1945 se L.S. Rieger stal členem KSČ.⁸² Z informací získaných od jeho manželky lze usuzovat, že se L.S. Rieger snažil upozorňovat na nedostatky ve stranickém programu a stranu otevřeně a přímo kritizoval (na stranických fórech). S KSČ se „rozešel“ pravděpodobně v roce 1956, kdy se zřekl všech svých funkcí.⁸³

1.6.5 Poválečné období, manželství

Po skončení druhé světové války se L.S. Rieger snažil co nejrychleji dokončit vysokoškolská studia. Již 7. září 1945 složil druhou státní zkoušku, čímž *pro-*

⁷⁸ Archiv AV ČR, fond V. Kořínek, karton 46.

⁷⁹ Jeho hrubý měsíční příjem činil 3 350,- Kč, tj. 40 200,- Kč ročně (včetně přídatku za znalost cizího jazyka ve výši 100,- Kč). Č. 4110/MJ., os.č. 24011, 19. 6. 1945. Rodinný archiv.

⁸⁰ Vladimír Koucký (1920–1979) byl český komunistický novinář a politik ruského původu. Krátce studoval na PřF UK, za druhé světové války patřil k aktivistům domácího odboje. Od roku 1945 byl členem ÚV KSČ, v letech 1958 až 1968 jeho tajemníkem. V období 1955 až 1968 působil jako šéfredaktor *Rudého práva*, v letech 1968 až 1970 byl velvyslancem v Sovětském svazu. Období 1970 až 1978 strávil v Belgii, v roce 1978 odešel do Itálie, kde krátce nato zemřel.

⁸¹ Viz část konceptu Riegrova dopisu z období kolem roku 1948. Rodinný archiv. Dochovány jsou oddíly dopisu *Stručný a kusý popis mého poměru ke straně a činnosti pro ni*, kde autor popisuje svou politickou aktivitu v období meziválečném, válečném a poválečném, *Pracovní povinnost* týkající se autorovy účasti na brigádách a *Čtení tisku, ideologické sebevzdělávání*. V úvodu dopisu je poznámka *Informace k prověření*. Text tohoto dopisu je uveden v oddílu 1.7.2.

⁸² Viz Evidenční list pro vyšší technické kádry a jiné specialisty. Archiv ČVUT, osobní karta L.S. Riegra.

⁸³ V rodinném archivu je dochován osmistránkový koncept Riegrova dopisu redakci *Rudého práva* z přelomu roku 1956/57, v němž reaguje na dva novinové články. Je dochována též odpověď autora druhého článku ze dne 16. 2. 1957. Přepisy obou dopisů uvádíme v části 1.7.7.

kázal odbornou způsobilost vyučovati matematice a fysice na československých středních školách s československým jazykem vyučovacím.⁸⁴

Během krátké doby dokončil svou dizertaci *O uspořádaných grupách*, kterou poté úspěšně obhájlil. Kromě V. Kořínka tuto práci posuzoval i V. Jarník.⁸⁵ 14. března 1946 L.S. Rieger složil rigorózní zkoušku z hlavního oboru (algebra a matematická analýza), z vedlejšího (filozofie exaktních věd) pak 19. března 1946. O tři dny později mu byl při slavnostní promoci udělen titul doktora přírodních věd. O kvalitě jeho vědecké práce svědčí cena KČSN, již byla v roce 1948 jeho dizertační práce oceněna. Publikována byla jako trojice článků *O uspořádaných a cyklicky uspořádaných grupách, I, II, III* ([R1], [R2], [R3]).

Období od 1. dubna 1946 do 31. srpna 1946 strávil L.S. Rieger v Lito-měřicích při výkonu vojenské prezenční služby.⁸⁶ Jeho manželka vzpomíná, že sloužil u ženistů.

Riegerova přítelkyně Helena Holingerová⁸⁷ ukončila studia na lékařské fakultě v červnu roku 1946. Jako obor specializace si zvolila neurologii a byla přijata na neurologickou kliniku. Jedinou podmínkou přijetí pro „svobodné“ byl roční pracovní pobyt na některém tehdejší pohraničním neurologickém lůžkovém oddělení. Ten absolvovala v nemocnici v Plzni. Na tamním matrič-ním úřadě ÚNV byli Ladislav Svante Rieger a Helena Holingerová 17. května 1947 oddáni. Svědky obřadu byli sekundární lékař Vilém Pelikán (1916–1980)⁸⁸ a jeho manželka Vlasta Pelikánová, klinická laborantka.

Po skončení pracovního pobytu v Plzni se Helena Riegerová přesunula za manželem do Prahy. Vzhledem k tehdejší bytové situaci a ostatním okolnostem však žili nějakou dobu odděleně. L.S. Rieger bydlel na Hanspaulce v penzionu Šárka, kde pobýval již koncem války, jeho manželka žila u své matky.

Helena Riegerová byla zaměstnána na neurologické klinice Všeobecné fakultní nemocnice v Praze. Nastoupila jako sekundární lékařka, později získala pozici asistentky. Roku 1956 přešla do ústavu pro doškolení lékařů (později *Institut pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů*, který měl sídlo v nemocnici na Královských Vinohradech. Nejprve zde působila jako tajemnice a odborná asistentka, od roku 1962 zastávala funkci zástupce vedoucího katedry neurologie.

V roce 1950 se manželé Riegerovi přestěhovali spolu s Heleninou matkou Františkou Holingerovou do společného bytu, jenž se nacházel ve druhém patře činžovního domu v ulici Na Pankráci 2, Praha-Nusle.⁸⁹ 27. července 1950 se jim narodila dcera Jitka, 14. února 1956 přišla na svět dcera Alena.

⁸⁴Rodinný archiv.

⁸⁵Viz [Tul65].

⁸⁶Viz Pracovní průkaz. Rodinný archiv.

⁸⁷Její otec Antonín Holinger (1876–1935) se narodil 31. 8. 1876 v Praze-Michli. Vyučil se zedníkem, pracoval jako štukatér na památkových objektech. Oženil se s Františkou Arbo-sovou (1886–1960) z Prahy-Počernic, která se narodila 10. 4. 1886 jako jedna z pěti dětí. V manželství Antonína a Františky Holingerových přišli na svět dva synové, Antonín (1913–1983) a Josef (1916–1980), a dcera Helena narozená 27. srpna 1918 v Praze.

⁸⁸Později se stal docentem na psychiatrické klinice Lékařské fakulty UK v Hradci Králové. Je autorem monografie *Patogeneze afasií: afasie jako model zpracování sémantické informace neporušeným mozkiem* (1970).

⁸⁹Zde žila rodina i po smrti L.S. Riegra.

1.6.6 Působení na ČVUT

Na Českém vysokém učení technickém byl L.S. Rieger zaměstnán v letech 1945 až 1958, v období 1945 až 1951 byl asistentem, v letech 1951 až 1958 docentem.

Dne 1. srpna 1945, ještě před složením druhé státní zkoušky, byl ustanoven asistentem ve smluvním poměru při *ústavu matematickém I. na vysoké škole strojního a elektrotechnického inženýrství v Praze*.⁹⁰ Sídlo ústavu bylo v ulici Na Bojišti 3, Praha II, jeho vedoucím byl František Rádl (1876–1957)⁹¹.

V *ústavu matematickém I.* bylo tehdy jen jedno asistenské místo. F. Rádl se proto rozhodl *požádat ministerstvo školství a osvěty, aby při tomto ústavu bylo zřízeno další druhé místo asistentské a aby na toto nově zřízené místo byl ustanoven Ladislav Rieger, zkoušený kandidát pro střední školy*,⁹² a to z následujících důvodů:

Vzhledem k tomu, že do 1. ročníku je přihlášeno přes 3 000 posluchačů, není možno, aby s učitelskými silami, které jsou v matematickém ústavu k dispozici, byl zvládnut vyučovací chod příslušných matematických předmětů.

...

*Následkem velkého návalu posluchačů nyní a zvláště po prázdninách bude první asistent nutně pověřen suplováním přednášek, vedením cvičení a zkoušením, takže by nezastal zvýšenou agendu s evidencí posluchačů.*⁹³

⁹⁰V té době bylo ČVUT rozděleno na sedm vysokých škol: *inženýrského stavitelství (A), architektury a pozemního stavitelství (B), strojního a elektrotechnického inženýrství (C), chemicko-technologického inženýrství (D), zemědělského a lesního inženýrství (E), speciálních nauk (F) a věd hospodářských (G).*

Ústavy zajišťující výuku matematických předmětů byly následující (písmeno na začátku označuje příslušnou vysokou školu):

- A: *Matematický ústav* (vedoucí J. Vojtěch (1879–1953), F. Vyčichlo),
Ústav deskriptivní geometrie a stereometrie (vedoucí F. Kadeřávek (1885–1961)),
- C: *Ústav matematický I.* (vedoucí F. Rádl),
Ústav matematický II. (prozatímní správce V. Hruška (1888–1954)),
Ústav aplikované matematiky (vedoucí V. Hruška),
Ústav deskriptivní geometrie (vedoucí J. Kounovský (1878–1949)),
- F: *Ústav astronomie a matematiky, astronomická observatoř* (zatímní správce J. Janko),
Ústav druhé matematiky (zatímní správce J. Janko).

Všechny tyto ústavy sídlily na adrese Na Bojišti 3, Praha II.

⁹¹Viz [R39]; Rychlík, K., *Profesor Dr. František Rádl*, PMFA 2 (1957), 600.

⁹²Č. 1020/45. Archiv ČVUT, fond Fakulta strojní, č. 44, osobní spis L. Riegra.

⁹³Tamtéž.

Situaci na vysokých školách krátce po druhé světové válce popisuje V. Jarník v článku [Jar55] na str. 262:

Prvním úkolem vysokých škol bylo . . . co nejrychleji obnovit především činnost pedagogickou . . . Již v červnu 1945 započaly přednášky mimořádného letního běhu, do kterého se dal zapsat ohromný počet studentů, postižených šestiletým zavřením vysokých škol. Zde musíme vděčně vzpomenout mladých matematiků, kteří opustili svá místa, přihlásili se ku práci na vysokých školách jako asistenti a umožnili vysokým školám svou obětavou prací zvládnout jejich mimořádně vypjaté pedagogické úkoly. Nemyslím při tom jen na universitu, ale také na matematické ústavy a stolice na vysokých školách technických, zaplavených spoustou posluchačů. Na universitě, při menším poměrně počtu studentů matematiky, nebyla situace přeče jen tak kritická.

O poválečné situaci na vysokých školách viz též *Věda v Československu v letech 1945–1953*, Sborník z konference, 1998 (Praha), Karolinum, 1999.

L.S. Rieger nejprve nastoupil jako výpomocný asistent s neúplnou kvalifikací, od 1. října 1945 (po složení druhé státní zkoušky) byl již řádným asistentem s plnou kvalifikací.⁹⁴ Jeho nástupní roční smluvní plat byl stanoven na 26 844,- Kčs.⁹⁵ L.S. Rieger se tehdy věnoval algebře, zabýval se teorií uspořádaných grup a svazů. Toho období jeho vědecké činnosti bylo završeno v roce 1952 vydáním knížky *O grupách a svazech* [R34].

V roce 1950 byl L.S. Rieger ve Varšavě na půlročním studijním pobytu,⁹⁶ který měl značný význam pro jeho další vědeckou práci. V té době se již dlouho a intenzivně zajímal o matematickou logiku, patrně zde pod vlivem vynikajícího polského logika Andrzeje Mostowského⁹⁷ dospěl k rozhodnutí trvale se věnovat výzkumu v této oblasti. Kolem roku 1954 začal pracovat v axiomatické teorii množin, jež se v pozdějších letech dostala do popředí jeho vědeckého zájmu.

Na pobyt ve Varšavě L.S. Rieger vzpomíná v dopisu R. Sikorskému⁹⁸ z 21. září 1950 (viz též část 3.2.4):

Vyřídte prosím, pane kolego, srdečný pozdrav ode mne jak Vaší paní (vzpomínám si na znamenité uhoštění u Vás) tak i p. prof. Mostowskému, paní Dr. Raisové a ostatním, jakož i prof. Kuratowskému a prof. Mazurovi. Doufám, že snad přece jen budu moci v říjnu (X. měsíc) přijet asi na tři měsíce do Warszawy, datum však dosud neznám. Kdybych přijel, milerád bych dovezl s sebou z Prahy (v mezích možností) cokoli, čeho se snad právě u Vás nedostává, komukoli z matematiků. Byla by to pro mne vítaná příležitost k malé spltáče za ochotu a laskavosti, s nimiž jsem se v Polsku setkal.⁹⁹

Poznamenejme, že k 1. lednu 1951 došlo v rámci organizační reformy pražské techniky k přejmenování vysokých škol na fakulty. *Vysoká škola strojíňho a elektrotechnického inženýrství* byla rozdělena na fakultu strojní (příp. stroj-

⁹⁴Až do konce října 1945 byl Rieger zaměstnán ve *Škodovce*. V části 1.7.5 je citováno z dopisu děkanátu *Vysokého školy strojíňho a elektronického inženýrství* adresovanému vedení *Škodovky*, v němž se žádá o udělení částečné dovolené L.S. Riegrovi.

⁹⁵Č. A 139.142/45-V/4. Archiv ČVUT, fond Rektorát, č. 17, osobní spis L. Riegra.

⁹⁶Jeho první návštěva Varšavy trvala od konce ledna do začátku července (vrátil se do Prahy před narozením své první dcery Jitky). Financována byla na základě stipendia Ministerstva školství, věd a umění; od 1. 2. 1950 do konce studijního roku byla též Riegrovi placena studijní dovolená (pro zaopatření manželky, která byla v té době v jiném stavu). Studijní pobyt byl původně plánován na deset měsíců, kvůli nemoci však L.S. Rieger zbytek návštěvy uskutečnil až v prosinci 1950 a v lednu následujícího roku. Ta byla financována ze stejných zdrojů. Č. 116.683/50-III/4 a 127.488/50-III/4. Archiv ČVUT, fond Rektorát, č. 17, osobní spis L. Riegra. Č.j. 219/50. Archiv ČVUT, fond Fakulta strojní, č. 44, osobní spis L. Riegra.

⁹⁷Akademik Andrzej Mostowski (1913–1975), významný polský matematik zabývající se matematickou logikou a teorií množin. Studia zahájil v roce 1931 na varšavské univerzitě, později působil jako aspirant pod vedením K. Kuratowského a A. Tarského. Studoval též ve Vídni, kde poslouchal kursy K. Gödela, a v Zürichu, kde navštěvoval přednášky P. Bernaysa. Od roku 1946 pracoval na univerzitě ve Varšavě.

⁹⁸Roman Sikorski (1920–1983), polský matematik. V letech 1952–1982 působil jako profesor na varšavské univerzitě, řadu let vedl též *Matematický ústav* PAN. Pracoval především v oblasti matematické logiky a Booleových algeber, dále ve funkcionální analýze, teorii míry a teorii distribucí.

⁹⁹Rodinný archiv.

ního inženýrství) a fakultu elektrotechnickou (příp. elektrotechnického inženýrství).¹⁰⁰

17. srpna 1951 byl L.S. Rieger na fakultě strojního inženýrství pověřen rektorem ČVUT Vilibaldem Bezdíčkem¹⁰¹ zatímním vedením *ústavu matematiky pro fakultu strojní*.¹⁰² Tento ústav byl součástí katedry matematiky a deskriptivní geometrie společně pro všechny fakulty ČVUT, jejímž vedoucím byl František Vyčichlo (1905–1958)¹⁰³. V. Bezdíček tak učinil na základě následujícího Vyčichlova doporučení:

*... po uvážení různých možností navrhuji, aby zodpovědným vedoucím ... ústavu matematiky byl ustanoven s. Dr S.L. Rieger, odborný asistent matematiky. ... Takovým opatřením domnívám se bude zaručen v ústavě pořádek a pracovní kázeň.*¹⁰⁴

Ve stejném roce byl L.S. Rieger jmenován docentem fakulty strojního inženýrství pro obor matematika, a to s účinností od 1. října 1951.¹⁰⁵ Ministerstvo školství, věd a umění stanovilo jeho pevný plat ve výši 10 000,- Kčs měsíčně.¹⁰⁶ Uvědomme si, že tato částka byla vyplácena ještě v období před měnovou reformou v roce 1953.

V akademických letech 1951/52 až 1957/58 působil L.S. Rieger jako vedoucí ústavu matematiky na fakultě strojní. V prvních dvou studijních letech byl tento ústav součástí katedry matematiky a deskriptivní geometrie společně pro všechny fakulty ČVUT, v roce 1953/54 patřil pod matematickou katedru na fakultě elektrotechnické (společně pro obě fakulty). Od následujícího studijního roku měla fakulta strojní samostatnou katedru matematiky a deskriptivní geometrie.¹⁰⁷

Riegrovo působení na technice mělo zejména v posledních pěti letech převážně pedagogický charakter. Přednášet začal až jako vedoucí ústavu, vedl

¹⁰⁰Názvy fakult nebyly zcela ustálené.

¹⁰¹Vilibald Bezdíček (1906–1991), náš přední vodohospodář, profesor meliorací. V období 1950–1952 byl rektorem ČVUT v Praze, v letech 1955–1958 a 1968–1969 rektorem *Vysokého učení technického* (první rok pod názvem *Vysoká škola stavitelství*) v Brně. V lednu 1969 byl jmenován ministrem školství, v srpnu 1969 byl normalizačním režimem odstraněn. Věnoval se úpravám vodních toků, hydrologii a vodnímu hospodářství. Byl spoluautorem *Státního vodohospodářského plánu* ČSR.

¹⁰²Č.j. 893/51. Rodinný archiv.

¹⁰³Viz Holubář, J. a Zelinka, R., *Padesát let soudruha prof. Františka Vyčichla*, Matematika ve škole **5** (1955), 193–196; Jelínek, M. a Zelinka, R., *K odchodu profesora dr. Františka Vyčichla*, Matematika ve škole **8** (1958), 452–457; Babuška, I., Havlíček, K. a Nožička, F., *Památky Prof. RNDr. Františka Vyčichla. Seznam prací Prof. RNDr. Frant. Vyčichla*, ČPM **83** (1958), 374–387; Havlíček, K., *Vědecká činnost Prof. Dr. Františka Vyčichla*, PMFA **4** (1959), 497–501; Drábek, K., *Nedožitě sedmdesátiny prof. Františka Vyčichla*, PMFA **25** (1980), 285–287.

¹⁰⁴Č.j. 27/51. Archiv ČVUT, fond Fakulta strojní, č. 44, osobní spis L. Riegra.

¹⁰⁵Až do této doby byla Riegrovi asistentská smlouva prodlužována každé dva roky.

¹⁰⁶Č.j. 133/52. Archiv ČVUT, fond Fakulta strojní, č. 44, osobní spis L. Riegra.

¹⁰⁷V tomto roce byla zmíněná katedra rozčleněna na *kabinet matematiky* a *kabinet deskriptivní geometrie*. Od následujícího roku byl název *kabinet* změněn opět na *ústav*.

Počínaje 1. říjnem 1956 byl L.S. Riegrovi přiznán plat (příslušející v 6.–10. roce docentury) 2 650,- Kčs měsíčně. Č.j. 14500-II-1956. Archiv ČVUT, fond Rektorát, č. 17, osobní spis L. Riegra.

hlavně povinné přednášky z matematiky pro první a druhý ročník. Jelikož počet nastupujících studentů byl tehdy značný a učitelů matematiky málo, byla výuka a další příprava s ní související pro L.S. Riegra dosti časově náročná a vyčerpávající.

V roce 1955 byla vydána jeho skripta *Matematika II (pro druhý ročník posluchačů fak. stroj. inž.)* [R37].¹⁰⁸ V letech 1954/55 až 1956/57 měl vypsány též některé doporučené přednášky, jako *Operátorový počet*, *Vektorová analýza*, *Statistické metody při kontrole výrobků*, *Konformní zobrazení* a *Theorie pole* (viz část A.3.1).

V akademickém roce 1953/54 vedl L.S. Rieger na katedře matematiky a deskriptivní geometrie *kroužek pro matematickou logiku*. Jednalo se o pracovní schůzky, na nichž se scházeli někteří asistenti a aspiranti této katedry pracující v daném oboru. Cíl takovýchto kroužků a seminářů organizovaných jednotlivými fakultami byl formulován takto:

*Aby mohli mladší asistenti snáze prohlubovat své vědomosti a aby se naučili v kolektivu pracovníků katedry debatovat a hájit své řešení jednoduchých problémů ...*¹⁰⁹

Odchod z ČVUT

Posledních několik let se L.S. Rieger na pražské technice necítil příliš dobře. Usuzujeme tak z materiálů dochovaných v Archivu ČVUT, které danou situaci dokreslují.

Patrně na počátku roku 1957 podal L.S. Rieger na děkanát strojní fakulty žádost o jmenování profesorem. Ve vědecké radě fakulty následně proběhlo hlasování o této žádosti. O rozpacích z výsledku hlasování se dozvídáme z dopisu Františka Brabce (1905–1992), prorektora ČVUT, děkanu Janu Petránkovi z 25. června 1957:

Vzhledem k výsledku hlasování ve vědecké radě fakulty strojní v poměru 13:7 nemyslím, že by bylo vhodné postoupit návrh k projednání do vědecké rady ČVUT. Spíše by bylo vhodné prozkoumat důvody, které k takovému poměrně nepříznivému hlasování vedly.

*Jak jsem informován, je jedním z důvodů způsob výuky matematiky. Domnívám se, že po novém projednání této záležitosti ve vědecké radě Vaší fakulty a s připomínkami k metodě výuky u doc. Riegra, bylo by možno ve vědecké radě dosáhnout příznivějšího výsledku.*¹¹⁰

O čtyři měsíce později, 24. října 1957, napsal L.S. Rieger děkanství strojní fakulty dopis s následujícím obsahem:

¹⁰⁸Tato skripta obsahují kapitoly *Vektorová algebra*, *Základy analytické geometrie v prostoru*, *Funkce 2 a 3 proměnných*; *základní úlohy*, *Základní pojmy diferenciálního počtu*, *Základní pojmy diferenciálního počtu funkcí 2 a 3 nezávisle proměnných*, *Integrální počet funkcí více proměnných*, *Vícerozměrné integrály a Diferenciální rovnice*.

¹⁰⁹Viz ČPM 79(1954), str. 96.

¹¹⁰Č.j. 9205/I. Archiv ČVUT, fond Fakulta strojní, č. 44, osobní spis L. Riegra.

Protože jsem se rozhodnul vzít zpět svoji žádost o jmenování profesorem, prosím, aby bod „Hlasování o jmenování Doc. Riegra profesorem“ byl vzat z programu zasedání věd. rady fakulty dne 25. X. 57.¹¹¹

Tím byla pravděpodobně všechna další jednání na toto téma ukončena, jak lze usuzovat z vyjádření děkana Františka Primuse z 10. prosince 1957:

Protože s. doc. Dr Rieger Ladislav písemně prohlásil dne 24. X. 1957, že svoji žádost o místo profesora matematiky na zdejší fakultě bere zpět a nereflektuje již na další projednávání, vracíme referátu spisový materiál týkající se konkursního řízení na prof. matematiky, na který se Dr Rieger L. přihlásil.¹¹²

Soudíme, že určitým problémem byla Riegrova malá účast na schůzích a zasedáních vědecké rady, která mu ubírala čas pro vědeckou práci a patrně mu připadala zbytečná. V jeho osobním spisu v Archivu ČVUT je dochováno několik dopisů z přelomu let 1957 a 1958 týkajících se této záležitosti. V některých L.S. Rieger žádá děkana o omluvení z účasti na vědeckých radách, nejprve kvůli dokončování doktorské dizertace, později pro zaneprázdnění zkoušením. Následují opakovaná zamítnutí jeho žádostí s doporučením, aby požádal rektora o zproštění funkce řádného člena vědecké rady¹¹³ (vzhledem k jeho soustavné neúčasti). Je zde zachován i seznam vědeckých rad za celý rok 1957 s poznámkami, kdy se Rieger účastnil, kdy ne, případně byl-li omluven.

Tehdejší okolnosti popisuje A. Urban v dopise adresovaném děkanství fakulty strojní z 13. prosince 1957.

Je totiž skutečností, že v poslední době je takový nával kandidátských prací, že již pravidelně měsíčně se koná mimořádná vědecká rada jen pro obhajoby. Protože se jedná jen o úzké speciální obory, účast velké většiny členů vědecké rady je formální. Tato skutečnost by měla podporovat návrh na změnu dosavadní praxe, kdy v zasedání vědecké rady při obhajobě má být podle platných předpisů přítomna předeepsaná většina.

V případě s. doc. Riegera se zřejmě jedná o snahu ukázat, že v této věci je třeba podniknout vážné kroky o zlepšení. Domnívám se však, že by svůj názor měl prosazovat jiným způsobem, než prostě nechodit na tato zasedání vědecké rady, protože kdyby tak postupovali všichni, kteří mají námítky proti dosavadnímu řízení při obhajobách, nemohly by se na naší fakultě konat vůbec žádné, neboť platné předpisy o účasti musí být dodržovány.¹¹⁴

Můžeme se domnívat, že podmínky na stávajícím pracovišti se v průběhu roku 1958 pro L.S. Riegra staly ještě méně příznivými, a proto si začal hledat zaměstnání jinde. To se mu podařilo nalézt v *Matematickém ústavu ČSAV* (dále MÚ ČSAV).

¹¹¹Archiv ČVUT, fond Fakulta strojní, č. 44, osobní spis L. Riegra.

¹¹²Č. 10.383-II-58. Archiv ČVUT, fond Fakulta strojní, č. 44, osobní spis L. Riegra.

¹¹³Členem vědecké rady fakulty strojní ČVUT byl L.S. Rieger jmenován 18. 10. 1956.

¹¹⁴Č.j. 482/57. Archiv ČVUT, fond Fakulta strojní, č. 44, osobní spis L. Riegra.

Dne 11. července 1958 podal ředitel MÚ ČSAV Vladimír Knichal žádost na rektorát ČVUT o uvolnění L.S. Riegra k výkonu práce v MÚ ČSAV. Přestup byl pochopitelně dohodnut předem. V. Knichal svou žádost odůvodnil takto:

*V našem ústavě se připravuje zřízení oddělení pro konstrukci a programování práce na rychloběžných počítačích strojích. S. dr. Rieger svým vědeckým zaměřením a svými pracemi v matematické logice je dobře seznámen s problematikou rychloběžných počítačích strojů a své znalosti a schopnosti by dobře uplatnil v tomto oboru na našem ústavě. Důležitost tohoto oboru pro naši vědu i naše hospodářství je nesporná.*¹¹⁵

Této žádosti rektor ČVUT Theodor Ježdík¹¹⁶ vyhověl:

*Na základě jednání se s. doc. RNDr. Ladislavem Riegreem Vám sdělujeme, že nemáme námitek proti jeho uvolnění pro ČSAV, ovšem s tou podmínkou, že v případě potřeby (pokud nebude vyřešena situace na ústavě matematiky a deskrip. geometrie) bude s. doc. Rieger v zimním a případně i v letním semestru šk. r. 1958/59 přednášet jako externí pracovník ve 2 paralelkách II. ročníku.*¹¹⁷

Na základě výše uvedené žádosti L.S. Rieger po vzájemné dohodě s vedením techniky rozvázal pracovní poměr dnem 31. října 1958 a 1. listopadu téhož roku začal pracovat v MÚ ČSAV.¹¹⁸

1.6.7 Činnost v ČSAV

Dne 14. března 1947 byl zřízen Ústav pro matematiku (či Badatelský ústav matematický)¹¹⁹ při ČAVU¹²⁰, jehož ředitelem se stal Eduard Čech (1893–1960)¹²¹.

¹¹⁵Č.j. 225/58 Ř. Archiv ČVUT, fond Rektorát, č. 17, osobní spis L. Riegra.

¹¹⁶Akademik Theodor Ježdík (1889–1967), profesor ČVUT, v letech 1955–1960 rektor. Pracoval v oblasti hydrologie, úprav vodních toků, základů vodního stavitelství a vodního hospodářství. Byl členem rady odborných institucí, působil rovněž ve více než třiceti veřejných funkcích. Patří k nejvýznamnějším osobnostem české techniky dvacátého století, byl oceněn Řádem republiky a Zlatou čestnou plakétou ČSAV Za zásluhy o vědu a lidstvo.

¹¹⁷Č.j. 7545/0011/58. Archiv ČVUT, fond Rektorát, č. 17, osobní spis L. Riegra.

¹¹⁸Č.j. 10.946-II/1959. Rodinný archiv.

¹¹⁹Do té doby matematická vědecká pracoviště mimo vysoké školy téměř neexistovala, výjimku tvořilo jen nevelké matematické oddělení Škodových závodů.

¹²⁰ČAVU byla založena v roce 1890 pod názvem Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

¹²¹Viz Novák, J., Vyčichlo, F. a Zelinka, R., *Šedesát let akademika Eduarda Čecha*, ČPM **78** (1953), 185–198 (též CMJ **3(78)** (1953), 183–194); Katětov, M., Novák, J. a Švec, A., *Akademik Eduard Čech*, ČPM **85** (1960), 477–491 (též CMJ **10(85)** (1960), 614–630); Katětov, M., Novák, J. a Švec, A., *Edouard Čech (29. VI. 1893 – 15. III. 1960)*, Rend. Sem. Mat. Univ. Politec. Torino **19** (1961), 61–88; Vyšín, J., *Čechovy podněty k vyučování matematice*, PMFA **25** (1980), 313–317; Kolář, I., *Zamyšlení nad diferenciálně geometrickým dílem Eduarda Čecha*, PMFA **25** (1980), 306–312; Frolík, Z., *Osobnost Eduarda Čecha. Zamyšlení k nedožitým 80. narozeninám*, PMFA **18** (1973), 237–247; Balcar, B., Koutník, V. a Simon, P., *Eduard Čech*, PMFA **38** (1993), 185–191 (též CMJ **43(118)** (1993), 567–575; Math. Slovaca **43** (1993), 381–392); Kolář, I., Rosický, J. a Šik, F., *100th anniversary of birthday of Eduard Čech*, Arch. Math. Brno **29** (1993), i–ii; Katětov, M. a Simon, P., *The mathematical legacy of Eduard Čech*, Birkhäuser Verlag, Basel, 1993.

K 1. srpnu 1950 byl reorganizován na *Ústřední ústav matematický* v rámci tehdejšího *Ústředí vědeckého výzkumu a technického rozvoje* opět s E. Čechem jako ředitelem. Po založení ČSAV dne 17. 11. 1952 byl tento ústav začleněn do Akademie věd a změněn na *Matematický ústav ČSAV*, veden byl dále E. Čechem. Po Čechově odchodu na MFF UK v roce 1954 se stal ředitelem Vladimír Knichal. V Matematickém ústavu byli soustředěni přední českoslovenští matematici, kteří se zaměřili na výzkum zejména v těch matematických oblastech, které byly významné pro praxi a rozvoj jiných vědních (hlavně technických) oborů.¹²²

Riegrovo působení v Akademii věd má počátky již v akademickém roce 1947/48, kdy byl přijat za člena *Ústavu pro matematiku ČAVU*. Jeho zásadní vědecká činnost v akademii se však vztahuje až na období od listopadu 1958, kdy na MÚ ČSAV přestoupil z ČVUT, do jeho předčasné smrti v únoru 1963.

Od svého příchodu do ČSAV měl Rieger pracovnu v hlavní budově MÚ na adrese Žitná 25, Praha II (v současné době sídlo MÚ AV ČR), později se přesunul na *oddělení numerických metod početních* v Krakovské 10, Praha II. Nastoupil jako vědecký pracovník, později, pravděpodobně od října 1960 působil jako vedoucí vědecký pracovník, tj. ve druhém nejvyšším pracovním zařazení. Zde se intenzivně věnoval vědecké práci.

27. září 1958 L.S. Rieger požádal o prominutí kandidátské zkoušky, státní komise ho 21. ledna 1959 od této zkoušky osvobodila. Dne 20. února pak podal na ředitelství MÚ ČSAV žádost o připuštění k obhajobě kandidátské dizertační práce *A contribution to Gödel's axiomatic set theory, I, II*. První část [R13] této práce byla publikována již v roce 1957, druhá část [R15] byla již přijata do tisku. Obhajoba měla proběhnout 25. září 1959.¹²³

Oponenty práce byli stanoveni člen korespondent ČSAV Miroslav Katětov, pracovník ČSAV Václav Alda (nar. 1923)¹²⁴ a Andrzej Mostowski působící na *Polské Akademii Nauk* – dále PAN. Po zvážení vědeckých kvalit předložené práce doporučili všichni tři oponenti, aby byla obhajována jako práce doktorská. Citujeme nyní ze závěrů jednotlivých oponentských posudků:¹²⁵

M. Katětov: *Vzhledem k tomu, že . . . předložená disertace je cenným vědeckým přínosem a obsahuje vyřešení, příp. formulaci závažných vědeckých problémů, mám za to, že má vědeckou úroveň práce doktorské . . .*

V. Alda: *S. doc. L. Rieger předloženými pracemi prokázal plně svoje tvůrčí schopnosti v matematice . . . Navrhují proto, aby jeho práce byla přijatá jako disertační práce doktorská.*

A. Mostowski: *Při celkovém ocenění práce Dr. Riegra nutno konstatovat, že obě její části tvoří významný přínos k metamatematickým studiím teorie mno-*

¹²²Archiv AV ČR, fond MÚ, sign. 121, karton 2b, inv.č. 39.

¹²³Č. VH-14/59, 16636. Archiv AV ČR, Sekce I, karton 14, inv.č. 33.

¹²⁴Viz Horák, K., Müller, V., Vrbová, P., *Doc. V. Alda šedesátiletý*, ČPM **108** (1983), 432–434 (též CMJ **33(108)** (1983), 654–656).

¹²⁵Archiv AV ČR, Sekce I, karton 14, inv.č. 33.

žin. ... Jsem proto toho mínění, že práce ... odpovídá požadavkům, kladeným na doktorské práce nového typu.

Na základě těchto doporučení se vědecká rada MÚ ČSAV dne 2. 10. 1959 usnesla připustit L.S. Riegra k obhajobě předložené dizertační práce jako práce doktorské. Obhajoba proběhla úspěšně dne 10. prosince 1959 v čítárně MÚ ČSAV.¹²⁶ Hodnost doktora fyzikálně matematických věd (DrSc.) byla L.S. Riegrovi udělena rozhodnutím presidia ČSAV dne 9. února 1960.¹²⁷

Návštěva tak význačné osobnosti světové matematické logiky, jakou byl A. Mostowski, byla pro československou matematickou obci významnou událostí:

*Ve dnech 10. a 11. 12. 1959 dlel v Praze na pozvání ČSAV člen Polské akademie nauk a profesor matematiky na varšavské univerzitě Andrzej Mostowski, vynikající světový odborník v matematické logice. Zúčastnil se jako oponent obhajoby doktorské disertace doc. dr. Ladislava Riegra v MÚ ČSAV a měl rozhovory s pražskými matematiky. Neodkladné povinnosti jej přinutily odcestovat hned 11. 12. zpět do Varšavy, aniž bylo možno uspořádat jeho přednášku, která by se jistě setkala se zájmem širšího okruhu našich matematiků. Doufáme, že tato první návštěva prof. Mostowského v Praze zdaleka není poslední a že k jeho přednáškám u nás brzy dojde.*¹²⁸

Pod Riegrovým vlivem vznikla v MÚ ČSAV pracovní skupina zaměřená na matematickou logiku.¹²⁹ Ta totiž hrála důležitou roli v kybernetice, jež v dané době procházela rychlým rozvojem ve světovém měřítku. L.S. Rieger se začal zabývat novými směry na okraji matematické logiky, které souvisely s rozvojem samočinných počítačů.¹³⁰

Výzkum v oblasti matematické logiky se soustředil i na problémy základů matematiky. Právě zde má Riegrova vědecká práce fundamentální význam. Ve spisu shrnujícím hlavní vědecké výsledky dosažené v MÚ za prvních 12 let jeho působení se uvádí:

*Skutečnost, že se v Praze pracuje intensivně v nejzákladnějších problémech matematické logiky (otázky bezespornosti některých matematických disciplín a otázky nerozhodnutelnosti některých problémů těchto disciplín), je zásluhou zesnulého pracovníka MÚ ČSAV Ladislava Riegra.*¹³¹

¹²⁶Č. VH-14/59, 16636. Archiv AV ČR, Sekce I, karton 14, inv.č. 33.

Riegrovo úspěšné obhájení doktorské disertace je zmíněno i v ČPM 85(1960), str. 388, a ve Věstníku ČSAV 69(1960), str. 229.

¹²⁷Rodinný archiv.

Od 1. října 1960 (kdy Rieger pravděpodobně získal funkci vedoucího vědeckého pracovníka) činil jeho měsíční plat 3 300,- Kčs. 1. dubna 1962 byl po úspěšné obhajobě doktorské práce zvýšen o 300,- Kčs. Změny mzdového fondu vědeckých pracovníků (MÚ ČSAV). Archiv AV ČR, Sekce I, karton 6, inv.č. 12.

¹²⁸ČPM 85(1960), str. 256.

¹²⁹Činnost ústavu. Archiv AV ČR, fond MÚ, sign. 121, karton 2b, inv.č. 39.

¹³⁰Viz též článek [Čap62].

¹³¹Archiv AV ČR, fond MÚ, sign. 121, karton 2b, inv.č. 39.

Dne 15. ledna 1959 se konala v MÚ ČSAV *porada o matematické logice v ČSR*. Zúčastnilo se jí 26 odborníků z Prahy, Brna, Bratislavy, Plzně a Prešova. L.S. Rieger zde pronesl hlavní referát; o průběhu porady, programu, cílech, výsledcích a obsahu svého proslovu píše ve zprávě [R41]. Citujeme její úvodní odstavce:

Účelem porady bylo, aby skupiny resp. ti jednotlivci, kteří u nás dosud izolovaně a roztráštěně pěstují matematickou logiku resp. její aplikace nebo mají aktivní zájem o vědeckou práci v matematické logice v budoucnu, se vzájemně osobně setkali a informovali se o svých specializovaných zájmech resp. o své práci v oboru matematické logiky, dnes již značně širokém, aby zjistili styčné body svých zájmů a možnosti i potřeby spolupráce a konečně hlavně aby na podkladě potřeb naší vědy a techniky a nynějšího stavu a směru rozvoje matematické logiky ve světovém měřítku . . . se předběžně shodli na několika hlavních tématech práce základního výzkumu a aplikací matematické logiky u nás.

*V tom smyslu může být jednání porady podkladem pro případný pozdější koordinovaný plán výzkumné práce v matematické logice v ČSR.*¹³²

Významnou součástí Riegrovy pracovní náplně bylo též vychovávat mladé vědecké pracovníky v nově se rozvíjejících oborech. Např. v roce 1959 se L.S. Rieger podílel na konání *semináře z teorie konečných automatů a příbuzných otázek* (ve spolupráci s externími pracovníky za účasti přibližně 20 osob) a *semináře z obecné teorie dyadických okruhů* (byl pořádán na základě podnětů vzešlých na lednové poradě o matematické logice za účasti 5–7 posluchačů). V té době byly na MÚ zpracovávány přednášky z matematické logiky.¹³³ Tak vznikl roku 1961 Riegrův spis *Matematická logika* [R45], který sloužil jako pomocný učební text.

V posledním roce svého působení v MÚ, tedy v roce 1962, byl L.S. Rieger odpovědným pracovníkem při řešení dílčího problému *Teorie početních procesů* v rámci hlavního problému *Matematická logika a její aplikace*. Při řešení daného úkolu se rozvíjela mezinárodní spolupráce především s polským *Matematickým ústavem PAN*, výsledky byly prezentovány na zahraničních konferencích (Maďarsko, Tihany, 10.–22. 9. 1962, Itálie, Řím, 25. 3. – 10. 4. 1962, NSR, Mnichov, 26. 8. – 1. 9. 1962). Během tohoto výzkumu vzniklo 5 vědeckých prací, v daném tématu se pokračovalo i v následujícím roce.¹³⁴

1.6.8 Aktivity na UK

Mimo svá hlavní pedagogická a vědecká pracoviště (ČVUT a ČSAV) působil Rieger okrajově i na UK. Vedl zde výběrové přednášky a semináře. Na univerzitě přednášel od akademického roku 1951/52 téměř každoročně až do konce života.

¹³²[R41], str. 383–384.

¹³³Zpráva o činnosti za rok 1959. Archiv AV ČR, Sekce I, karton 7, inv.č. 14.

¹³⁴Archiv AV ČR, fond MÚ, sign. 121, karton 2b, inv.č. 39.

Zpočátku působil na PřF UK na katedře matematiky a matematické statistiky v ulici Ke Karlovu 3, Praha II, kterou vedl Eduard Čech. Po založení Matematicko-fyzikální fakulty UK (dále MFF UK) v roce 1952 přednášel na MFF UK. Od studijního roku 1952/53 na katedře matematiky vedené Vojtěchem Jarníkem, od 1958/59 na katedře algebry a geometrie, kterou vedl Vladimír Kořínek.

L.S. Rieger vedl dvouhodinové výběrové a doporučené přednášky a semináře z matematické logiky a axiomatické teorie množin (viz část A.3.2). Z účastníků jeho seminářů se stali později úspěšní Riegrovi pokračovatelé. Zejména se jedná o Petra Vopěnku (nar. 1935)¹³⁵, Petra Hájka (nar. 1940)¹³⁶ a Jiřího Bečváře (1926–1999). Mezi další posluchače patřili např. Věra Trnková (nar. 1934), Aleš Pultr (nar. 1938), Kamil John (nar. 1942), Antonín Sochor (1942–2008) nebo Albína Dratvová (1892–1969).

Riegrův seminář (v němž se prolínala problematika matematické logiky s teorií množin) získal přívlastek „pro dospělé“, neboť ho navštěvovali převážně studenti vyšších ročníků, asistenti, aspiranti a vědeckí pracovníci. Obvyklý počet posluchačů byl 5 až 10. Na tento seminář navázaly po Riegrově smrti semináře Petra Vopěnky.

V posledních letech života L.S. Rieger intenzivně pracoval na monografii *Algebraické metody matematické logiky*; cílem bylo shrnutí nejnovějších důležitých výsledků z algebraické logiky. Přípravované monografii předcházely dva pomocné učební texty *O algebře nižšího predikátového počtu* [R32] a již zmiňovaná *Matematická logika* [R45], které byly určeny pro posluchače jeho seminářů. L.S. Rieger též využil výsledky ze svého rukopisu, jenž byl po jeho smrti vydán jako [R21]. Knihu se mu bohužel nepodařilo dokončit. Anglická verze [R22] této monografie byla publikována v roce 1967 za významného přispění Miroslava Katětova a Petra Hájka.

Na závěr pojednání o Riegrově působení na Karlově Univerzitě poznamenáme, že v roce 1961 L.S. Rieger znovu podal žádost o udělení profesury. Na konci tohoto roku byla jmenována komise pro jeho jmenování profesorem. Předsedou byl ustanoven Jaromír Seifert, tehdejší prorektor UK, dalšími členy byli Jan Mařík (1920–1994)¹³⁷, Miroslav Katětov a Vladimír Kořínek.¹³⁸ Nicméně profesorská přednáška se nekonala a řízení nebylo nikdy ukončeno.

¹³⁵Viz Sochor, A., *Petr Vopěnka (* 16. 5. 1935)*, PMFA **45** (2000), 125–134 (též Ann. Pure Appl. Logic **109** (2001), no. 1–2, 1–8); Balcar, B. a Simon, P., *Dedicated to Petr Vopěnka*, Ann. Pure Appl. Logic **109** (2001), no. 1–2, iii–vi, 1–137.

¹³⁶Poznamenáme, že P. Vopěnka i P. Hájek převzali z rukou prezidenta České republiky *Medaili Za zásluhy*.

¹³⁷Viz Karták, K., Král, J. a Matyska, J., *K sedmdesátinám profesora Jana Maříka*, ČPM **115** (1990), 433–436 (též CMJ **41(116)** (1991), 180–183); Pfeffer, W.F., *Jan Mařík*, Real Anal. Exchange **19** (1993/94), 353–356; Král, J., Kurzweil, J., Netuka, I. a Schwabik, Š., *Profesor Jan Mařík*, Math. Bohemica **119** (1994), 213–215 (též CMJ **44(119)** (1994), 190–192); Veselý, J., *Teaching activities of Jan Mařík*, Math. Bohemica **121** (1996), 337–348; Zajíček, L., *On results of Jan Mařík in the theory of derivatives*, Math. Bohemica **121** (1996), 385–395.

¹³⁸Č. C VIII/1-A-30-91. Archiv AV ČR, fond V. Kořínek, karton 12.

1.6.9 Profesní a vědecký život

Mimo přednášky a semináře konané na technice a univerzitě vystupoval L.S. Rieger pravidelně i na přednáškách v rámci *Matematické obce pražské*. Ty organizoval MÚ ČSAV spolu s *Jednotou*.¹³⁹ Přednášky se obvykle konaly jednou za 14 dní v pondělí v budově MFF UK, Ke Karlovu 3. Rieger zde referoval zhruba jednou až dvakrát ročně, konal též přednášky pořádané *Jednotou* v Praze a v Brně (viz část A.4).

L.S. Rieger se účastnil řady matematických konferencí.

Ve dnech 28. srpna až 4. září 1949 byl jako asistent ČVUT účastníkem *společného 3. sjezdu matematiků československých a 7. sjezdu matematiků polských*. Sjezd byl pořádán *Ústavem matematiky ČAVU, Jednotou* a polským *Towarzystwem Matematycznym*, jehož předseda K. Kuratowski (1896–1980) vedl 45-člennou polskou delegaci. Z Československa se této akce účastnilo 125 matematiků.

L.S. Rieger vystoupil ve třech sekcích. 29. srpna přednesl v 1. sekci *Matematická logika a teorie množin* referát *Teorie svazů brouwerovské logiky*, který byl publikován téhož roku v anglické verzi jako [R5]. Ve stejný den vystoupil ve 2. sekci *Algebra a teorie čísel* s příspěvkem *O uspořádaných a cyklicky uspořádaných grupách*; problematika se týkala jeho dizertační práce ([R1], [R2], [R3]). Následující den referoval v sekci 4.A *Topologie*. Jeho příspěvek *Topologická representace distributivních svazů* byl v anglické verzi uveřejněn jako [R4].¹⁴⁰

Ve dnech 6. až 12. září 1953 Rieger reprezentoval pražskou techniku na *8. sjezdu polských matematiků* ve Varšavě, jenž byl pořádán *Matematickým ústavem PAN*. Kromě 140 domácích účastníků sem přijela řada vědců zahraničních, a to nejen ze Sovětského svazu a „lidově demokratických“ států, ale i z Anglie, Švédska, Dánska, Holandska, Belgie, Švýcarska, Rakouska a Itálie. Česká delegace byla složena z Vladimíra Kořínka, Otakara Borůvky (1899–

¹³⁹ *Jednota českých matematiků a fyziků* (JČMF) je jednou z nejstarších dosud existujících učených společností v českých zemích. Byla založena roku 1862 pod názvem *Spolek pro volné přednášky z matematiky a fyziky*, o sedm let později byla přejmenována na *Jednotu českých matematiků*. Od roku 1912 nesla název *Jednota českých matematiků a fyziků*, od roku 1921 *Jednota československých matematiků a fyziků* (s výjimkou let 1939–1945, kdy musel být název změněn opět na *Jednotu českých matematiků a fyziků*). Zkráceně budeme tuto instituci označovat *Jednota*.

Činnost *Jednoty* byla od počátku zaměřena na zlepšování kvality výuky matematiky a fyziky a na rozvoj těchto věd. Již v roce 1872 začala vydávat *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky* (později *Časopis pro pěstování matematiky*), který od roku 1991 pokračuje jako *Mathematica Bohemica* (dnes je vydáván MÚ AV ČR). Později začala *Jednota* vydávat další časopisy, středškolské a vysokoškolské učebnice i odborné monografie věnované matematicko-fyzikální problematice (po vzniku samostatného Československa byla v podstatě jediným kvalifikovaným vydavatelem), pořádat přednášky, semináře aj. Dnes má téměř 2 500 členů.

Matematická obec pražská sdružovala pracovníky, studenty a příznivce matematiky v Praze. Patřili k ní především členové *Jednoty*, MÚ ČSAV a kateder matematiky ČVUT a UK.

¹⁴⁰Podrobně je konference popsána v článku Vladimíra Kořínka: *Společný 3. sjezd matematiků československých a 7. sjezd matematiků polských*, ČPMF 75(1950), D1–D9.

1995),¹⁴¹ Štefana Schwarze (1914–1996),¹⁴² Ivo Babušky (nar. 1926),¹⁴³ Jana Maříka, Jaroslava Kurzweila (nar. 1926)¹⁴⁴ a L.S. Riegra. Ten zde přednesl referát *O kvantifikátorech spojujících logické proměnné 2. řádu* (související s článkem [R11]).¹⁴⁵

O dva roky později, 1. až 8. září 1955, se v Praze konal *4. sjezd československých matematiků*. Pořádala jej *matematicko-fyzikální sekce ČSAV*,¹⁴⁶ sjezdu se účastnilo 300 domácích a 40 zahraničních matematiků. L.S. Rieger přednášel v 1. sekci *Algebra, theorie čísel a topologie*. Dne 2. září vystoupil s referátem *Suslinovy algebry a jejich reprezentace*, jehož ruská verze byla publikována téhož roku jako [R11]. Dne 5. září pak přednesl příspěvek o příbuzné problematice nazvaný *O problému kvantifikace predikátových proměnných matematické logiky*.¹⁴⁷

V roce 1959 byl L.S. Rieger jako delegát ČSAV vyslán na *Mezinárodní symposium ze základů matematiky* svolané *Mezinárodní matematickou unií*; konalo se ve dnech 2. až 8. září ve Varšavě. Tématem symposia byly *infinitistické metody matematické logiky*. Pořádající instituce *Matematický ústav PAN* pozvala 30 odborníků v matematické logice, z nichž každý vedl jednu až dvě hodinové přednášky. Mezi přednášejícími byla světová matematická elita, např. P. Bernays (1888–1977) (Švýcarsko), A. Heyting (1898–1980) (Holandsko), L. Kalmár (1905–1976) (Maďarsko), S.C. Kleene¹⁴⁸ (USA), S. Mac Lane (1909–2005)

¹⁴¹Viz Třešňák, Z., Šarmanová, P. a Půža, B., *Otakar Borůvka*, Universitas Masarykiana, Brno, 1996; *Otakar Borůvka 10. 5. 1899 – 22. 7. 1995*, Společnost Otakara Borůvky, Brno, 1999.

¹⁴²Viz Jakubík, J., Kolibiar, M., *K šedesátinám akademika Štefana Schwarza*, ČPM **99** (1974), 200–213; Katriňák, T., Znám, Š., *Pátnášt otázk akademikovi Štefanovi Schwarzovi*, PMFA **24** (1979), 245–253; Jakubík, J., Kolibiarová, B. a Kolibiar, M., *K sedemdesátinám akademika Štefana Schwarza*, ČPM **109** (1984), 329–334; Katriňák, T., *Osemdesiatiny akademika Štefana Schwarza*, PMFA **39** (1994), 259–260; Riečan, B., *Štefan Schwarz (1914 až 1996)*, PMFA **42** (1997), 256–257; Kolibiarová, B., *Spomínám na môjho učiteľa akademika Štefana Schwarza*, PMFA **42** (1997), 256–259; Nemoga, K. a Riečan, B. (ed.), *Matematika v b mol. Štefan Schwarz – matematik a pedagóg*, VEDA, Vydavateľstvo SAV, Bratislava, 1999.

¹⁴³Viz Segeth, K., *Professor Ivo Babuška is seventy*, Applications of Mathematics **41** (1996), 231–232 (též CMJ **46(121)** (1996), 351–367); Segeth, K., *Professor Ivo Babuška is eighty*, Applications of Mathematics **51** (2006), 89–92.

¹⁴⁴Viz Jarník, J., Schwabik, Š., Tvrđý, M., a Vrkoč, I., *Jaroslav Kurzweil šedesátníkem*, ČPM **111** (1986), 91–111 (též CMJ **36** (1986), 147–166); Jarník, J., *Šedesát let prof. Jaroslava Kurzweila*, PMFA **31** (1986), 116–117; Jarník, J. a Schwabik, Š., *Jaroslav Kurzweil septuagenarian*, Math. Bohemica **121** (1996), 215–222 (též CMJ **36(111)** (1986), 147–166); Schwabik, Š. a Smítal, J., *Jaroslav Kurzweil, předseda JČMF, se dožívá 75 let*, PMFA **46** (2001), 163–165.

¹⁴⁵Podrobnější informace lze nalézt ve zprávě Vladimíra Kořínka: *Osmý sjezd polských matematiků ve Varšavě 1953*, ČPM **79**(1954), 89–92, a v jeho zprávě pro 1. sekci ČSAV uložené v Archivu AV ČR, Sekce I, karton 22–23, inv.č. 73. Organizační poznatky z tohoto sjezdu sepsal I. Babuška; jsou k nahlédnutí v Archivu AV ČR, Sekce I, karton 22–23, inv.č. 73.

¹⁴⁶Pod *matematicko-fyzikální sekci ČSAV* spadaly ústavy matematický, fyzikální, geofyzikální, technické fyziky, astronomický a laboratoř optiky.

¹⁴⁷Viz zpráva J. Nováka: *IV. sjezd československých matematiků*, ČPM **81**(1956), 91–101.

¹⁴⁸Stephen Cole Kleene (1909–1994) byl jedním z předních matematiků dvacátého století. Je považován za jednoho ze zakladatelů a hlavních osobností teorie rekurze a teoretické informatiky.

S.C. Kleene nejprve studoval na americké *Amherst College*, titul Ph.D. získal v roce 1934 na *Princeton University* pod vedením A. Churcha. O rok později nastoupil na *University*

(USA), P.S. Novikov (1901–1975) (SSSR), A. Robinson (1918–1974) (USA), A. Tarski (1901–1983) (USA), z polských matematiků pak K. Kuratowski, A. Mostowski a W. Sierpiński (1882–1969). L.S. Rieger, jako jediný matematik z Československa, přednesl referát *Sur le problème des nombres naturels* [R16], jenž byl uveřejněn ve sborníku sympozia. Podrobné informace o tomto sympoziu podává L.S. Rieger ve zprávě [R42].

Ve dnech 12. až 17. září 1960 se Rieger v Rakousku zúčastnil *5. rakouského matematického kongresu*. Všichni členové české delegace (mimo Riegra to byli J. Novák a J. Fuka (1929–2006))¹⁴⁹ zde vystoupili se svými referáty. L.S. Rieger zde přednesl příspěvek *Axiomatická dyadická aritmetika a její modely*, jehož výtah je uveřejněn jako [R43].

11. až 15. září 1962 proběhlo v Tihany v Maďarsku kolokvium *Základy matematiky, matematické stroje a jejich aplikace*, a to za účasti více než 40 světových odborníků. Z Československa se ho zúčastnilo pět matematiků a jeden lingvista, kteří též přispěli svými referáty. L.S. Rieger, jako jeden z účastníků, blíže popisuje toto kolokvium ve zprávách [R48] a [R49].

L.S. Rieger byl školitelem tří aspirantů; bohužel jen jednu aspiranturu dovedl do konce. Nedočkal se však ani jedné obhajoby. První byla aspirantura Jiřího Bečváře v oboru matematická logika. Probíhala v období 1. 7. 1951 až 30. 6. 1954. Uvědomme si, že na počátku této aspirantury neměl Rieger ani hodnost docenta, doktorem věd se stal až pět a půl roku po jejím ukončení. Odbornou zkoušku složil J. Bečvář dne 26. 5. 1952, kandidátskou dizertaci však obhájil až o 14 let později, a to 5. 9. 1966.

Po osmileté přestávce se stal Riegrovým aspirantem Petr Hájek, opět v oboru matematická logika. Studium zahájil 1. 10. 1962 a ukončil opět po třech letech, k 30. 9. 1965. Po Riegrově smrti (14. 2. 1963) ho vedl Karel Čulík (1926 – 2002)¹⁵⁰, Riegrův přítel a kolega z MÚ ČSAV. Kandidátskou zkoušku vykonal P. Hájek dne 26. 9. 1963, obhajoba jeho kandidátské práce proběhla 26. 3. 1965.

Posledním Riegrovým aspirantem byl Miloš Matula, kterého zpočátku (od 1. 10. 1961 do 20. 6. 1962) vedl školitel M. Katětov. Rieger byl jeho školitelem také jen velmi krátce, od 21. 6. 1962 do své smrti. Ke dni 14. 2. 1963 byla Matulova aspirantura zrušena. I přes krátkou osobní zkušenost a dlouhý časový odstup M. Matula vzpomíná na Riegra s obdivem a úctou, na jeho vstřícnost a na to, že si jako lidé byli velmi blízcí.

Rieger psal též oponentské posudky na některé kandidátské práce. V roce 1958 hodnotil dizertační práce J. Blažka (1925–2007) a I. Vrkoče (nar. 1931),

---

of Wisconsin, v dalších letech působil též v Princetonu na *Institute for Advanced Study*, na *Amherst College* a za druhé světové války v americkém námořnictvu. V roce 1948 byl jmenován řádným profesorem na *University of Wisconsin – Madison*, kde pracoval do konce své vědecké kariéry a založil uznávanou skupinu logiky na tamním matematickém oddělení. V roce 1969 byl zvolen členem americké *National Academy of Sciences*. Za významný přínos světovému matematickému výzkumu byla S.C. Kleenemu udělena řada vysokých vědeckých ocenění.

¹⁴⁹Finanční příspěvek od ČSAV činil pro každého 1318,- Kčs. Archiv AV ČR, Sekce I, karton 21, inv.č. 69.

¹⁵⁰Viz Hájek, P., *Zemřel profesor Karel Čulík*, PMFA 47 (2002), 344–348.

v roce 1961 pak práci J. Friše. Dne 19. září 1962 spolu s K. Čulíkem oponoval kandidátskou práci Petra Vopěnky *Nestandardní modely teorie množin*. Předsedou komise byl tehdy J. Mařík.¹⁵¹

Následující vzpomínka Jaroslava Blažka charakterizuje Riegrovu preciznost v práci a zároveň jeho objektivnost:

Asi dva měsíce po odevzdání své kandidátské práce v Matematickém ústavu ČSAV jsem odkryl v důkazu jedné z důležitých vět chybu a chtěl jsem práci stáhnout. Obrátil jsem se na tehdejšího ředitele prof. Knichala. Ten mi však s poukazem na to, kolik úřadování vybavení kandidátské práce vyžaduje, stažení práce zakázal a poradil mi, abych oponentům poslal opravu. Tedy jsem připravil dopisy s prosbou, aby jisté dvě stránky práce byly nahrazeny příloženými třemi stránkami, neboť opravený důkaz byl delší. Zajímavé byly reakce oponentů. První z nich – slovenský matematik profesor Kolibiar – mi sdělil, že se nic neděje, že práci ještě nečetl a druhý – tehdy docent Rieger, jemuž jsem opravu donesl osobně, mi řekl, že má již příslušnou chybu poznamenánu a že je rád, že jsem na ni sám přišel. Rovněž posudky obou oponentů – i když oba doporučující – byly formulovány odlišně: Riegrův byl strážlivý až strohý, zatímco Kolibiarův obsahoval řadu superlativů. S odstupem času musím přiznat, že Riegrův posudek byl objektivnější, i když Kolibiarův mohl na komisi působit sugestivněji.

Na závěr se zmíníme o ostatních Riegrových vědeckých aktivitách souvisejících s jeho působením v MÚ ČSAV. V letech 1954 až 1960 byl Rieger členem redakční rady *Časopisu pro pěstování matematiky*.¹⁵² V roce 1961 přestoupil do redakce časopisu *Czechoslovak Mathematical Journal*, kde působil do konce svého života.¹⁵³ V letech 1959 až 1962 přispíval svými recenzemi do mezinárodního referativního časopisu *Mathematical Reviews* (uveřejnil jich celkem 17, viz část A.2). Dne 27. prosince 1961 byl presidiem ČSAV jmenován členem *vědeckého kolegia matematiky*.¹⁵⁴

L.S. Rieger dobře ovládal ruštinu a němčinu, částečně francouzštinu a angličtinu.¹⁵⁵

1.6.10 Soukromý život

Manželé Riegrovi byli časově plně vytíženi každý svým zaměstnáním, proto jejich domácnost vedla v podstatě Helenina matka. Po její smrti v roce 1960 Riegrům nabídli pomoc příbuzní ze strany Helenina otce, staří manželé v důchodu. „Strýčka a tetičky“ si Riegrovi nesmírně vážili a obě jejich dcery na ně s láskou vzpomínají.

¹⁵¹Viz *Základní katalog kandidáta věd*.

¹⁵²Jednalo se o svazky 79 až 85.

¹⁵³Svazky 11 a 12.

¹⁵⁴Vědecké kolegium bylo základním vědeckým a ideovým orgánem ČSAV v příslušném oboru.

¹⁵⁵Archiv ČVUT, osobní karta L. Riegra.

Volný čas trávili Riegrovi často ve společnosti přátel, jezdili s nimi na výlety (hlavně do hor – nejčastěji do Krkonoš na skautskou chatu, případně k moři). Sportovali, jezdili na kolech, lyžích, oblíbeným sportem bylo sjíždění řek (vlastnili skládací kajak). O nedělích pravidelně pořádali rodinné výlety do přírody. Typickým rysem Riegrovy výchovy dcer byl silný vztah k přírodě.

Riegrovi vlastnili letní byt na Kařežu u Zbirohu, kam jezdívala každoročně na 3 měsíce na prázdniny Helenina matka s vnučkami Jitkou a Alenou; rodiče je navštěvovali o víkendech. Bylo to prý Riegrovo oblíbené místo, neboť se mu zde dobře pracovalo.¹⁵⁶

Pro dokreslení osobnosti L.S. Riegra uvedeme některé informace ze vzpomínek jeho manželky.

Riegrovým matematickým vzorem byl Eduard Čech, po vědecké i osobní stránce velmi uznával Františka Závíšku a Vladimíra Kořínka.

Mezi jeho nejoblíbenější spisovatele patřili obzvláště Jack London a Romain Rolland.¹⁵⁷ Na svém pracovním stole měl Rieger vystavenou fotografii Jacka Londona a Marie Curierové-Sklodovské (1867–1934).

L.S. Rieger měl silný vztah k hudbě, v dětství hrával na klavír. V mladých letech poslouchal hlavně jazz a černošské spirituály, ve svém vůbec prvním článku *Hledáme hudbu* [R23] uveřejněném v časopise *Mladá kultura* se věnuje tématice straight-jazzu a hot-jazzu. K srdci mu však nejvíce přilnuly skladby J.S. Bacha a L. van Beethovena. O významu, který pro Riegra měla jejich hudba, vypovídá fragment z jeho dopisu z října 1948, který zaslal Marii Bačkovské, své přítelkyni a manželce Jindřicha Bačkovského, jež se léčila ve Švýcarsku na kloubní tuberkulózu:

*Sbohem a nejen vydrž, ale seber se k útoku na život! Máš v tom veliké spojence a veliké síly, o něž je možné se opřít. Abych z nich jmenoval jen dvě: je to utiňující klid a vyrovnanost Bachova a hlavně nesmírná síla Beethovenova. Měl jí tolik, že ji rozdával mnoha generacím a rozdává dosud. „Musím popadnout osud za chřtán“ píše Beethoven v dopise Whegelerovi (viz R. Rolland: Beethoven od Eroiky k Apassionatě) a to dokázal. Běž k němu a vezmi si od něj snad nejvíce posilující: pátou a eroiku.*¹⁵⁸

Věra Macháčková-Riegerová popisuje svého bratra jako „celoživotního rebelu“, popíral prý stejně jako jeho otec společenské konvence. Zároveň však byl tolerantní a čestný.

Rieger měl vrozenou poruchu barevného vidění – tzv. protanopii – tj. neschopnost rozpoznat červenou barvu. Osobně tím příliš netrpěl, jen to podle vzpomínek manželky vyvolávalo řadu humorných situací.

V období puberty byl léčen na tzv. narkolepsii¹⁵⁹ (dle sdělení strýce Bohuše) a celý další život trpěl nadměrnou spavostí, hypotenzí (nizký krevní tlak), brachykardií (zpomalená srdeční činnost) a dalšími příznaky snížené funkce štítné

¹⁵⁶Podle vzpomínek Heleny Riegrové.

¹⁵⁷Zejména Rollandovy knihy *Jan Kryštof a Mystický a činný život Indie*.

¹⁵⁸Rodinný archiv.

¹⁵⁹Chorobná spavost, která se projevuje záchvaty krátce trvajících spánků (1–15 minut).

žlázy. Proto užíval hormony štítné žlázy. Tyto obtíže mu komplikovaly nejen vědeckou práci, ale i společenský život.

Podle výpovědí pamětníků se Ladislav Svante Rieger necítil zdravý již v roce 1960. Přesto jeho závažné onemocnění začalo neočekávaně, epileptickým záchvatem v listopadu 1962. Byl hospitalizován na neurologické klinice v nemocnici na Královských Vinohradech, kde byl zjištěn mozkový nádor. 14. února 1963 byl operován na neurochirurgické klinice v Ústřední vojenské nemocnici ve Střešovicích, kde téhož dne zemřel ve věku 46 let. Pitva potvrdila zhoubný nádor mozku.¹⁶⁰

Riegrův pohřeb se konal ve velké obřadní síni krematoria v Praze-Strašnicích dne 18. února 1963 v 16.30 hodin, smuteční projev přednesl jeho dlouholetý přítel Miroslav Katětov:

... Československá matematická logika ztrácí vedoucího pracovníka v oboru matematické logiky, vědce, který první u nás začal soustavně a na soudobé úrovni pěstovat tuto disciplínu, dosáhl v ní objevných výsledků světového významu a vytvořil kolektiv spolupracovníků a žáků, na kterých spočívá velká odpovědnost za další rozvoj této důležité oblasti vědy.

*Dr. Riegrůvi byla vlastní hluboká osobitost a principiálnost přístupu k vědeckým problémům i k širším otázkám. Široké spektrum jeho vědecké tvorby a zájmů, zasahující podstatně též do aplikací, mělo svým jádrem úsilí o zdoání základních zásadních problémů. Přistupoval k nim hluboce originálním způsobem a dospěl k poznatkům, metodám a pohledům, jejichž význam je světově uznáván a bude v budoucnosti ještě vzrůstat. ...*¹⁶¹

O úmrtí L.S. Riegra informoval *Časopis pro pěstování matematiky a Czechoslovak Mathematical Journal*.¹⁶² Pochován je na Vyšehradském hřbitově, tak jako více než šest set význačných osobností české národní kultury. Rodinná hrobka je označena číslem 9 a nachází se v sektoru 14 (naproti hrobům K. Čapka a M. Alše).

1.6.11 Další osudy Riegrovy rodiny

Podívejme se nyní, jak se vyvíjely životní osudy Riegrových nejbližších po jeho smrti.

Helena Riegrová získala v březnu roku 1965 titul kandidáta věd, v červnu 1968 se pak habilitovala pro obor neurologie. V roce 1970 přestoupila v rámci *Institutu pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů* do Thomayerovy nemocnice, kde působila do konce roku 1988. Od té doby je v důchodu. I v pokročilém věku je velice čilá a snaží se sledovat vědecký vývoj nejen v oboru neurologie.

Riegrova starší dcera Jitka absolvovala studium psychologie na UK v Praze, později školící kurs analytické psychologie a psychoterapie ve Švýcarsku. Provdala se za Karla Škodu, klinického psychologa, jenž působil v psychiatrické

¹⁶⁰Podle histologického vyšetření se jednalo o tzv. ependymoblastom.

¹⁶¹Rodinný archiv.

¹⁶²*Docent Dr. Ladislav Rieger zemřel*, ČPM **88** (1963), 260; *Death*, CMJ **13(88)** (1963), 324.

léčebně v Havlíčkově Brodě. Dne 30. července 1979 porodila dvojčata Marka a Alexandru. V současné době pracuje jako klinická psychologka se zaměřením na psychoterapii v Praze-Modřanech.

Mladší dcera Alena absolvovala na UK studium speciální pedagogiky. Blíže se pak specializovala na oblast logopedie, opožděného vývoje řeči a vývojových poruch učení. V současnosti individuálně doučuje postižené děti a bydlí s matkou v Praze.

Sestra Věra Macháčková-Riegerová vystudovala germanistiku na FF UK, později se stala kandidátkou věd a docentkou a na filozofické fakultě vyučovala. Od roku 1970 byla nezaměstnaná, později odešla do penze. V té době se začala věnovat překladatelství z němčiny do češtiny. Přeložila např. díla S. Zweiga a J.W. Goethea.¹⁶³ Žije v Praze se svým manželem Pavlem Peškou, emeritním profesorem práv. Snaží se spravovat rodinný majetek a zachovávat památky a vzpomínky na své slavné předky.

1.6.12 Riegrův matematický odkaz

Na závěr se budeme snažit postihnout základní pilíře, na kterých po Riegrově smrti stavěl a dále se vyvíjel výzkum v oblastech, jejichž základy Rieger v Československu položil. Výzkum v základech teorie množin, jež u nás Rieger zahájil, široce rozvinul Petr Vopěnka. Vopěnkův *Pražský seminář základů teorie množin* byl přímým pokračováním semináře, který L.S. Rieger vedl na MFF UK. V roce 1967 byly členy Vopěnkova semináře tito matematici: Bohuslav Balcar (nar. 1943), Lev Bukovský (nar. 1939), Petr Hájek, Karel Hrbáček, Tomáš Jech¹⁶⁴, Antonín Sochor, Petr Štěpánek (nar. 1943)¹⁶⁵ a Petr Vopěnka. V referátu P. Hájka *Sets and semisets* publikovaném v [Pro71] je na str. 79 uveřejněn seznam prací členů semináře za prvních pět let jeho existence, jež čítá 55 položek. *Pražský seminář základů teorie množin* se postupně stal světově známou školou teorie množin vynikající kvality.

V souvislosti s rozvojem výpočetní techniky začala v Československu pracovat skupina Riegrova bývalého aspiranta Jiřího Bečváře. Ta se zabývala logickými základy výpočetních procesů a struktur. Petr Hájek, rovněž Riegrův bývalý aspirant, se v šedesátých a sedmdesátých letech zaměřil na aplikovanou matematickou logiku a metamatematiku aritmetiky. Pod jeho vedením pracoval *Seminář aplikované matematické logiky*. Později vedl též (společně s Pavlem Pudlákem (nar. 1952)) *Seminář metamatematiky aritmetiky*, jehož zásluhou se matematická logika dostala na světovou úroveň.

¹⁶³Je jednou z kolektivu autorů *Slovníku spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských* (1987). Přeložená díla: např. B. Hamannová: *Alžběta: císařovna proti své vůli* (2002), *Rudolf: korunní princ a rebel* (1993), W. Richter: *Ludvík II.: král bavorský* (1995), S. Zweig: *Léčení duchem* (1999), *Triumf a tragika Erasma Rotterdamského* (1997), J.W. Goethe: *Italská cesta* (1982), *Z mého života; báseň i pravda* (1998). Přeložila verše díla K. Kramar: *Vrtochy Habsburků: záliby a rozmary členů císařské rodiny* (2000).

¹⁶⁴Tomáš Jech (nar. 1944) je významným českým logikem, který dosáhl světového uznání. V letech 1974–2000 působil jako profesor na *Pennsylvania State University*, dnes pracuje v MÚ AV ČR. Je též vedoucím redaktorem časopisu *Annals of Pure and Applied Logic*.

¹⁶⁵Viz Šolcová, A., *Sedesátiny profesora Petra Štěpánka*, PMFA 48 (2003), 77.

Při matematické vědecké sekci *Jednoty* vznikla skupina matematické logiky a při *Československé kybernetické společnosti* skupina aplikované matematické logiky.¹⁶⁶

Ke dvacátému výročí Riegrova úmrtí se na MFF UK uskutečnila následující vzpomínková akce. Dne 17. října 1983 se konala 45. schůzka *Pražské skupiny matematické logiky* při *matematické vědecké sekci Jednoty*, jež byla věnována památce *významného matematika a zakladatele československé logické školy doc. dr. Ladislava Riegra, DrSc.* Úvodní slovo přednesl Petr Štěpánek, hlavní referát proslavil Petr Vopěnka, promluvil též Bohuslav Balcar. Na závěr pak vystoupil s několika osobními vzpomínkami Miroslav Katětov.¹⁶⁷

O osobnosti a matematickém přínosu L.S. Riegra byly publikovány články K. Čulíka [Čul64a] a [Čul64b], P. Hájka [Háj76] a W. Szczecha [Szc70] a [Szc73]¹⁶⁸. Doplníme, že L.S. Riegra uvádí i německý biografický slovník *Lexikon bedeutender Mathematiker* [GIS90]. Jako žáka V. Kořínka jej zmiňuje Š. Schwarz na str. 224 v článku [Schw59].¹⁶⁹

Jako zakladatel československé matematické logiky je L.S. Rieger citován na str. 242 v knize A. Sochora *Klasická matematická logika* [Soch01] a na str. 22 v článku P. Hájka [Háj66]. Jako zakladatel matematické logiky a axiomatické teorie množin je zmiňován P. Hájkem na str. 90 v knize *Kurt Gödel* [MN96] a na str. 67 v příspěvku *Sets and semisets* uveřejněném v [Pro71].

Přínos L.S. Riegra je též zdůrazněn na str. 267 v práci V. Jarníka [Jar55] a na str. 80 v článku K. Drbohlava (1927–1995)¹⁷⁰ [Drb87].

¹⁶⁶Viz [Háj76].

¹⁶⁷Rodinný archiv Věry Macháčkové-Riegerové.

¹⁶⁸Zkrácené verze referátu W. Szczecha o přínosu L.S. Riegra v matematické logice předneseného dne 26. 4. 1969 na *25. Konferencji Grupy Tematycznej Historii Logiki PAN* konané v Krakově.

¹⁶⁹Jako *znameníť matematik* je L.S. Rieger zmíněn na str. 117 v knize Sak, R., *Rieger: Konzervativec nebo liberál?*, Academia, Praha, 2003, věnované F.L. Riegrovi.

¹⁷⁰Viz Procházka, L., *K šedesátinám profesora Karla Drbohlava*, ČPM **112** (1987), 329–330 (též CMJ **37(112)** (1987), 671–674); Trlifaj, J., *In Memoriam Professor Karel Drbohlav*, Math. Bohemica **121** (1996), 223–224 (též CMJ **46(121)** (1996), 335–336).

1.7 Dodatky

1.7.1 Citace ze vzpomínek Josefa Jareše

V následujícím úryvku J. Jareš popisuje, jakými způsoby (a s jakými komplikacemi) se mu podařilo zaslat finanční podporu mladým manželům Riegerovým do Švédska, kde pobývali během první světové války. Okolnosti jejich zahraničního pobytu a těžkosti, které tím J. Jarešovi způsobili, jsou ozřejmeny v oddílech 1.3 a 1.6.1.

Jednou se mně to podařilo prostřednictvím kněžny Coloredo-Mansfeldové, která občasně jezdívala do Švýcar a odtud Dr. Riegerovi jistý obnos poukázala. Já jí totiž jednou prokázal jistou malou službu, ona mne za to pozvala na honbu do Dobříše – já byl totiž vždycky velkým Nimrodem – a já ji mezi řečí vylíčil své obtíže a poprosil, aby mně prokázala tu laskavost, že by zprostředkovala poslání peněz Dr. Riegerovi. Mohl jsem to udělati proto, že ona byla rozená francouzská¹⁷¹ a vyjadřovala se bez ostychu o Němcích velmi opovržlivě, ač její choť sloužil v rakouském vojsku.

Podruhé jsem žádal o zprostředkování zaslání peněz Dr. Riegerovi továrníka Waldesa.¹⁷² Ten totiž exportoval své drobné kovové výrobky mimo jinam i do Švédska, měl tam svého zástupce a v jedné štokholmské bance otevřený účet. Z toho poukázal Dr. Riegerovi určitý obnos, což ale nezůstalo utajeno a on se dostal do vyšetřování, čehož jsem velmi litoval.

Tu jednoho dne telefonoval mně zástupce místodržitele, prezident Vojáček, abych ho na místodržitelství navštívil. Když jsem k němu přišel, sděloval mi důvěrně, že jedním velmi neopatrně, když přec vím, jak to ve skutečnosti v té době válečné vypadá, že mi hrozí zatčení a vyšetřování pro napomáhání zemězradě a jak to bude vypadat a jaké to bude vrhat nepříznivé světlo na všechno státní úřednictvo české národnosti, když jeden z jeho středu, dvorní rada císařem vyznamenaný, bude vyšetřován pro zemězradu. Doporučoval mi důtklivě, abych hned dojel na policejní ředitelství k Dr. Slavičkovi v oddělení tajné policie, jehož hned v mé přítomnosti o mé návštěvě spravil, ten že mně další podrobnosti sdělí. Doporučoval dále, abych také hned doma všechny písemnosti spálil, které by mohly mít nějaký vztah k oznámenému podezření, neboť prý mohu očekávat domácí prohlídku tajnou policií. Dr. Slaviček mne důvěrně o všem informoval, jaké zprávy o mne tajná policie má, co se připravuje a já spěchal domů, kde jsme se ženou si sedli k plotně a pálili skoro bez výběru všechny postradatelné písemnosti, naše psaní, které jsme za doby své známosti byli vyměnili. Bohudík a však a hlavně díky přátelské službě vicepresidenta Vojáčka, který nade mnou držel ochrannou ruku, z celé té bouře, která se tak hrozivě snesla na moji hlavu, neuhodilo a já byl pouze poznačen jako „politisch verdächtig“, aniž bych byl utrpěl nějaké další újmy.

Jareš, J., *Moje vzpomínky*, 1940, str. 25–26. Rodinný archiv.

¹⁷¹Zachováváme přesně opis rukopisu provedený 26. 5. 1984 vnučkou J. Jareše Jaroslavou Grösslovou.

¹⁷²U firmy Waldes a spol. pracovali oba Jarešovi synové, mladší Josef před svou smrtí v roce 1910 a starší Vojtěch v letech 1919–1921.

1.7.2 Citace z Riegrových dopisů

V dopisu své přítelkyni Toně Breuerové (období 1940–1941) L.S. Rieger podává svůj názor na filozofii:

Filosofické otázky mne zaměstnávaly již jako chlapce, ale cítil jsem, že ve filosofických úvahách vězí vždy jakási zásadní nepřesnost a nejasnost, žádný z filosofů mne neuspokojoval (nejvíce mne zaujal Kant) a řekl jsem si, že k tomu se musím naučit přesněji myslet. Ale brzo jsem (za pomoci hlavně Carnapa) jasně poznal toto: z filosofie, která kdysi byla universálním věděním, se postupně oddělovaly jednotlivé vědy – matematika, fyzika, biologie a naposledy psychologie a moderní logika se semiotikou. Dnešní zbytek filosofie se nám ve světle semiotického rozboru jeví asi tak:

1. *Jedna část filosofických problémů jsou vlastně jen nejasně formulované problémy vědy, a sice ponejvíce problémy obecné vědy o řeči (o vyjadřování se) – tedy otázky semiotické. (Sem patří jmenovitě části t. zv. noetiky.)*

2. *O druhé části filosofických otázek a filosofických tezí, jmenovitě metafysických, se ukazuje, že nemají smyslu, považujeme-li je za věty (Behauptungen). Hovoří se v nich sice o „transcendentnu“ o „Dingen an sich“ atd., podobně jako my hovoříme o Praze, o neděli a pod., ale tyto filosofické „předměty“ (das Transcendente, Dingen an sich, die reale Aussenwelt a pod.) jsou „pseudopředměty“: „věty“ o nich vypovídající nelze zásadně ani dokázat, ani vyvrátit. (Tím se vysvětluje, proč po tisíciletí mohou být ve filosofii zastávány protichůdné teze: každá je stejně správná i nesprávná.) Ale nemají-li tyto „věty“ smysl jako „Behauptungen“ – a tuto vlastnost na př. mají také zdánlivé „věty“ (tvrzení) v básních – pak mohou mít jen jediný smysl: jako výrazy postoje člověka k životu a člověka k okolí ho obklopujícímu.*

...
Kdo si neuvědomuje vlastní smysl filosofie, jako výrazů životního postoje člověka, a kdo se snaží logickým myšlením se vyrovnávat s filosofickými problémy, ten se dostane do zajetí nepřehledné džungle pseudopojmů, v níž zabloudí. Je spoután filosofickými představami a předsudky ne méně, než středověký člověk byl spoután náboženskými předsudky.

Rodinný archiv.

* * *

Následující dopis je datován zhruba do roku 1948, není známo, komu byl určen. Jeho součástí bylo sedm příloh. Uvádíme přesné znění celé části konceptu, která je dochována.

Informace k prověření:

(1) Stručný a kusý popis mého poměru ke straně a činnosti pro ni. (Pokud by bylo třeba, doložím písemně, nebo svědectvím.)

Na střed. škole v letech 32–35 členem tehdy ilegální středošk. komunistické mládeže (Komsomol) – pro pol. činnost navrženo vyloučení z gymnázia, trest změněn v 7 hod. karceru¹⁷³. Tehdy a později též členem JNPS (Jednota nemajetných a pokrokových studentů, okrajová organizace KSČ), na vysoké škole členem výboru Spolku

¹⁷³Trest školního vězení na dřívějších středních školách.

posluchačů přírodních věd (vedle SPF jediný oficiální levicový stud. spolek fakultní). Za okupace v létě 1940 jsem vedl letní tábor ilegální skupiny studentské ve Spolí u Třeboně (pod firmou KČT). Tábor likvidován SS. Zatčení jsem ušel, vzdor usvědčujícímu materiálu shodou okolností hlavně tím, že SS bez hlášení si mohla rozdělit výborný táborový inventář. Za války účastníkem ilegální komunistické skupiny „Rudý Aktiv“, později „Aktiv“, se stejnojmenným ilegál. orgánem (znám pod přezdívkou „Svante“). Kolportoval ilegální tisk, psal do něho, obstarával spojení se členem ilegál. ÚV KSČ (teď soudr. redaktorem) Kouckým. V pobočném závodě Avie, kde jsem byl „masazen“, vytvořil jsem skupinu, která ale svoje plány nemohla uskutečnit, protože pobočka podniku byla pro neproduktivnost rozpuštěna měsíc před koncem války. Příležitostně jsem poskytoval svůj pokojík ilegál. pracovníkům a sbíral jsem [peníze] na persekované rodiny.

Po převratu (jehož jsem se ovšem zúčastnil¹⁷⁴, i když nijak slavně) jsem ihned vstoupil do KSČ (moji přihlášku podepsali 2 členové ilegál. ÚV – s. Koucký a s. Čivrný).

Vzhledem k mému spojení byl jsem na I. funkcionářském aktivu KSČ v Lucerně (viz příložená vstupenka).

Zúčastnil jsem se zakládacích schůzí místní org. KSČ na Hanspaulce (tehdy ovšem nerozdělené) a spoluzakládal jsem skupinu SČM v květnu 1945 na Hanspaulce.

Poté – jak přiznávám – jsem se zúčastnil¹⁷⁵ politické práce jen velmi málo, maje za úkol v co nejkratší době dostudovat při svém tehdejší zaměstnání (tech. úř. ve Škodovce) a později ukončit disertační práci a doktorát z matematiky.

Obrátil jsem se pak více k vědecké práci v matematice, kterou je velmi nesnadno spojit s aktivní prací konkrétně politickou.

Účastnil jsem se ovšem schůzí záv. org. Škoda, později přešel jako asistent na Vys. školu stroj. a el. jsem spoluzakládal tam zaměstnaneckou organizaci, která, bohužel, však dosud není Ústředím uznána (spor o to, zda má či nemá splynout se studentskou organizací).

Pracoval jsem však aspoň na teoretickém úseku. Měl jsem několik referátů ve Věd. ústavu URO, později v Socialistické akademii (přírodovědecká a filosofická sekce). Napsal jsem knížku o poměru dialektického materialismu k pozitivistické současné filosofii (která však ještě nebyla vydána).

(2) Pracovní povinnost

Nemaje dlouho prac. leg. nechával jsem si odpracované hodiny potvrzovat na lístcích, z nichž jsem, bohužel, některé ztratil, ostatní přiloženy (na 60 hod). Mimo to mě¹⁷⁶ bylo nejméně 8 hod odpracovaných v místní org. zapsáno příslušným soudruhům, který vedl práce na úpravě sadů a jehož jméno mě¹⁷⁷, bohužel, vypadlo z paměti (10 hodin „národní směny nepočítám“). Zpravidla jsem na brigády chodil s organizací mojí manželky. Připojuji i potvrzení o loňské žňové brigádě ve významované obci Druhlice u Dobříše, protože tuto brigádu mohu považovat za značně těžkou vzhledem k úkolům, které jsme na velmi zanedbaném statku zvládli.

(3) Čtení tisku, ideologické sebevzdělávání

Základy marxistického učení jsem si osvojil již jako gymnazista. Později jsem je příležitostně doplňoval a prohluboval. Pokud jde o tisk, čtu samozřejmě RP a Tvorbou pravidelně, Čas. Informatyka, Bolševik a sov. noviny občas.

¹⁷⁴Zachováváme přesně rukopis.

¹⁷⁵Taktéž.

¹⁷⁶Taktéž.

¹⁷⁷Taktéž.

Pokud je v mých silách (vzhledem k tomu, že jsem absorbován úkoly na naší vysoké škole a vědeckými úkoly, domů přicházívám v 10 hodin večer) – rád se lépe zúčastním života v naší místní org., než dosud. Jsem k dispozici pro uspořádání např. následujících přednášek – jako doplňku školení:

1. *Dialektický materialismus – jeho boj a postup v součas. přírod. vědách.*
2. *Náboženská otázka z marx. hlediska. (O obou thematech jsem již přednášel a mám materiál.)*

Rodinný archiv.

* * *

O ISAVu (úryvky z proslovu psaného 15. června 1950 ve Varšavě)

...tramping ve svých počátcích a ve svém nejlepším jádru, jehož dědicem se stal isaw¹⁷⁸, měl revolučně pokrokový charakter. Jsa vzpourou proti maloměšťáckému a měšťáckému způsobu života, měšťácké lžimorálce, ukazoval na hnilobu kapitalistického řádu a obnažoval mrzačení života a lidských vztahů penězi v době dočasné konjunktury (před velkou krizí), kdy vše se zdálo být v pořádku a kdy reformistický maloměšťácký „ideál vepřové s knedlíkem v neděli k obědu“ byl dostupný i dělníkovi. Doveden správně a důsledně proletářsky do konce, byl by znamenal tehdy tramping novou cestu masového politického uvědomování mládeže, vycházející především z toho, co mládež vždy bezprostředněji a bolestněji pociťovala než stáří a to dříve, než dospěla politické zralosti a než na ni dolehla plná tíha existenčních starostí o rodinu. Byla by to cesta odhalování prohnitosti a přetvářky buržoasních a maloburžoasních životních ideálů a představ a stále i odhalování mrzačení a komolení života penězi za kapitalismu, v zájmu hrstky mocných, mrzačení, které nepřestalo ani v době prosperity a vrcholilo v době krise, nezaměstnanosti a hlavně nejběstialnějším způsobem ve fašismu a v imperialistické válce.

...

Scházíváli jsme se venku, v lesech, na čundrech a znamenité byly hlavně tábory a t. zv. letní sněmy isawu, těšící se ve stejné míře popularitě proletářské mládeže, jako pozornosti četnictva. Na tábory, na něž se dojíždělo systémem „autostop“, vzpomínám jako na nejsilnější týdny svého dospívání.

Volně uprostřed lesů, otvírali jsme si vzájemně oči k pohledu na společnost, v níž jsme žili. Dnes vy těžko chápete, že politické a životní uvědomování tehdy se bralo podstatně klikatějšími cestami, než je dnešní školení. Klikatějšími – a přece dost možná, že bohatšími, méně knižními a více opřenými zážitky.

...

Isaw politicky byl svého času nejenom hnutím široce pojatého protikapitalismu dělnické mládeže motivovaným vzpourou proti měšťáckému životnímu ideálu a způsobu života. Byl také nemilosrdnou kritikou značné části představitelů dělnického hnutí – a to nejen reformistického – šmahem samozřejmě – ale i jisté části komunistického. Říkal některým vůdcům: „Jinak mluvíte a jinak žijete. Žijete jako měšťáci, nejste dost opravdoví, socialistické přesvědčení neproniká celým vaším životem. My chceme být opravdovějšími revolucionáři.“ Do jaké míry a v jaké době měl isaw pravdu – to by vedlo daleko. V zájmu autokritiky komunistické strany před válkou nutno doznat, že

¹⁷⁸Viz poznámka 29.

něco pravdy měl (což mu ovšem nevyšlo uznání). Ostatně kritické poměry ve straně v roce 1929, které zvládl teprve Gottwald, jsou dobře známy a měly své stopy i později.

Rodinný archiv.

1.7.3 Přehled Riegrova studia na univerzitě

L.S. Rieger měl na PřF UK zapsány tyto předměty (v závorce je uvedeno jméno přednášejícího a počet hodin týdně, případně prospěch):

Zimní semestr 1935/36:

Úvod do diferenciálního a integrálního počtu (Kořínek, 6, velmi dobrý), *Úvod do deskriptivní geometrie* (Hlavatý, 4, velmi dobrý), *Konstr. cvičení z deskriptivní geometrie* (Hlavatý, 4, dobrý), *Prosem. cvičení z analytické geometrie* (Hlavatý, 2, velmi dobrý), *Prosem. cvičení* (Petr, 2), *Proseminář „Úvod do teoretické fyziky“* (Trkal, 2, velmi dobrý), *Úvod do teoretické fyziky* (Trkal, 2, velmi dobrý), *Úvod do algebry* (Petr, 5), *Experimentální fyzika* (Žáček, 5, velmi dobrý), *Chemie anorganická* (Křepelka, 5), *Prakt. kurs jazyka českého* (Haller, 2).

Letní semestr 1935/36:

Stará a dnešní filosofie přírodních věd (Rádl, 3, velmi dobrý), *Výchovné metody s hled. marx. psychologie* (Příhoda, 3, velmi dobrý), *Úvod do algebry* (Petr, 4), *Prosem. cvičení z algebry* (Petr, 2), *Úvod do deskriptivní geometrie* (Hlavatý, 4, velmi dobrý), *Konstr. cvičení z deskriptivní geometrie* (Hlavatý, 4, dobrý), *Prosem. cvičení z analytické geometrie* (Hlavatý, 2, velmi dobrý), *Úvod do diferenciálního a integrálního počtu* (Kořínek, 6), *Prosem. cvičení k „Úvodu do teoretické fyziky“* (Trkal, 2), *Úvod do teoretické fyziky* (Trkal, 4), *Úvod do experimentální fyziky* (Žáček, 5), *Fyzikální praktikum* (Žáček, 6, velmi dobrý), *Anorganická chemie* (Křepelka, 3, velmi dobrý), *Prakt. kurs českého jazyka* (Haller, 2).

Zimní semestr 1936/37:

Algebra (Petr, 5), *Přehled analýsy* (Jarník, 2, velmi dobrý), *Počátky teorie čísel* (Jarník, 1), *Cvičení prosem.* (Petr, 2), *Prosem. cvičení z analytické geometrie* (Bydžovský, 2, velmi dobrý), *Prosem. cvičení z analytické geometrie* (Hlavatý, 2, velmi dobrý), *Prosem. cvičení z teoretické fyziky* (Záviška, 2, velmi dobrý), *Úvod do teoretické fyziky* (Trkal, 2, velmi dobrý), *Vlny a korpuskule* (Trkal, 3), *Fyzikální praktikum II.* (Žáček, 6, velmi dobrý), *Úvod do teorie funkcí komplexní proměnné* (Kössler, 5), *Vektorové a tensorové pole* (Záviška, 2).

Letní semestr 1936/37:

Přehled analýsy (Jarník, 2, velmi dobrý), *Elementární algebra* (Kořínek, 3, velmi dobrý), *Prosem. cvičení z analýsy* (Petr, 2, velmi dobrý), *Prosem. cvičení z analytické geometrie* (Hlavatý, 2, velmi dobrý), *Prosem. cvičení z teoretické fyziky* (Záviška, 2, velmi dobrý), *Prosem. cvičení z analytické geometrie* (Bydžovský, 2), *Speciální partie z experimentální fyziky* (Dolejšek, 3), *Počátky teorie čísel* (Jarník, 1).

Zimní semestr 1937/38:

Úvod do teorie čísel (Petr, 4), *Diferenciální rovnice* (Kössler, 5), *Theorie ideálů* (Kořínek, 3), *Úvod do astronomie a kosmické fyziky* (Heinrich, 3, velmi dobrý), *Seminární cvičení* (Petr, 2), *Seminární cvičení* (Kössler, 2), *Seminární cvičení* (Jarník, 2), *Seminář pro teoretickou fyziku* (Záviška, 2), *Semin. cvičení v principech mechaniky* (Trkal, 2), *Pružnost a pevnost* (Záviška, 3), *Hydrodynamika* (Záviška, 2), *Fyzikální praktikum, kurs III.* (Žáček, 6, dobrý).

Letní semestr 1937/38:

Filosofie přírodních věd (Matoušek, 3, velmi dobrý), *Úvod do teorie čísel* (Petr, 5), *Noetické základy neeuklidovské geometrie* (Hlavatý, 4), *Teorie nekonečných řad* (Jarník, 2), *Minkovského věta* (Jarník, 1), *Diferenciální rovnice* (Kössler, 3), *Teorie ideálů* (Kořínek, 3), *Transfinitní aritmetika* (Knichal, 2, velmi dobrý), *Seminární cvičení* (Petr, 2), *Seminární cvičení* (Kössler, 2), *Seminární cvičení* (Jarník, 2), *Seminář pro teoretickou fyziku* (Záviška, 2), *Seminární cvičení v mechanice* (Trkal, 2), *Termodynamika* (Záviška, 5), *Speciální partie z experimentální fyziky* (Dolejšek, 3), *Cvičení v chemii experimentální* (Křepelka, 10, velmi dobrý), *Pedagogický seminář* (Hendrich, 2, velmi dobrý), *Lebesgueův integrál* (Wolf, 2), *Pedagogická psychologie* (Hendrich, 5, velmi dobrý).

Zimní semestr 1938/39:

Úvod do teorie funkcí komplexní proměnné (Kössler, 5), *Vybrané kapitoly z diferenciálního počtu* (Jarník, 3), *Seminární cvičení* (Jarník, 2), *Vybrané partie z teorie reálných funkcí* (Knichal, 2), *Matematický seminář* (Kořínek, 2), *Seminář pro teoretickou fyziku* (Záviška, 2), *Cvičení seminární* (Trkal, 2), *Kinetická teorie hmoty* (Trkal, 3), *Teorie elektromagnetického pole* (Záviška, 5, velmi dobrý), *Speciální partie z experimentální fyziky* (Dolejšek, 3), *Demonstrační praktikum fyzikální* (Dolejšek, 3, velmi dobrý), *Kurs prací laboratorních* (Dolejšek, 3, velmi dobrý).

Letní semestr 1938/39:

Úvod do teorie funkcí komplexní proměnné (Kössler, 4), *Vybrané části z teorie funkcí komplexní proměnné* (Kössler, 1), *Vybrané kapitoly z diferenciálního počtu* (Jarník, 3), *Matematický seminář* (Kořínek, 2, velmi dobrý), *Seminář pro teoretickou fyziku* (Záviška, 2, velmi dobrý), *Seminární cvičení* (Jarník, 2), *Elektromagnetická teorie světla* (Záviška, 3), *Elektronová teorie* (Záviška, 2), *Speciální partie z experimentální fyziky* (Dolejšek, 3), *Vybrané partie z teorie reálných funkcí* (Knichal, 2).

Rodinný archiv.

Seznam předmětů, jména přednášejících a týdenní hodinová dotace byly zjištěny z Riegerova vysokoškolského indexu, nesoucího název *Seznam přednášek* (*Index lectorum*). Cvičení byla tehdy uváděna vždy jako samostatný předmět, proto byla rovněž známkována. Na druhou stranu některé předměty (tedy i přednášky) hodnoceny nebyly.

Prospěch v hodnocených předmětech je uveden podle *Celkového přehledu prospěchu*, vydaného v prvních třech ročnících, tedy v letech 1935/36 až

1937/38, známky z akademického roku 1938/39 jsou zjištěny na základě vysvědčení z jednotlivých předmětů (podle typu předmětu mají název vysvědčení seminární, resp. proseminární, resp. kolokvijní, resp. laboratorní). Tato vysvědčení jsou v rodinném archivu zachována od roku 1937 do roku 1939, ne však pro všechny známkové předměty. Není tedy jisté, zda jsou pro rok 1938/39 zachyceny známky ze všech hodnocených předmětů.

1.7.4 Přehled korespondence Ladislava Svante Riegra s Vladimírem Kořínkem

Uvádíme přehled dochované korespondence L.S. Riegra s V. Kořínkem. Zkratky L.S.R., resp. V.K. označují autora, dále je poznamenáno datum a hlavní body či téma dopisu. Korespondence se z hlavní části týká problematiky uspořádaných grup, kterou L.S. Rieger v dané době studoval (viz oddíl 2.1).

L.S.R.: 14. 1. 1941; táže se na informace o jistých citacích a zda lze sestrojít jistý typ okruhu.

V.K.: 26. 1. 1941; odpověď.

L.S.R.: 8. 3. 1941; předkládá jisté výsledky týkající se automorfismů ve svazech a pokládá dotazy k nim.

V.K.: 23. 3. 1941; odpověď.

L.S.R.: 4. 7. 1942; žádost o podání referencí doc. Hamplovi ohledně možného budoucího působení ve Škodovce (Kořínkova odpověď není dochována).

L.S.R.: 25. 10. 1943; předkládá své výsledky o uspořádaných abelovských grupách, táže se na odkazy na literaturu věnovanou abelovským grupám (topologii v nich, jejich (lineárním) uspořádání a částečnému uspořádání).

V.K.: 3. 11. 1943; odpověď.

L.S.R.: 24. 2. 1944; táže se na existenci uspořádané nekomutativní grupy, žádá vysvětlení jistého tvrzení týkajícího se direktního rozkladu abelovské grupy.

Úryvek z tohoto dopisu: *Jak jsem si Vám dovolil ve svém posledním dopise (z list. m. r.) napsati, pokouším se – pokud mohu ukrást v zaměstnání nějaký čas – rýpati se v částečně a úplně [tedy lineárně] uspořádaných grupách.*

V.K.: 6. 3. 1944; oznamuje korespondenčním lístkem, že odpoví příští týden.

L.S.R.: 9. 3. 1944; zpráva o nalezení uspořádané nekomutativní grupy.

V.K.: 17. 3. 1944; odpověď (i na Riegrův dopis z 24. 2. 1944).

L.S.R.: 20. 3. 1944; odpověď na Kořínkův dopis, uvádí své výsledky ze zkoumání neuspořádaných nekomutativních grup.

L.S.R.: 25. 3. 1944; opravení některých výsledků z předchozího dopisu.

Uvádíme přepis celého dopisu:

Vážený pane profesore,

promiňte mi, prosím, že Vás opět obtěžuji dopisem. – Ve svém chvatu jsem opět jednou důkladně přestřelil. První věta, kterou jsem ohlásil ve svém posledním dopise

(kéž bych ho nebyl odesílal) je sice dobře, je „velmi obecná“, ale také velmi povrchní; obrátit se nedá (t. j. vyslovená podm. k uspořádání nestačí). – Věta Hahnova leží hlouběji, než se mi zprvu zdálo, a její důkaz, který jsem měl jen naskycovaný, byl špatně. – Budu se snažit doplnit, co budu moci, takto jsem se svými dosavadními výsledky krajně nespokojen.

Příště si dovolím napsat opravdu až již budu mít důkazy bezpečně a do detailu propracovány. Nechci se vymlouvat na svůj nedostatek času (ten mi vadí spíše tím, že se nemohu podívat do čítárny, než podfukem, což je ve zbrojním průmyslu dnes dosti riskantní). – Omlouvám se tedy ještě jednou, protože se mi to, bohužel, stalo již několikrát, takže máte, pane profesore, plné právo se domnívat, že jsem praštný.

Uctivě zdraví

Váš

Rieger

V.K.: 10. 4. 1944; podává další otázky z této oblasti na vyřešení.

L.S.R.: 18. 4. 1944; podává výsledky týkající se problémů ze 17. 3. 1944 a 10. 4. 1944.

V.K.: 1. 5. 1944; žádá Riegra o poskytnutí důkazu tvrzení, že $\hat{G}_\xi$ je normální podgrupou grupy G_ξ (viz oddíl 2.1.1).

L.S.R.: 5. 5. 1944; podává požadovaný důkaz a další vlastní výsledky.

V.K.: 8. 5. 1944; zasílá další podněty.

L.S.R.: 16. 5. 1944; odpověď, podává znění a důkaz věty o naprosto diskrétně uspořádaných grupách.

V.K.: 14. 6. 1944; oznamuje korespondenčním lístkem, že odpoví, až se vrátí z prázdnin.

V.K.: 29. 7. 1944 odpověď na Riegrův dopis z 16. 5. 1944, zasílá další podněty.

L.S.R.: 15. 8. 1944; odpověď, přikládá své nové výsledky, uvádí osnovu článku o uspořádaných grupách (o rozsahu 20 až 30 stran); citace z tohoto dopisu je uvedena na konci oddílu 1.6.4.

L.S.R.: 3. 10. 1944; shrnutí obsahu předešlého dopisu (po neobdržení Kořínkovy odpovědi), přidává další poznatky.

V.K.: 23. 10. 1944; vyjadřuje zájem o Riegrův připravovaný článek.

L.S.R.: 31. 10. 1944; odpověď.

L.S.R.: 23. 12. 1948; omluva za numerické chyby při opisování svého rukopisu.

L.S.R.: 15. 12. 1950; zasílá pohled z Varšavy, vánoční pozdrav a žádost o odkaz na publikaci obsahující novou Mostowského větu s důkazem.

Archiv AV ČR, fond V. Kořínek, karton 46.

1.7.5 Dopis pro vedení *Škodových závodů*

Uvádíme znění dopisu z 9. července 1945, v němž děkanát *Vysoké školy strojního a elektrotechnického inženýrství ČVUT* žádá vedení *Škodovky*, aby byla L.S. Riegrovi udělena částečná placená dovolená.

Podepsané děkanství dovoluje si zdvořile žádati, aby Vaše firma uvolnila k výkonu pomocné služby asistentské svého zaměstnance p. Lad. Riegera (os. č. 2400II). Uvedený by byl zaměstnán jako pomocný asistent při ústavu mateamtky I. (přednosta prof. Dr. Fr. Rádl) a to částečně, t.j. po dobu několika dopoledních po př. odpoledních hodin v týdnu podle potřeby ústavu.

Jest ovšem žádoucí, aby uvedený pán byl ponechán v osobním stavu Vašich závodů a jeho osobní požitky aby mu byly plně likvidovány. Jednalo by se tudíž jenom o částečnou placenou dovolenou. Opatření toto jest pro vysokou školu nezbytné, jelikož vysoká škola nemá dostatek personálu, zejména pak ne asistentů. Potřeba asistentů jest v dnešní době nejožehavějším problémem, poněvadž stavy posluchačů jsou mimořádně vysoké a nutno řešiti otázku přednášení a cvičení, zřizování četných paralelních oddělení, k jejichž úspěšnému vedení musí býti podchyceny i síly externí, kterým vysoká škola bohužel nemůže zaručiti honorování těchto úkonů.

Děkanství se proto obrátilo již v několika případech na průmyslové závody o udělení placené dovolené pro vědecké síly k těmto mimořádným výkonům a bylo mu doposud vždy vyhověno. Doufáme proto, že i v případě p. Lad. Riegera projeví Vaše závody vzácné porozumění pro potřeby vysoké školy, jak se již stalo několikráte, a dovoluje si Vám předem jménem profesorského sboru a studentstva za kladné vyřízení této žádosti poděkovati.

Č. 675/45. Archiv ČVUT. Fond Fakulta strojní, č. 44. Osobní spis L. Riegra.

1.7.6 Riegrovy dopisy R. Carnapovi a P. Frankovi

V rodinném archivu jsou dochovány koncepty dopisů L.S. Riegra Rudolfu Carnapovi a Philippu Frankovi z roku 1948. Popisuje v nich svůj zájem o logicko-sémantické otázky a informuje o výzkumu v Československu započatém. Rovněž je zachována Carnapova odpověď, kterou zde též uvádíme. Frankovu odpověď bohužel L.S. Rieger nikdy neobdržel, není jisté, zda byl jeho dopis P. Frankovi vůbec doručen.

Všechny tři dochované dopisy byly psány německy, my zde podáváme jejich český překlad v úplném znění.

Dopis R. Carnapovi (Praha, 5. března 1948):

Velmi vážený pane profesore,
je Vám snad známo, že v ČSR, především v Praze, je velké množství mladých vědců, kteří se vážně zajímají o práci někdejšího Vídeňského kruhu a zvláště o úsilí jednotné vědy a semiotické teorie řeči.

Já sám patřím k této skupině a vracím se stále znovu k otázkám logického empirismu – buď z mého oboru, t.j. z matematiky a speciálně algebry, nebo spíše z důvodu mého socialistického přesvědčení a zájmu o obecné filozofické otázky, které souvisejí s filozofií dialektického materialismu.

Snažil jsem se, pane profesore, již v době Vaší pražské činnosti účastnit se aktivit souvisejících s logickým empirismem. Tehdy jsem však teprve přišel na univerzitu, takže mě patrně stěží znáte. Snad si však vzpomenete na mého otce, tehdy soukromého docenta, nyní profesora filozofie v Praze, PhDr. Ladislava Riegra.

Během války jsem byl v úzkém spojení s logikem a Vaším studentem Dr. Karlem Reachem, později zavražděným nacisty. Po válce jsem se pak ihned snažil seznámit se s Vašimi válečnými a poválečnými pracemi, což se mi podařilo pouze částečně a po dlouhé době. Studoval jsem Vaše „Formalisation of logic“ a „Introduction to semantics“ a napsal jsem o nich referáty v našem „Čas. pro přest. matematiky a fysiky“ 72, 4 (1947). (Tato čísla bohužel vyjdou teprve za několik dní.)

Mimoto jsem se oběma Vašimi jmenovanými knihami inspiroval k další matematické práci na obecné větné sémantice. Jedná se o aplikace teorie tzv. „volných reziduovaných distributivních svazů“, která posuzuje teorii větného významu, teorii tzv. „materiální implikace“, nebo též Vaši „L-implikaci“, teorii tzv. „logických matic“ a konečně také teorii větného kalkulu z jednotného hlediska, buď v běžném, nebo v „intuicionistickém“ pojetí větné teorie. Práce bude vydána v angličtině ve „Spisech přírodovědecké fakulty university Karlovy v Praze“, roč. 1948.¹⁷⁹ Později budu v tomto pokračovat a obdobným způsobem zpracuji složitější obecnou predikátovou sémantiku.

Dále jsem se také se svými kolegy zajímal více o filozofické otázky. Dospěli jsme k názoru, že vlastní smysl filozofických tezí dialektického materialismu může být upřesněn pomocí semiotických pomocných prostředků, může být uznán a opodstatněn, dokonce jako typ tzv. fundamentálního heuristického požadavku reálných věd.

Prosím za prominutí, že zde musím skončit u tohoto hrubého vysvětlení. Chtěl bych jen ještě poznamenat následující. Věříme, že fundamentální problém přechodu od pragmatického k sémantickému pojmu protokolárních vět ve fyzikálním jazyce lze řešit takto: chápeme zkrátka automaticky přijaté údaje měřicího přístroje, t.j. určitá fakta samotná, jako protokolární věty a necháme tato fakta jako věty vstoupit do fyzikálního jazyka (typ tzv. „nongestural signs“ od Morrise). Toto žádá určitá nová popisná syntaktická upřesnění, připouští však, jak se mi zdá, sémantický pojem pravdy přinejmenším pro fyzikální věty bez toho, aby definoval podle mého názoru neplodné a nekonečně se opakující návraty k metajazyku. Tato a obdobná pojetí zde budou postupně konkrétně aplikována mými spolupracovníky v různých vědních oblastech, např. též v psychologii, a dokonce i v právní vědě.

Chtěl bych, pane profesore, tento dopis uzavřít následujícím vysvětlením svého vlastního cíle:

Je naším upřímným přáním – a zde mluvím i za své kolegy – zahájit stálou vazbu s Vámi a Vašimi váženými spolupracovníky, i když jsme si dobře vědomi, že naše vědecká činnost se s významem Vaší nikterak nedá srovnat. Vyjadřujeme toto přání snad nejen v zájmu vědy, nýbrž i v zájmu zlepšení vztahů mezi pokrokovými vědci zvláště v této době, kdy USA obchází vybájená a zčásti též skutečná zlovolná pověst o naší zemi.

Očekávám, pane profesore, Vaši váženou odpověď a zdvořile se poručím.

RNDr. Ladislav Rieger
asistent matematického institutu I C
Praha II – Na Bojišti 3
Československo

PS: Posílám současně obdobný dopis panu profesoru Ph. Frankovi, s nímž jsem měl tu čest se osobně poznat.

¹⁷⁹Viz práce [R5].

Carnapova odpověď L.S. Riegrovi (Santa Fe, New Mexico, 3. července 1948):

Velmi vážený pane Dr. Riegre!

Děkuji pěkně za Vaš dopis z 5. března. Byl jsem potěšen, když jsem shledal, že Vy a skupina dalších lidí v Praze pracuje na problémech, které mě velmi zajímají, a že směr, v němž pracujete, se zdá být velice příbuzný směru, v němž pracuji já a mí přátelé. Co se sémiotiky týče, chtěl bych Vás upozornit na knihu Charlese Morrise „Signs, Language and Behavior“, New York, 1946. Je zde všeobecný přehled o dané oblasti z různých hledisek a zvláště prospěšná je velmi podrobná bibliografie. Před rokem byla vydána má speciálnější kniha pod názvem „Meaning and Necessity; A Study in Semantics and Modal Logic“ (University of Chicago Press, Chicago, 1947). Tato kniha se věnuje mimo jiné i modální logice; jeden článek o tom, který vyšel v Journal for Symbolic Logic, jsem Vám nedávno poslal, dále též separát článku „On the Application of Inductive Logic“. Měl bych velký zájem seznámit se s Vašimi články z těchto oblastí; byl bych Vám vděčný, kdybyste mi mohl poslat separáty, pokud jsou práce vydány v němčině, angličtině či francouzštině. Obzvláště mě zajímá článek o aplikaci teorie svazů, který zmiňujete. Dále též k tomu, jak píšete něco o upřesnění tezí dialektického materialismu semiotickými prostředky. Také si myslím, že taková interpretace a upřesnění je možné. Obecně jsem toho mínění, že základní pojetí marxismu bude lépe interpretováno ne jako ontologické teze ke sporu materialismus – idealismus, nýbrž jako teze metodologie a logiky vědy. Toto je zajisté plodné a snad též více v duchu (i když ne v doslovném smyslu) autora učení. Chtěl bych Vás též upozornit na dva mladé lidi, kteří taktéž pracují v oblasti sémiotiky a spojení s nimiž by pro Vás zajisté bylo přínosem. Jejich adresy jsou následující:

*Dr. Yehoshua Bar-Hiller
50, Ussishkin St.
Jerusalem, Palestine.*

*L.B. Székely
29 Abarbanel St.
Jerusalem, Palestine.*

Avšak nevím, zda současné dění v Palestině neznemožní oběma pánům věnovat se Vašim vědeckým zájmům.

Já osobně jsem v posledních letech pracoval hlavně v oblasti pravděpodobnosti. Vytvořil jsem novou teorii, která za základ používá logický pojem pravděpodobnosti na rozdíl od pojmu četnosti. Uvedený článek „Application . . .“ je poslední v řadě článků, které jsem o tom publikoval; z dřívějších článků již bohužel nemám žádné separáty. Jmenuji Vám zde tyto práce v naději, že je budete moci nalézt ve své knihovně:

„The Two Concepts of Probability“, Philosophy and Phenomenological Research, vol. 5, 1945, 513–532. (Tento článek je obsažen v jednom „Symposium on Probability“, který byl vydán v již uvedeném časopise v roce 1945 a 46 a který představuje různé články o pravděpodobnosti od jejich představitelů. Doufám, že Vás tyto rozličné články zaujmou.)

„On Inductive Logic“, Phil. of Science, vol. 12, 1945, 72–97. (Toto je krátký, spíše technický článek o mém pohledu a výsledcích mé definice pravděpodobnosti.)

„Remarks on Induction and Truth“, Phil. Phen. Res., vol. 6, 1946, 590–602.

„Probability as a Guide in Life“, Journal of Philosophy, vol. 44, 1947, 141–148.

Současně pracuji na jedné velké práci o pravděpodobnosti. První svazek je hotov a půjde brzy do tisku. Druhý svazek mě pravděpodobně bude stát ještě několik let práce.

*Se srdečnými pozdravy, též Vašemu otci, na něhož si ještě mile vzpomínám,
Váš
Rudolf Carnap*

Dopis P. Frankovi (Praha, 5. března 1948):

Velmi vážený pane profesore,

snad si ještě vzpomínáte na (tehdy) soukromého docenta filozofie v Praze a jeho syna (tehdy začínajícího) studenta matematiky a fyziky. Oba se horlivě zajímali o snahy logického empirismu a jednotné vědy. Tento syn (jménem RNDr. Ladislav Rieger ml.), který píše tento dopis, Vás, pane profesore, jednou dokonce obral o Váš drahocenný čas a připravil Vám dosti jednostranné, a abych tak řekl, smutné diskusní odpoledne o diamatu¹⁸⁰. Nevím ovšem, jak silný byl vlastně Váš správně nepřijemný dojem z tohoto setkání se 150%-ním dialektickým materialistou. Již z té příčiny jsem si nebyl jist Vaším prvním dojmem poté, co jste se dozvěděl, že já sám jsem se z logického empirika v běhu let stal dialektickým materialistou, avšak ne 150%-ním, ano, dokonce nikdy ne plným 100%-ním, ale přece dialektickým materialistou.

V pauze mezi vlastním studiem a mou vědeckou činností, v níž jsem se pokusil věnovat matematice (publikoval jsem něco o uspořádaných a topologických grupách), jsem byl přiváděn vždy znovu k otázkám vlastního smyslu filozofickým teorií, o kterých jste důmyslně pojednal ve Vaší pražské přednášce.

Mnozí mí kolegové (kteří budují celou skupinu složenou z různých mladých vědců se silným zájmem o jednotnou vědu) a já jsme však došli k přesvědčení, že tehdejší kritika školní filozofie – i když velmi plodná, přece byla poněkud jednostranná. Inu dnes věříme, že budeme schopni pomocí sémiotiky najít v teziích diamatu dosti ostrý smysl a dokonce že budeme moci tyto teze určitým způsobem zdůvodnit. Tento smysl je však ne čistě indikativní, nýbrž spíše apelativní povahy. Zhruba řečeno, zdá se nám tento smysl v určitých a vědomých obecných heuristických apelech, které považujeme za nutné pragmatické podmínky pro vznik a další zdokonalování empirických věd.

Nechtěl bych se, pane profesore, v tomto dopise těmto otázkám blíže věnovat. Vlastním smyslem tohoto dopisu je vroucný projev přání o pravidelném vědeckém spojení mezi Vámi a Vašimi váženými spolupracovníky z někdejšího Vídeňského kruhu a naší skupinou. Konkrétně, byli bychom Vám, pane profesore, velmi vděční, pokud byste nám Vy či Vaši vážení spolupracovníci mohli podat krátkou zprávu o současném stavu logického empirismu v USA (s informacemi o literatuře). Z naší strany, rádi bychom Vás chtěli podrobně informovat o naší dosavadní práci.

Na závěr bych Vás, pane profesore, chtěl ujistit, že Vaše myšlenky, jež jste nám zanechal v Praze, nejsou zapomenuty. Zdá se nám zejména v této době zvláště cenné navázat vědecké styky s pokrokovým zahraničím.

Upřímně Vám všichni přejeme mnoho zdraví a energie a očekáváme Vaši vzácnou odpověď.

Váš oddaný

RNDr. Ladislav Rieger

asistent matematického institutu I C

Praha II – Na Bojišti 3

Československo

PS: Napsal jsem současně obdobný dopis panu profesoru Carnapovi. Snad alespoň jeden z nich přes nepřesnost adres nalezne svůj cíl.

Rodinný archiv.

¹⁸⁰Tj. dialektickým materialismu.

1.7.7 Riegrův dopis redakci *Rudého práva*

V tomto oddílu podáváme přepis dopisu L.S. Riegra adresovaného redakci *Rudého práva* z přelomu let 1956 a 1957. Autor v něm reaguje na novinový článek K.J. Beneše¹⁸¹, který vyšel 22. prosince 1956 v *Lidových novinách*, a na odpověď na tento článek od J. Rybáka¹⁸² publikovanou 24. prosince 1956 v *Rudém právu*. Rieger zde vyjadřuje svá stanoviska k událostem roku 1956 (XX. sjezd KSSS¹⁸³ a revoluce v Maďarsku). Připojujeme též Rybákovu odpověď Riegrovi.

Vážení soudruzi,

zamyslíl jsem se o vánocích – jako jistě i mnozí jiní – nad úvahou „Svazček jmelí bez pozlátka“ od J.K.¹⁸⁴ Beneše v Lid. Nov. 55 z 22. XII. 56. A přemýšlel jsem také o odpovědi na tuto úvahu, kterou napsal s. J. Rybák do RP ze dne 24. XII. 56 pod názvem „Lesní samoty a věci politické“.

Považoval jsem za potřebné jako řadový člen strany a čtenář obou listů napsat několik poznámek k oběma článkům – a to ne ani proto, co se v nich řešilo (či lépe neřešilo), jako spíše pro to, jak se to řešilo a nerozřešilo. Přesněji: chtěl bych se pozastavit nad častým a typickým nedorozuměním, k němuž dochází zvláště poslední dobou často ve výměně názorů na věci, jichž se týkají oba články – a to především uvnitř strany (kde by jistě měly být řešeny především a nejdříve).

Oč v podstatě jde dle mého názoru?

S. Beneš se v samotě třemšínských lesů zamyslíl nad otázkami svědomí a konfliktů svědomí jednotlivce s některými – řekněme mírně velmi znepokojivými politickými skutečnostmi nedávné minulosti cesty k socialismu (u nás i jinde), které dále již vyšly a dále ještě vycházejí najevo v souvislosti s XX. sjezdem.

S. Beneš má na mysli to, co se obvykle označuje akademickým (jak říká) termínem „porušování socialistické zákonnosti“ (ačkoli ve smyslu formálně právním, s¹⁸⁵ hlediska pojetí socialistické zákonnosti do nedávna oficiálního jak v SSSR, tak v lidových demokraciích), byla většina těchto dnes odsuzovaných „porušování socialistické zákonnosti“ považována za zcela zákonnou – moje pozn.

S. Beneš v této souvislosti říká mnoho ne zcela jasného, co připouští všelijaké, jím samým patrně nezamýšlené výklady. Tyto věci vyzdvihuje a ostře kritizuje s. Ry-

¹⁸¹Karel Josef Beneš (1896–1969), spisovatel, zejména autor románů, filozof, scénarista a dramaturg. Studoval přírodní vědy, medicínu, filozofii a dějiny hudby. V letech 1921 až 1938 působil v *Univerzitní knihovně* v Praze, byl ředitelem *Státní pedagogické knihovny Komen-ského*. V období 1934 až 1937 se též podílel na řízení vydavatelství *Družstevní práce*. Za druhé světové války se účastnil domácího odboje, za což byl v roce 1941 zatčen a do konce války vězněn. Přezil pochod smrti. Po válce pracoval jako úředník ve *Státním plánovacím úřadu* a jako filmový dramaturg na Barrandově. Nejvýznamnější díla: *Ulopující život* (1933), *Vítězný oblouk* (1937), *Kouzelný dům* (1937), *Ohnivě písmo* (1950), *Rodný hlas* (1953), *Cesta do neznáma* (1973) a trilogie *Mezi dvěma břehy* (1954), *Dračí setba* (1957), *Útok* (1963).

¹⁸²Josef Rybák (1904–1992), literární kritik, novinář, básník a prozaik. Patřil k marxistickým publicistům. Nejprve působil v Bratislavě, kde spolupracoval s revue DAV (slovenská revue pro umění, literaturu a politiku), po příchodu do Prahy pracoval v komunistickém tisku. Výběr z díla: *Střechy nad hlavou* (1945, 1971), *Slunce a chléb* (1956, 1976, 1979, 1984), *Kouzelný proutek* (1968, 1974, 1981, 1989), *Hodiny pro bosé nohy* (1973, 1978), *Vyprávění o Juliu Fučíkovi* (1973, 1983), *Prsty od inkoustu aneb Osmnáct zastavení nad literaturou, uměním a životem* (1977, 1981).

¹⁸³*Komunistická strana Sovětského svazu.*

¹⁸⁴Zachováváme přesně opis rukopisu provedený H. Riegrovou.

¹⁸⁵Taktéž.

bák, vcelku jistě správně. Domnívám se však, že podstata toho, co chtěl s. Beneš říci především, zůstala s. Rybákem dále zcela nepovšimnuta, dilem zkruslena, resp. zodpovězena způsobem, s nímž souhlasit nemohu a který také nic nevyřešil.

Dle mého výkladu říká s. Beneš ve svém projevu v podstatě toto:

Je dobré, když se každý člověk, každý soudruh tím spíše (dodal bych vysoké funkcionáře strany nevyjímaje) čas od času v klidu přírodní samoty zamyslí hlouběji, nežli je to možné v denním shonu města, nad sebou samým a nad svým poměrem k lidské společnosti, nad svojí úlohou v ní, když si hledí ujasnit nakupené, odsouvané a nepromyšlené problémy, když hledí pochopit události a svoji účast v nich z perspektivy širší, než je perspektiva daného dne nebo nejbližších dnů. Říká, že je třeba, aby každý člověk jako tvor společenský zkoumal i z historické perspektivy čas od času svoji spoluzodpovědnost za společenské dění. V té souvislosti upozorňuje, že konec konců – i jeden každý z nás nese svůj díl zodpovědnosti na př. i za tragédii v Maďarsku. Přitom i (ne dost jasně) naznačuje, že i v naší nedávné politické a justiční minulosti je ještě nemálo dosud neobjasněného a temného, zač rovněž jeden každý z nás nese svůj díl spoluzodpovědnosti – a že možná se leckerým z těžkých chyb a přehmatů nedávné minulosti dalo předejít, kdybychom někdy hlas přirozeného svědomí a lidskosti nebyli přehlušovali povrchně a falešně vykládaným (jak se ukázalo) zájmem a tendencí, která se projevila naopak ve svých důsledcích jako velmi hrubé a nikoli snadno napravitelné poškození věci, již měla být údajně na prospěch.

Ani já netvrdím – ve shodě se s. Rybákem, že článek s. Beneše v této problematice mohl zjednat jasno. (Netvrdím to ostatně ani o těchto mých poznámkách.)

I já jsem toho názoru jako s. Rybák, že pouhé citové a nevážené reagování na tragické společenské události bez jejich rozumové a o fakta opřené marx-leninské analýsy může snadno zavádět a působit zlé, naprosto nechtěné následky (viz Maďarsko), může popřípadě i sloužit reakci.

Domnívám se však, že s. Benešovi nešlo ani o řešení nesnadných otázek socialistické etiky, ani o politicko-ekonomický rozbor maďarské otázky, ani o řešení problémů nadhozených XX. sjezdem, ani o cokoli podobného.

Myslím, že mu šlo prostě o nabádání k tomu, aby politické skutky byly váženy více, než tomu bylo poslední dobou, i s¹⁸⁶ hlediska přirozené lidskosti, z hlediska svědomí, jestliže pod pojmem svědomí rozumíme (bez jakékoli metafysiky) silnou, hluboce citově motivovanou potřebu i schopnost každého zdravého člověka ustavičně soudit a posuzovat jednání vlastní i jiných pod. pohnutek, z hlediska vcítění se do druhého člověka a z hlediska ustavičné potřeby sebezdokonalení.

Zdá se mi, že mu šlo především o to, že Fučíkovo „Lidé bděte“ znamená nejen bděte nad reakcí a společenským zlem všeho druhu, ale i (což ostatně nelze jedno od druhého odtrhovat) bděte nad vlastním svědomím.

Je pravděpodobné, že s. Beneš na př. podceňuje zločinnou účast mezinárodního imperialismu a fašismu na maďarských událostech. Možno mu se s. Rybákem právem vytknout i to, že uvažuje o lidském svědomí, opomenul odsoudit čerstvé imperialistické zločiny v Egyptě (dodal bych k s. Rybákovi ještě masakry v Alžírsku, teror na Kypru aj.). Možná ovšem že se s. Beneš domnívá, že slov odsouzení imperialistických zločinů je v našem tisku dost; nicméně tím zavalil podnět k takovým výkladům svého postoje, které jistě nezamýšlel.

Přece však – na rozdíl od s. Rybáka – neshledávám nic odsouzeníhodného či nemarrxistického a do maloburžoasních přežitků patřícího na tom, že se s. Benešem zamyslíl v přírodní samotě nad otázkami svědomí a že nám o tom napsal; jestli bych

¹⁸⁶Taktéz.

mu v této věci něco vytýkal, tedy jen to, že ve svém zamýšlení mohl být přesnější a snad i důslednější a hlubší. Řekl bych dokonce naopak: v nabádání k občasnému hlubokému pohledu do vlastního nitra – bude-li následováno po rozumovém přezkoušení důslednou praxí – vidím přímo klad Benešova článku. Vidím v tom i více: jeden ze stálých a nezbytných a nyní zvláště aktuálních požadavků morálního sebeovládání a obrozování komunistické myšlenky pro uchopení moci dělnickou třídou. Neboť individuální svědomí naprosto není jen soukromou (a proto bezvýznamnou či náhodnou) záležitostí: ve svém úhrnu je to naopak společenský zjev nadstavby, který je neobyčejného významu jako zpět na základnu působící hybná síla společenského pokroku. Ve vývoji k socialistické a komunistické společnosti, v němž již nepůsobí antagonistické společenské protiklady, nabývá pak teprve na důležitosti. Z čeho jiného by sestávalo kolektivní svědomí strany, ne-li z individuálních svědomí komunistů.

Proto také hluboce nesouhlasím s povrchním způsobem, jakým s. Rybák vyřizuje otázky konfliktu svědomí s politickou skutečností naší cesty k socialismu. Je neoddiskutovatelným faktem, že takové konflikty existovaly a existují zvláště hojně nyní, po odhaleních souvisejících s XX. sjezdem. Jde právě o to, aby z jejich dialektiky, z jejich překonávání, byly načerpány nové mohutné ideové síly, nový rozmach komunistického hnutí. To se však nestane, budou-li tyto rozpory zastírány nebo potlačovány nebo bagatelizovány. Tak by naopak mohlo vzrůstat nebezpečí, že takové neřešené rozpory by mohly nabývat nebezpečných, antagonismu blízkých rozměrů (viz Maďarsko). Přitom jsem hluboce přesvědčen, že dnešní konflikty svědomí naprosto nejsou „výsadou intelektuálů“ (či dokonce jen několika málo bezvýznamných intelektuálů), ale že je neméně hluboce prožívá nejlepší část dělnické třídy samé, i když je vyjadřuje prostější a méně filosoficky abstraktní formou.

S. Rybák sám jistě cítí, že nejde o soukromý problém s. Beneše (nebo jiného XY), nýbrž o věc nadosobního významu – protože jinak by nepovažoval za tak akutně nutné napsat svoji odpověď s. Benešovi veřejně. (Ani s. Beneš jistě věc nepovažuje za svoji privátní záležitost, protože jinak by nepovažoval za nutné napsat o tom článek; stačil by mu jinak třebaš záznam v deníku nebo soukromý dopis blízkému člověku.)

Možná, že s. Rybák patří mezi ty šťastné, klidné a vyrovnané povahy, které v současné problematice mají pro svoji osobu více jasna než jiní a které konflikty svého svědomí na naší kostrbaté cestě k socialismu řeší poměrně snadno a bez otřesů.

Přitom nepochybuji o tom, že s. Rybák má silné osobní svědomí, které ho dovede vzburcovat, neboť jinak by se nebyl rozhodnul bojovat perem proti zlu kapitalismu za první republiky, kdy takové počínání rozhodně nepřinášelo žádný osobní prospěch.

Necht' si ale uvědomí, že mnozí jiní soudruzi, ne snad zrovna „nevyspěl či nepoctiv“, nebo nedávní, nebo nevím jakými přežitky zatížení, mohou mít povahy více citové, že prožívají konflikty svědomí tíže a vyrovnávají se s nimi hůře (zvláště byli-li tak či onak nespravedlivě postižení).

Necht' si také uvědomí, že v těchto otázkách nevystačíme s neustálým opakováním té staré argumentace proti „intelektuálštině“, která se hodila a stačila dříve. Jde totiž o to, že i dřívější sjezdy KSS¹⁸⁷ kritisovaly a odhalovaly těžké chyby a přehmaty (na př. v otázkách kolektivisace zemědělství). To, co je však na XX. sjezdu a jeho odhaleních kvalitativně nové, co nutí k hlubšímu zamýšlení, je jejich otřesnost, takže slovo chyba či přehmat je opravdu slabé. To, o čem se přesvědčujeme jako o nevyvratné skutečnosti, bychom byli kdykoli dříve kvalifikovali jako hrubé pomluvy a špinění věci socialismu a strany reakcí – a byli bychom šířitele takových zpráv rázně umlčeli. A to je to, co musí nutit každého poctivého člena strany, aby se častěji a hlouběji než dříve díval do svého lidského svědomí, neumlčoval nikdy jeho hlas (nýbrž jej vždy pečlivě

¹⁸⁷Taktéz.

přezkoušel), myslí-li to se socialismem doopravdy a neredukoval-li se mu socialismus na pouhý ekonomický plán a to, co mu bezprostředně slouží.

Otázka, zda některá hrubá porušování elementárních zásad lidskosti, k nimž docházelo v SSSR i u nás, mohou či nemohou být nazvána vědomě páchanými zločiny, je nesmírně obtížnou otázkou, již snad rozřeší teprve historie s konečnou platností. A možná, že ani ta ne: vzpomeňme jen třeba Napoleona; přes nesmírné utrpení, jež způsobil, byl svým způsobem vyústěním Velké francouzské revoluce a zrušil mocné feudální evropské despotismy, v nichž revoluční vrstvy byly potlačeny a slabé – a zasloužil se tak o rozpad okovů evropského feudalismu. Možno ovšem říci, že zradil jasně ideály revoluce, stav se císařem – a přece nelze říci, že by byl zradil v tom smyslu, že by byl usiloval o návrat feudalismu, vrátil bývalou moc do rukou šlechty a vysokého kleru (to ostatně nebylo ani v jeho moci – ale ani v jeho záměrech). Nechme proto tuto otázku subjektivního vědomí těch, jež jsou za odhalené zodpovědní, stranou. Pokud však jde o objektivní, společenské následky těžkých přehmatů proti lidskosti odhalených po XX. sjezdu, pak se ukázaly zvláště morálně zhoubnými v těch zemích lidové demokracie, které provedly svoje revoluce bez krvavé občanské války a jejich vášní, a kde tedy není pro ně „historické omluvy“, abych tak řekl.

Nečinně si proto lacině optimistické iluze o tom, že samotná odhalení XX. sjezdu – byť sebe otevřenější – a první, (ostatně ne vždy důsledné) kroky k praktické nápravě škod (pokud napravitelné jsou) již problémy v zásadě vyřešily. Otázka se mi zdá být daleko hlubší: jde až na samé kořeny socialistické etiky a jejích kritérií. A není třeba být proto pesimistou, nahlížíme-li vážnost problému, i když možno zajisté kritisovat způsob, jakým se k němu staví s. Beneš. Bude vůbec nejspíše třeba dlouhé, hluboké a usilovné tvůrčí teoretické a výchovné práce k tomu, abychom po XX. sjezdu dosáhli té výzbroje znalostí zákonitosti společnosti budující socialismus a toho morálního kapitálu, který potřebujeme nezbytně, abychom mohli jen vážně pomyslet na přechod ke komunismu. Nejspíše se však tento nový ideový rozmach komunistického hnutí nedostaví nějak „sám od sebe“ po XX. sjezdu – a v krátké době.

Vraťme se ještě ke kontroverzi s. Rybáka se s. Benešem.

S. Rybák píše m.j.:

Jestliže marxista analyzuje jevy, hodnotí je z hlediska zájmu dělnické třídy a pracujícího lidu; zmatený intelektuál staví však do popředí hlavně své já, odhazuje stranou základní otázky boje za socialismus, mhouří oči nad tím, co slouží věci revoluce a kontrarevoluci, a jako stěbla se chytá otázky vlastního „svědomí“. Utíká do svého nitra, objevuje svůj (podtrženo s. Rybákem) „morální problém“, s nímž se staví mimo řady pracujících nebo ?¹⁸⁸.

S první polovinou této pasáže nelze nesouhlasit. Jde jen o to, aby „marxista analyzující jevy . . .“ se měl na pozoru, aby si někdo hledisko zájmu dělnické třídy a pracujícího lidu sám uměle a ne dost uváženě nekonstruoval, zejména to platí, dostane-li se do rozporu s příkazy elementární lidskosti, s nimiž zájmy pracujícího lidu nikdy v trvalém rozporu být nemohou. Neboť, jestliže jest citově upřílišněná měkkost a newážená reakce v těchto věcech nectností jednoho druhu intelektuálů, je zaujaté doktrinářství nectností druhého druhu intelektuálů. (A sice právě toho druhého druhu intelektuálů, kteří sami daleko spíše než dělníci prvé intelektuály napadají výtkami „intelektuální“.)

S druhou polovinou pasáže s. Rybáka však souhlasit nemohu ani zdaleka (a v ní právem vidím v kostce příčinu nejrůznějších nedobrých nedorozumění).

Podle toho by se opravdu zdálo, že individuální svědomí je jakýsi intelektuálský

¹⁸⁸V opisu H. Riegrové není čitelné.

buržoasní přežitkem, nebo soukromá bezvýznamná nicůtka, že nám v hodnocení společenských zjevů nemá co říci, že uvědomělý dělník nikdy podobnými konflikty svědomí na cestě k socialismu netrpí a o svém svědomí ani nepotřebuje uvažovat. Vypadá to, jako by bylo absurdní pomyslení, že by uvědomělý dělník jel v neděli za město (ať sám, ať s kamarádem) a přemýšlel tam někde v klidu lesa o tom, je-li vše správné a spravedlivé, co se děje ve jménu socialismu, aby konfrontoval svoje ideální představy o socialismu se skutečností naší cesty k němu, aby se podíval sám na sebe, jaký vlastně je doma – vůči ženě – vůči dětem – a jakým by chtěl být, jakým by chtěl mít svět a společnost, v níž žije.

Zdá-li se toto vše s. Rybákovi absurdní (čemuž nevěřím), pak by to bylo u něho jednak svého druhu „sucharství“, jednak neznalost a podceňování dělníka intelektuálem.

Závěrem bych tedy řekl toto:

Projev s. Beneše se mi nezdá být, zvláště v některých bodech, o nichž dostatečně kriticky obšírně psal s. Rybák, zcela šťastným a správným. Předně mu však záleží zásluha za to, že napsal o tom, co ho pálí – a co pálí tak mnoho jiných – a o čem se neprávem po maďarských událostech mlčí, jako by tu nebylo již co říci, nebo jako bychom se měli střežit (k velké radosti reakce) otevřeně mluvit. Nelze přecházet zvláště některé velmi nejasné a pochybné úryvky projevu s. Beneše, které mohou být vcelkem vykládány a mohou být zneužívány nepřitelem. Na druhé straně nelze souhlasit s tím, jsou-li tyto nikoli hlavní věci vytrhovány ze souvislosti (jako to činí s. Rybák) a jsou-li tak podkládány s. Benešovi názory div ne kontrarevoluční. A tak myslím, že ani s. Rybák nenapsal odpověď šťastnou a trefnou.

Taková odpověď není ovšem snadná. Domnívám se, že bude moci vyplynout jediné ze široce a hluboce založené diskuse o otázkách svědomí a socialistické etiky vůbec – a o jejich současné politické realizaci. Soudím, že taková diskuse by byla žádoucí a čím dříve bude, tím lépe.

Zdraví Vás

Práci čest

Lad. Rieger

Adresa: Doc. RNDr. Ladislav Rieger

Ústav matematiky stroj. fak. ČVUT

Praha II, Na Bojišti 3.

Rybákova odpověď Riegerovi:

Vážený soudruhu,

soudruh Koucký mi před odjezdem do Moskvy poslal Váš dopis, kterým odpovídate na mou poznámku k článku K.J. Beneše „Svazček jmelí bez pozlátka“. Dlouho jsem nad Vaším dopisem přemýšlel. Snažíte se pochopit, co s. Beneš svým článkem zamýšlel, a v tom se poněkud lišíme. Já jsem reagoval na to, jakým celkovým dojmem článek působil, třebaže obsahuje jednotlivé dílčí pravdy. Moje neštěstí bylo, že jsem mu věnoval jen kusou odpověď, která u některých čtenářů vzbudila různý dojem, v každém případě však nepřesvědčila jednoznačně o tom, co je v Benešově článku pochybné.

S Vaším výkladem a vytýčením některých otázek souhlasím. Rozhodně nestavím se záporně ani k otázce svědomí a soudím, že tato otázka existuje i u těch, kdož ji nevyzvedávají. Také jsem nemínil tuto otázku paušálně odbýt. Ale měl jsem na mysli ten druh lidí, kteří tuto otázku kladou jako nebezpečné dělítko mezi komunisty, kterým se zdá, že neztrácejí hlavu, a mezi sebou.

Tak totiž tuto otázku kladli i ti bývalí komunisté v Maďarsku jako G. Hay, Déry, jako si ji kladl Sartre a někteří francouzští intelektuálové, jako si ji klade i Fast, kteří ji nakonec řeší formou roztržky se stranou. A i mnoho polských kulturních pracovníků postupuje nejinak. Výsledek je, že se dostali z posic marxismuleninismu na posice maloměstáckého panikaření, že jim před očima vyvstaly obtíže a svízele i složitost cesty při budování socialismu a ztratili prostě perspektivy. Takové nebezpečí tu vždycky je a konstatování toho nebezpečí neznamená znevažování intelektuálů vůbec, ale mělo by být varovným signálem. Máte plnou pravdu, když upozorňujete na druhou krajnost, na zaslepené doktrinářství. V obou případech je třeba posuzovat objektivní působení a nikoli subjektivní úmysly.

Možná, že mé vystoupení budí dojem, jako bych byl obrněn proti všem možným duševním nárazům a jako by jiní autoři reagovali citlivěji na události a na jejich tlak. To ovšem by bylo klamné. Soudím ale, že intelektuál komunista, tak jak jsme tomu byli zvyklí z minula, užívá-li práva vést druhé a působit na ně, ztrácí toto právo, když vyjadřuje jen své zmatky. V tom, patrně jsem ze staré školy, stojím plně na straně Julia Fučíka a jeho uhlířské víry.

To jsem chtěl říci na okraj své poznámky a doufám, že Vám na Váš dopis odpoví i soudruh Koucký.

Jinak jsem se nesmírně poučil i z Vašeho dopisu a jsem Vám za něj vděčen. Přesvědčuje mne, že taková forma polemiky, jakou jsem užil ve své poznámce o dr. Benešovi, není sto sloužit věci.

Srdečně Vás zdraví

Jos. Rybák

Rodinný archiv.

1.7.8 Seznam dochovaných Riegrových spisů a fragmentů

V rodinném archivu je zachováno značné množství Riegrových filozofických úvah, poznámek, referátů a nepublikovaných spisů. Pojednání jsou psaná ručně či na psacím stroji, mnohá z nich jsou rozsáhlá, často však špatně čitelná. Část z nich se nachází v deskách nadepsaných *Imperativy (semiotika)*, *Etika a postuláty (imperativy)* a *Matematická logika*. Dále se dochovala složka nazvaná *Útržky poznámek o problematice vztahu marxistické filosofie dialektického materialismu k novopositivismu, přehled literatury k dalšímu studiu novopositivismu (bez nároku na úplnost), přehled literatury ke studiu dialektického materialismu*. Filozofické spisy a úvahy psal L.S. Rieger pravděpodobně za druhé světové války, poznámky a pojednání týkající se matematické logiky jsou zhruba z konce čtyřicátých, příp. z počátku padesátých let.

Mezi zachované spisy (mnohdy jen jejich fragmenty) patří např.: *Základní pojmy semiotiky, Co je semiotika?* (poznámky k přednášce), *K polemice proti sémantickému idealismu* (reakce na článek v časopise *Bolševik*), *Několik informativních poznámek o novopositivismu, Filozofie posledních Carnapových knih: Poznámky k současnému novopositivismu a ke Carnapově knize „Introduction to semantics“*, *Referát o t. zv. logickém empirismu, Úvaha o psychoanalýze a odmítavém stanovisku některých (většiny) „teoretiků“ vševědů marxismu* (koncept dopisu manželce ze 4. 6. 1950 z Varšavy), *Teorie logické syntaxe a její problémy, Starořecká sofismata o šípů a stěně a o Achillovi a*

želvě (tento spis je věnován vzpomínce na Bedřicha Pospíšila (1912–1944)¹⁸⁹, nadaného brněnského matematika, který zemřel na následky pobytu v koncentračním táboře; je v podstatě rozvedením jeho myšlenky).

Dále jsou dochovány spisy a fragmenty s následujícími názvy:

Náčrt semiotické teorie postulátů a norem, Imperativy (normy), Co očekáváme od teorie (logické) dedukce postulátů?, Užití pojmů (pragmatické) platnosti postulátů, Referát o pragmatice, sémantice a psychologii řeči, Etika, Východisko novověké měšťanské filosofické problematiky, Kritické poznámky na současnou politickou situaci (období někdy po druhé světové válce), *Existence – kriterium – rozbor pojmu a problém skutečnosti* (1. v obyčejné řeči, 2. ve filosofii – historický vznik jádra novověké filosofické pseudoproblematiky), *O formální a neformální logice* (patrně část článku [R26]).

Nalezen byl též kritický referát o habilitačním spise H. Tollwerta nazvaném *Kant, Husserl, Heideger – kriticismus, fenomenologie, existenciální filosofie* vydaném v roce 1936 ve Wroclavi. Následují výpisky a poznámky k četbě knih Morris, C., *Foundations of the theory of signs*, Int. Enc. of Unif. Sci., vol. I, University of Chicago Press, Chicago, 1938, Heyting, A., *Mathematische Grundlagenforschung, Intuitionismus, Beweistheorie*, Springer, Berlin, 1934, Gavrilov, M.A., *Těorija relejno-kontaktnych schem*, Ak. Nauk SSSR, Moskva, 1950, řada poznámek k noetice, pragmatice, sémantice a matematické logice a poznámky a citáty k práci [R31].

V Riegrově pozůstalosti se nacházejí i dvě verze (pravděpodobně první a poslední) téměř stostránkové práce, která patrně měla být nazvána *Novopozitivismus a dialektický materialismus (o vzájemném poměru dvou pokrokových filosofí)*. L.S. Rieger neměl zcela ujasněný její název a mluvil o ní jako o „knížce“. Byla věnována K. Reachovi, bývalému studentovi R. Carnapa, který zemřel v koncentračním táboře, a přestože byla připravena k publikování, nikdy nebyla vydána.

¹⁸⁹Viz Čech, E., *Vědecké práce Bedřicha Pospíšila*, ČPMF **72** (1947), D1–D9.

Literatura

- [Bio00] *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder*, R. Oldenbourg Verlag, München, 2000.
- [Čap62] Čapla, V., *Vznik a vývoj reléových a elektronických samočinných počítačů*, *Rozhledy matematicko-fyzikální* **40** (1961–1962), 390–393, 442–448.
- [Čul64a] Čulík, K., *O životě, díle a osobnosti L. Riegra*, ČPM **89** (1964), 492–495.
- [Čul64b] Čulík, K., *Žizň i tvorčestvo Ladislava Riegera*, CMJ **14(89)** (1964), 629–633.
- [Drb87] Drbohlav, K., *Algebra, logika a teorie množin*, PMFA **32** (1987), 78–85, též *Vývoj matematiky v ČSR v období 1945–1985 a její perspektivy* (Netuka, I., ed.), Univerzita Karlova, Praha, 1986, pp. 54–69.
- [GIS90] Gottwald, S., Ilgauds, H.J., a Schlote, K.H. (ed.), *Lexikon bedeutender Mathematiker*, Bibliographisches Institut, Leipzig, 1990.
- [Háj66] Hájek, P., *Syntaktické metody matematické logiky*, PMFA **11** (1966), 22–31.
- [Háj76] Hájek, P., *K nedožitým šedesátinám Ladislava Riegera*, ČPM **101** (1976), 417–418.
- [Jar55] Jarník, V., *Deset let matematiky v osvobozeném Československu*, ČPM **80** (1955), 261–273.
- [MN96] Malina, J. a Novotný, J. (ed.), *Kurt Gödel*, NAUMA, Brno, 1996.
- [Pro71] *Proceedings of symposia in pure mathematics, Part 1: Axiomatic set theory*, vol. XIII, Providence, AMS, 1971.
- [Schw59] Schwarz, Š., *Akademik Vladimír Kořínek šedesátníkem*, ČPM **84** (1959), 222–235.
- [Soch01] Sochor, A., *Klasická matematická logika*, Karolinum, Praha, 2001.
- [Szc70] Szczech, W., *Twórczość logiczna L. Riegera*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, ser. *Prace z logiky* **5** (1970), 71–75.
- [Szc73] Szczech, W., *L. Rieger's logical achievement*, *Studies in the history of mathematical logic* (Surma, S.J., ed.), Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław, 1973, pp. 261–265.
- [Tom99] Tomeš, J. a kol., *Český biografický slovník XX. století*, Paseka, Praha, 1999.
- [Tul65] Tulachová, M., *Disertace pražské university 1882–1953, I. díl*, Universita Karlova, Praha, 1965.
- [Vel99] *Velký slovník naučný*, DIDEROT, Praha, 1999.